هێزی دەربڕین لە جەنگی ئازادیدا … جەمال کۆشش

بەبێ ئازادی، هەموو شتێکی تر هیچ نییە – ماریو فیرگاس لوسیا

چاوێک لە دەوروبەرکەن، کۆماری ئیسلامی ئێران لەریزبەندی ١٧٣ یەمین دایە، بەیەکێک لە سەرکوتکەرترینی" ئازادی دەربرین" لە جیهان دادەنرێت. سەدان هەڵسوڕاوی میدیایی سەر پەڕێنراو ئیعدامکراون، زیندانی و ئەشکەنجەدراون وڕاونەراون. تورکیا لە ١٥٧" دایە، ٩٤٪ میدیاکان لە ژێر کۆنترۆلی ئەردۆگاندایە. عێراق" بە حکومەتی هەرێمیشەوە" بە پلەی ١٦٢ ەمین دێت. لە ریزی خراپترین ئەو دەوڵەتانەن کە ئازادی ڕۆژنامەگەری لەلایەن ڕێکخراوەی نێونەتەوەیی پەیامنێرانی بێسنوور، لە نێو ١٨٠ دەولەتدا لە ساڵی ٢٠١٩ بڵاویا نکردەتەوە.

ئازادی ڕۆژنامەگەری فاشسترین ڕژێمی دونیا ناتوانێت کۆنترۆڵی بکات. بەدواداچوونی ڕۆژنامەوانییەکان لەسەر گەندەڵی وقۆرخکردنی کۆمپانیاکان وقاچاخبردنی بازرگانی مافیایانەی نەوت، لەسەر پەیوەندی داعش وبە حزبەکانی نێو دەسەڵات و بازرگانیکردنیان لەگەڵ بەرپرسان، لەسەر لەشفرۆشی، هەژاری و بێکاری، بندیوارو موچەی خانەنشینی و چەند موچەیی، تووڕەیی وهەڵسانی جەماوەروسوتاندنی بارەگاکان ، بڵاوکردنەوەیان لە دەزگاکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا دەیانیان لەسەری کوژران، سەدان لە زیندانەکانن. ئازادی ڕۆژنامەگەری، دایکی هەموو ئازادییەکانەو یەکێک لەهەرە گرنگترین مافەکانی مروڤە، جەوهەری وبنچینەییە یە بۆ ئەوەی کۆمەڵگا لە دەوڵەتی دیکتاتۆری بپارێزێت. ئازادی رۆژنامەگەری و ئازادی دەربڕین ناتوانن لێکیانبکەینەوە. هیچ ئازادییەک نییە ، کە ئازادی دەربڕین نەبوو.

سەردەمی دەرنەبڕین

ڕێبوار کەریم وەلی، ئیکس وتارنوسی سیاسی دەزگای ڕاگەیاندنی ڕووداو، وتارێکی بەناوی(ئازادی لەسەردەمی دەرنەبرین دا) بڵاوکردەوە، دوا دێر دەنوسێت: (ئازادی لە سەردەمی دەرنەبرین دا درۆیەکی شاخدارە/پریس میدیا).

نزیکەی ٥٠٠٠ هەزار کەس لە ٨٥٠ دەزگای ڕاگەیاندندا لە کوردستاندا کاردەکەن هەن، وەک لە ڕاپۆرتی نیشتمانیانەی ڕێکخراوی پەیامنێرانی بێسنوریشدا هاتووە " زۆرە بەڵام زۆر بەکەمی بواری میدیای ئازاد

هەیە”. ئەم ژمارەیە هەمە ڕەنگ ودەنگی میدیایی نین. ترسی دەسەڵات وکۆنەپەرستانە لە میدیای جددی و بە شاردنەوەی خودی ئەو ترسە یە وکۆنترۆڵکردنی دەربڕینە. نابودکردنی دەربڕینە بەناوی دەربڕینەوە. مەترسیدارتر لە گەندەڵی

پێش دەرچوونی هەر یاسایەک بۆ چاپەمەنی و ڕۆژنامەگەری، هاوشانی دەرچوونی یاساکانیش (١٩٩٣، ٢٠٠١، ٢٠٠٤، ٢٠٠٧، ٢٠١٣ ..) تیرۆر وکوشتن و ڕاودونان وشوێنبزرکردن و فەلاقەو دارکاری هەرهەبووە. کە فەرهاد فەرەج، سەرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، ویداد حسەن و …تیرۆر کرد، کە هەوڵی لەناوبردنی هاوژین ئەمین و سەروەر پێنجوینی و مەریوان هەڵبجەیی و دەیانی تر یدا، نامەی هەڕەشە بۆ چەند ڕۆژنامەنوسی ئازاد ” بەشدار عوسمان وفەرمان خەلانی و نیاز عەبدوڵاو کەمال چەمانی …” نەنارد، کام ڕۆژنامەنوسی ئازادیخواز ماوە پێ شەق وتیهەڵدانتان نەکردبێت ولەسەر کەمینتەک “دڵشاد هیمو وهەرەم جاف وزریان محەمەد وئاودەر عومەروهیمن مامەندو شیروان شەروانی و ئەحمەد زاخەیی گەهدار بەروشکی. لە زینداندا توندتان نەکردبێت…دەیانتان ڕاکێشاوەتە بەردەم دادگا بەبیانووی ” زڕاندنی نەو بانگی سەرۆک- بەهرەز جەعفەر..”.

هەرگیزدەسەڵاتداران وبکوژانی ڕۆژنامەنوسان لە لێپێچینەوەیی دادگایی و سزادانیان لەبەرامبەر ئەو هەموو تاوانە” لەتیرۆر، ڕفاندن و زیندانی وتێهەڵدان ..” نەترساون. بەدرێژایی ٣٠ ساڵی حوکمڕانیان یەک کەس لە تاوانبارانی پلە یەک، لەگوێ کاڵتریان پێنەوتراوە. بەڵام هەر شکایەتێکی دەسەڵاتداران لە ڕۆژنامەنوسان یەکسەرە بۆ زیندانی وغەرامەی گەورەو داخستنی دەزگاکە کەتاییان دەهات.

چاوێیکردنی مەدیلی تورکی لە یاساکانی ڕۆژنامەگەریدا، پەیڕەوکردنی هەرە خراپترینەکانە .(یاساکانی خراپ بەکارهێنانی میدیا ئەلکترۆنیەکان، یاسای پارێزگاری لە پیرۆزییەکانی ئاڵاو سمبولە نەتەوەییەکان، ئاسایشی نەتەوەیی). لەتەواوی دونیادا هەندەی تورکیا ڕۆژنامەنوسی زیندانیکراوی نیە(لانی کەم ١١٤)، شکات لەکراوی نیە(١٥٠٠)، بەکارکراوی نیە(١١ هەزار). تەوەرەکانی” کورد،ئیمان، کەمەنیزم ، کەڤید، نهێنی ئابوری ” وەک پشتیوانی لە تیرۆر بەهانەیان بۆ داتاشیون ولەیاسادا جێگیر کراون. پارتی بە خێرایی بەم ئاراستەیەدا ملدەنێت. کاوە محەمەد لەم کابوسە ئاگادارماندەکاتەوە(ئەو ڕۆشبگیرییە ی ئیستا زۆر لە گەندەڵی مەترسیدار ترە -سایتی شار پریس) .

تەوەرە کۆمەڵایەتیەکان و ئازادی دەربڕین

بەخاترجەمیەوە، تەوەری ویکیلیکس” جولیان ئەسەنج وهاوڕێکانی” ،

بە ئاشکراکردنی تاوانە جەنگییەکانی ئەمەریکا لە عێراق و ئەفغانستان، گەورەترین ئاڵوگۆڕی مێژوویان لە دەربڕین دا خوڵقاند. ئەوان بە گەیاندنی زانیارییە گرنگەکان بە ئاگایی گشتی” ڕۆحی کاری میدیا” یی، ژیانی خۆیان خستە بەردەم جەبەرووتی گەورەترین هێز، دەربەدەر بوون، بێخانە ولانە بوون وبێمانگ و ساڵ لە ترانزیت و قونسلییەکان گیریان خوارد، تا حوکمی ١٥٧ ساڵیان بە غیابی بۆ دەرچوو. لە بەرامبەردا تاوانەکانی ئەمەریکا لە ئاستیکی گەورەی نەو نەتەوەیدا ڕیسواکرا، ئەفسەرە جەللادەکان دادگایی کران، بوون بە سەرچاوە بۆ ملیۆنان کتێب ولێکۆڵینەوەو دەرگای بەڕووی هەموو ڕۆژنامە جیهانییە گرنگەکان کردەوە.” گاردیان، واسنتون پۆست، لئبس، لۆمۆند..”
سەدا ٧٠ تا ٨٠ ی بینەران وبیسەرانی زۆربەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن، لە ڕێگای دیجیتالیەوەیە. گرووپە نازییەکان ” بە تایبەت لاوان” بەهۆی هەرزانی و خێرایی میدیای ئەلکترۆنی ونەناسینی کەسایەتیانەوە ، ئەم کاناڵانە بە تایبەت فەیس بوک بەکاردەهێنن. لەم ماوانەدا سەران و کاریزما وپێشەواکانی شۆڕشی کورد، لە میدیای دجیتالی و بە تایبەت فەیس بووک، حەشریان پێدەکرێت. چەندین پێشمەرگەی دێرین، مێژوی خۆیان بەرابەرەکانیان شەرمەزار کرد، نەبەردانە داوای لێبوردنیان لە خەڵک کرد. کەڵکەڵەی ئەم پرۆژە یاسایەی فراکسیۆنی پارتی ” پاراستنی ئالاو ڕابەرەکان وپێشمەرگە” دەمکوتکردنی ئازادی دەربرین وهەمان سیناریۆی تورکیایە لە کوردستان بە ناوی ” بێڕێزی بە سمبولەکان..”.
چۆن ئازادییەکان بە گشتی و دەربرین بە تایبەت بپارێزین؟
ئەپۆزسیۆنی فەرمی ئیسلامی کە خۆیانیش قوربانی ملهوڕی دەسەڵاتن و لەیان تیرۆرکراوە ، ئەستاش هەندێکیان لە زینداندان، خۆیان هاوبەش وخوڵقێنەری هەمان سیستەمی پیرۆزییەکانن.(لە تیرۆری عەبدولخالق مەعروف وسەلاح هەوارمی وفەرهاد فەرەج وشاپورو قابیل ..وسوتاندنی کتێبخانەکان و و بە قەدەخەکردنی شانەو ڕاوەدونانی نوسەران وفەتوا لەدژی سەرجەم ئازادییە سەرەتاییەکانی ئینسان…) تا دەگات چوونە پشت ئەردەگانی فاشیست لە کێشەی ئەم دواییەی تورکیا/فەرەنسادا.
هەروەها بەشێک لە توێژی ڕۆشنبیران ورۆژنامەنوسان وهەندێک توێژی چەوساوەکان پێیانوایە بە کاری پەرلەمانی دەتوانن ڕێگری لە تێنەپەڕاندنی یاسا کۆنەپەرستەکان بگرن، بزوتنەوەی گەنجان و نەوەی نوێ یش ئەم کورتە ڕێیە دەکەنە دەستکەوتی ئەتەبان و بە میدیا زەبەلاحەکانیان بیروڕای گشتی دەشێوێنن.
” نەخۆشی شەڕ” ، نەخۆشیەکی زگماکی چەپی دابڕاو لە کۆشە چینایەتیەکانی کۆمەڵگای کوردستانە. تەواوی هەڵسوڕانی کەمپینی

وهستریکی وخۆنوندانەکی بە بەرنامەو بەستراتیژە، لە ڕاستیدا پەلەقاژەیە بۆ دەنگدانەوەی ” هێشتا نەمردوم”. فەتوای داعشیانەی مەلایەک، کەمپینی ئازادکرنی ڕۆژنامەنوسێک، گۆرانیبێژێک، دەیانباتە پێی ئاسمان. ئەم ڕەواڵە لە پراتیک و ئەم شێوازە بۆ خەباتی ئاڵوگۆڕی واقعی لەژیان، بەئازادییەکان، بەمافەکان بەمتمانییەکی هەتاهەتایی بۆ چەپ لە نیو جەماوەردا جێگیرکردووە.
بۆ ئەوەی دەربڕین ببێتە هێز، پێویستە لە ڕێگەی دەربرین دا هیزهەبێت، وەک چۆن مارکس بۆتیۆردەڕوانێت، دەربڕین دەبێت ئەم توانایە پراتیکیەی هەبێت و ئەویش لەناو دەی دەربریندایە.
سەردەشت عوسمان ، “ووتەنی هەمیشە شتێکت بۆ ووتن هەبێت کە ئەوانی دی/ دەسەڵاتداران” نایانەوێت ببیستن. بوونی ڕێکخراوەی سیاسی کۆمۆنستی کە ئامانجی دابینکردنی ئەوپەڕی ئازادی سیاسیەو سەنگەر بە سەنگەر دەستپێشکەریی بێ و هێزی دەربرین بەبەردەوامی هەمەڕەنگ وفراوانتر بکات ونەداران بە ماف وئازادییەکانیان مۆبیلێزە بکات.

جەمال کۆشش
٢٦.١٠.٢٠٢٠

ڕاپەڕینی ئـوکتۆبەر، “پەڕەی سپی” و نیولیبرالیزم لەعیراقدا گفتوگۆی رۆژنامەی “ڕەوت” لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد

ڕۆژنامەی ڕەوت: سوپاس هاوڕی موئەیەد کەبوارت بە ئەم گفتوگۆیە لەگەڵمان ڕەخساند. دەمانەوێت لەبارەی چەند بابەتێکی سیاسەتی ڕۆژەوە بوچوون و تێڕوانینەکانت بۆ خوێنەران و خەڵکی کوردستان بگەیەنین. پرسیاری یەکەمان، لەسەر خۆپیشاندانەکانی بەغدا و شارەکانی ترە، بەسرە و دیوانیە و حلە و ناسریە،...دەتوانیت بە گشتی وێنەیکمان لە سەر بارودۆخی ڕاپەڕینی ئوکتۆبەر پێبدەیت ؟

موئەیەد: سوپاس بۆ ئیوە. خۆپیشاندانەکانی یادی یەکساڵەی ڕاپەڕین

کە لە ١ ئوکتۆبەر و دواتر لە ٢٥ ئوکتۆبەری ئەم ساڵدا بەڕێوە چوو، نمایشیکی تری هەمان ئەو ڕاپەرینە نەپچڕاوەی پارە و هەر تەنها یادکردنەوەی نیە، هەر بەوپێیەش خۆپێشاندانی ناو خۆدی راپەرینەکەن. ئەمەش بە سادەیی لە بەر ئەوەیە کە هەموو ئەو هۆکارە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی کە بونەتە هۆی سەرهەڵدانی ئەم ڕاپەڕینە، نەک هەر لە شوێنی خۆیاندان بەڵکو توندو تیژ تر و فراوانتر بونەتەوە، وە هیچ کێشەیەکی ئابوری و کۆمەڵایەتی جەماوەری ڕاپەڕیو و ئامانج و داوکاریەکیان نەهاتۆتە دی.
ئاشکرایە کە هێزی سەرەکی و بزوێنەری ڕاپەرینی ئوکتۆبەر بریتی بوو لە بەشیک لە چینی کریکار، زیاتر کرێکارانی کاری رۆژانە و ناجێگیر، ریزی بەرینی زەحمەتکێشان و بێکارکراوان، گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، ژنان و قوتابیان. ئیستاش هەموو ئەم هیزە کۆمەڵایەتی و چینایەتیانەی ڕاپەرین بە شیوازی جۆراجۆر و لە ئاستی جیاوازدا ناڕەزایەتیاکانیان دەر ئەبڕن و بە بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسیەکانیان و داواکاریە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانیان تەدەکۆش.
گەشەدان بە ئامادەیی سیاسی و ریکخراوەیی و فیکری ڕاپەرین مەسەلەیەکی هەرەگرنگە، و لە ئیستادا، ئەتوانم بڵیم، لە پرۆسەیەکدا چۆتە پێشەوە، وە بەردەوام بوونی ڕاپەرین خۆی لە خۆیدا بوەتە هۆی بەردەوام بوونی هەوڵەکان و خەبات بۆ خۆریکخستن و یەکخستنی هیزەکانی ڕاپەرین، بە تایبەت لە ناو ئەو گروپانەی کە سوورن لە سەر وەلانانی رژیم و فەراهەم هینانی ئالۆگۆری ریشەیی.
ئەمەش بۆ خۆی دەستکەوتێکی بایەخدارە نەک هەر بۆ هێزەکانی ڕاپەرین بەڵکو بۆ سەرجەم بزوتنەوەی شۆرشگیرانە لە عیراقدا.

قەیرانی ئابوری و کۆمەڵایەتی ئیستای عیراق و سیاسەتی نیولیبرالی ئابوری حکومەتی کازمی و هێرشی بۆ سەر ژیان و گوزەرانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و کارمەندان و سەرجەم خەڵکی نەداری کومەڵگە، و کارەساتە جوراوجۆرەکانی پەتای کۆرۆنا، نەک هەر زەمینەی کۆمەڵایەتی بەردەوام بوونی راپەرینی فراونتر و ریشەدار تر کردووە، بەڵکو سیما و کارەکتەری ڕاپەرینیشی بە جۆرێک گۆریوە، و بەڕێوەیە ئالۆگۆریکی چینایەتی بە سەردا بهێنێت. لە ئیستادا باس کردن لە ڕاپەرین بەدەر لە ئەگەرەکانی ئەم ئالوگۆڕە چینایەتیە ناتوانی باسێکی دروست بێت و ڕاپەرین بە دیقەتەوە پیناسە بکات لە ساڵی دووهەمیدا. نەک هەر ئەمەش، بەڵکو ناتوانرێ باس لە بەرەو پێشچوونی خەباتی سیاسی شۆرشگێرانە و ڕاپەرین بکرێت بەجیا لە بەرەپێشجوونی بزوتنەوەی کرێکاری و هەوڵ و تەقەلا بۆ بەهیزبوونی ڕیزەکانی و پەرەسەندنی ریکخراو و نەقابە و فیدراسیۆنە

کرێکارێکان ، و گەشەدان بە بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان و گەنجان و قوتابیان.

ڕاپەرین نەک هەر حکومەتی عادل عبدالمهدی روخاند و قەیرانێکی سیاسی گەورەی لە رژێمەکەدا فەراهەم هێنا بەڵکو عەرشی ئیسلامی سیاسی لە عیراقدا لەرزاند، و لەم راستایەشدا دەور و نەخشی دژە شۆرشیی و تەبعیەتی سەدریەکانی بە رژیمی ئیسلامی لە ئێران لە ئاستێکی فراواندا ریسوا کرد. هەروەها ڕاپەرین هەڵوێستی شۆرشگێرانەی لە بەرامبەر هەردوو دەوڵەتانی ئەمریکا و ئێران لە خۆپێشاندانکانیدا راگەیاند. دەسکەوتە هەرە گرنگەکانی تری ڕاپەرین: بەرجەستە بوونی ڕۆڵی ژنان و هاتنە مەیدانی سیاسیان، وەک هیزێکی کۆمەڵایەتی سەربەخۆ ، گەڵکردنی تایفە گەرایەتی و دەمارگیری نەتەوەیی، هیوا پەیداکردن بە خەباتی شۆرشگیرانە، پاراستنی یەکێتی ریزەکانی ڕاپەرین، و چەندین دەسکەوتی تری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی و هونەری پێشکوتنخوازانە و شۆرشگیڕانەی تر.
لە گەڵ ڕاپەرین و بەردەوام بوونی، هەموو ئەمانە بوون بە بەشیک لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری کۆمەڵگەی عەراق و کەس ناتوانی ئەم دەستکەوتانە بەئاسانی لە ناو بەرێ.
ئەمڕۆ گەر کەسێک بە دروست باسی ڕاپەرین لە عەراقدا بکات ناتوانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی ڕاپەرین لە نەزەر نەگرێت، نەک هەر ئەمەش بەڵکو ناتوانی خەباتی سیاسی و کێشمەکێشی چینایەتی لە ناو ئەم کۆمەڵگەیەدا بە دروستی ببینێت بەبێ مۆرکی ئەو ئاکامانەی ڕاپەرین لە سەریان. ئەو دەستکەوتانە بەشێکن لە سیاسەت و دینامیزمی کیشمە کێشی سیاسی و فیکری وکۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی ئەمڕۆی عیراق.
ڕیکخراوی بەدیلی کۆمەنیستی لە عیراق بە دریژایی سالە رابردوو، بە دەرکردنی نەشریەی ڕۆژانەی و چالاکی سیاسی و فکری و ڕێکخراوەیی بەردەوام و بە پلاتفۆرمی ڕۆشن و شۆرشگیرانەوە و بە شیعاری "هەموو دەسەڵات بە جەماوەری ڕاپەریو"، لە جەرگەی ئەم ڕاپەریندا بووە و لە هەوڵی بەرەو پێشچوون و سەرکوتنیدایە.

ڕۆژنامەی ڕەوت: لەم ماوانەدا حکومەتی عیراق نەخشەیەکی بەناوی "پەڕەی سپی" یەوە داڕشتوە، جەوهەریی لەم پلانەدا چییە؟

موئەیەد: ئەم دەکیومەنتە کە بە ناوی "پەرەی سپی" یەوە بەناو کراوەتەوە لە ڕاستیدا پلان و نەخشەیەکی دیراسە کراوە بۆ بە یاسایی کردنی سیاسەت و مۆدیلی ئابوری سەرمایەداری نیو لیبرالیزم لە هەموو بوارەکانی ئابووری و خزمەتگوزاری و ژیانی کۆمەڵایەتی ورۆشنبیری لە عیراقدا، و ئەمەش بە ناوی چاکسازی ئاوبوریەوە

ئەناسێنن، وە وەک مەدیلێکی گەشەسەندنی ئابووری بە ووڵات لە قەڵەمی ئەدەن.
وەک پیشەی بورژوازی دەسەڵاتدار لە هەر شوێنیکی تری ئەمرۆی جیهان، حکومەتی کازمی و هێز و ڕەوتەکانی ڕژێم، کە هەر هەموویان هاوڕان لە سەر خاڵە سەرەکیەکانی ئەم دەکیومینتە، ئەیانەوێت لە بارەدۆخی قورسی گوزەران و ژیانی ئەمرۆی جەماوەردا فرسەت بهێنن و بیسەپێنن بە سەر کۆمەڵگەدا و فریودەرانە وەک داواکاری ڕاپەرین لە قەڵەمی بدەن. بیانوەکانیشیان ئەوەیە کە گوایا قەیرانی ئابوری و پوچی رژێم هەیە و نرخی نەوت دابەزیوە و پارە لە خەزینەی دەولەتدا نیە بۆ دابەشکردنی مووچەی کریکاران و فەرمانبەرانی دامەزراوە پێشەسازی و خزمەتگوزاریە حکومیەکان. هەر لەبەرشەوە، کازمی و حوکمەتەکەی جەخت لە سەر ئەوە ئەکەن کە ئەبێ عیراق قەرز وەرگرێت لە سندوقی دراوی نیو دەوڵەتی، و لە ئاکامی ئەمش ئەبی مەرجەکانی ئەم دەزگایەی سەرمایەی جیهانی،کە پیادەکردنی سیستمی نیولیبرالی ئابووری و ئەم جۆرە دەکیومینتەیە، جێبەجێ بکات.
بێگومان “پەرەی سپی” سەرەتای جێخستنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری نیە لە عیراقدا بەڵکو بۆ هەمەلایەنەکردنی ئەم سیاسەتەو بە یاسایی کردن و چەسپاندنیەتی بە چەندین دەیەی داهاتوو. سەرەتاکانی سیاسەتی نیولیبرالیزم و پرایڤەتایزەکردنی “خەسخەسەکردنی” هەندی لە پرۆژە ئابووریەکانی دەوڵەتی ئەگەرێتەوە بۆ ساڵەکانی ناوەراستی دەیەی هەشتاکان و بۆ دیاریکراوی ساڵی ١٩٨٧ کاتیک کە ڕژێمی فاشیستی بەعس دەستیکرد بە فرۆشتنی هەندی لە کارگە حکومیەکان بە کەرتی تایبەت و بێمافکردنی کریکارانی کەرتی گشتی لە دروستکردنی نەقابەی خۆیان بە ناوی گۆرینی وەزیفیەوە لە کرێکارەوە بۆ کارمەند. بەڵام ئەوەی کە تەوژمیکی گەورە و هەمەلایەنەی دا بەم مەدیلە ئابوریە لە عێراقدا داگیرکردنی ئەم ووڵاتە لە لایەن ئەمریکاوە بوو.

ئیدارەی رەگوزەری ئەمریکا لە عیراق لە ژیر فەرمانڕەوایی پۆڵ بریمەر ساڵی ٢٠٠٣ ، و دواتر هەموو حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی رژیمی ئیسلامی و قەومی عیراق وهەتا ئیستاش، ئەم سیاسەتەیان بە چڕوپڕی و هەمەلایەنەیی و بە تیکەڵ لە گەڵ گەندەڵی و بە تاڵان بردنی سەروەت و سامانی کۆمەلگەدا، بەریوەبردووە، لە سەرانسەری عێراقدا و بە تایبەت لە هەریمی کوردستاندا. سیاسەتی ئەم دوایانەی حکومەتی هەریمی کوردستانیش بۆ پرایڤەتایزەکردنی کەرتی بەرهەمهێنان و گواستنەوەوە و دابەشکردنی کارەبا لە کوردستاندا دریژەی هەمان سیاسەتی نیولیبریزمیانەیانە کە کوردستانی بە چەندین

دەیەیە کـــردوە بە شێینگەی تاڵـــانوبڕۆیی و دژایەتـــی لە بەرامبەر جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشی ئەم کۆمەڵگەیەدا.
هەروەک ئاشکرایە بە درێژایی ١٧ساڵەی ڕابردوو، حکومەتەکانی ڕژیمی ئێستای عیراق کەوتنەتە سەر لەسەندنەوەی مافەکانی کرێکاران لەوانە دریژە دان بە بێمافکردنی کریکارانی کەرتی گشتی بە دروستکردنی نەقابەکانیان، لابردنی هەر سنووردارکردنی نرخی کاڵاکانی بژیوی، بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی بە شیوەکی خەیاڵی، پرایڤەتایزەکردنی کەرتی تەندروستی و خوێندن و کەرتە خزمەتگوزاریەکانی تر و هەر کارگەیەکی سەکتەری پێشەسازی دەوڵەتی کە کاری لە برەودا بووبێت، چەســپاندنی ئەم سیاســەتە ئابوریـــانە بە ســـەر هەمـــوو مەیـــدانە ئابوریەکانی پوەیی و پێشەسازی و زراعی ووڵات.
"پەڕەی ســپی" نەک هەر ئەم هێڕشە بەربەڵاوە جێگیـــر ئەکـــات بەڵکـــو دەرگای هەموو ئەو شێینانەش ئاوەڵا ئەکات کە هێشتا نەکەوتونەتە بەر شاڵـــاوی درنـــدانەی مەدیلـــی نیولیـــبرالیزم و هەر بەو پێوەش ئەیانکاتە شێینی وەبەرهینانی سوودی سەرمایە و تاڵان وبڕۆی هیزو حزبەکـــانی رژێـــم و ســـەرمایەدارانی هەڵپەکـــراو بە رژێمەوە. ئەم دۆکیـــومێنتە شاڵـــاوێکی هەمە لایەنەیە بە ســـەر هەمـــوو بەشەکـــانی خزمەتگوزاری دەولەتی و راکەشانیانە بە ناوجەرگەی پرۆسەی کەڵەکەی سەرمایە وە بەرهێنانی سود وبە زێردەستی گەندەڵکارانی دەسەڵات و تێکشکـــانی نـــاوەرۆک و بـــایەخی کۆمەڵـــایەتی پێشکەش کردنـــی ئەو خزمەتگوزاریـــانە لە لایەن کۆمەڵگەوە و دەوڵەت خۆیەوە. ئەمە و "پەڕەی سپی" دۆکیمێنتەکە بە فرۆشتن و فەرهود کردنی موڵک و عەقاراتەکانی دەوڵەت.
لە هەموو ئەم بەرنامە ئابووریيەدا هيچ جێگایەک بە گۆشەسەندنی تاکەکـــان نیە بە تـــایبەت ئینســـانی زەحمەتکێـــش و ژنـــان و تـــوێژە چەوساوەکانی تری کۆمەڵ، و گۆشەی ئابووری پەیوەند کردۆتەوە بەم هێـــرشە هەمەلایەنە بە ســـەر ئنیســـانی کرێکـــارو زەحمەتکێـــش لە پیـــناوی کەڵەکەی سەرمایە و گەندەڵی زیاتر و هیچی تر.

ڕۆژنامەی ڕەوت: سیاسەتی ئابوری نیولیبرالیزم، بەتایبەتیکردنی کەرتەکـــان، ئیـــراد لەم سیاســـەتە چییە؟ ئەگەر هەر ســـەرمایەدارییە بەرهەم هێنان وپەیوەندییەکانی بەرهەمهینان، جا تیکەڵاو، دەوڵەتی، تـــایبەتی، بیـــانی، جیاوازییـــان چییە، بۆ ئەبێـــت خەڵـــک لە دژی ئەم سیاسەتە بوەستنەوە؟

مـوئەیەد: بەگومـان سـەرمایەداری دەوڵـەتـی، سـەرمایەداری بـازاری ئـازاد، وەیـا تێکەڵ (مختلـط) لە هەردوکیـان، هیـچ لە جەوهەری

سەرمایەداریانەی ئەم مۆدیلە ئابوریانە ناگەڕێت. هەمان پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری زاڵە بەسەر هەرسێکیاندا، کە بە خۆیان پەیوەندییەکی ئەنتاگۆنیستیانەیە لە نیوان چینی کرێکار، وەک بەرهەمهێنەری سەرەکی کۆمەڵ ،لە لایەک، وچینی بورژوازی و توێژەکانی و دەوڵەت، وەک خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لەلایەکی تر . هەر بۆیە، بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی لەم سی مۆدیلەدا لەم یەکە دژ بەیەکەدا بەڕێوە ئەچێ. لە هەرسێ ئەم مۆدیلانەدا پێکهاتەی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە سەر هەبوونی سیستمی کاری بەکرێ و پوڵ و خاوەندارێتی تایبەتی یا دەوڵەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمۆنیکەیشن راوەستاوە.

ئەوەندەی پەیوەندی بە مۆدیلی ئابوری نیولیبرالیزمەوە هەبێ، ئەتوانیین بڵیین جۆرێک لە گەڕانەوەیە بۆ شیوازی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی سەرمایەداری کلاسیک تا لە چوارچیوەی ئەم مۆدیلەدا جوڵە و کەڵەکەی سەرمایە بە شیوەیەکی ئازاد و بەبێ سنووردار کردن گەشە بکات هەم لە سەر ئاستی بازاری ناوخۆیی و هەم لە سەر ئاستی جیهان. بە واتایەکی تر ، نیولیبرالیزمی ئابوری کۆمەڵە سیاسەت وپلاتفۆرم و مۆدیلێکی ئابوری سەرمایەدارییە کە ڕێگە تەخت ئەکات لە بەردەم جوڵە و کەڵەکەی سەرمایە لە جیهانی ئەمڕۆدا بە وەلانی هەر رێگرییەک، لەوانە دەستی دەوڵەت یا ڕیزی یەکگرتووی خەباتی کرێکاران، لە بەردەم ئەم پرۆسەیە و لە بەردەم میکانیزمەکانی بازاری ئازاد و گەشە و جوڵەی سەرمایەی فاینانس. ئەمەش، نەک هەر پرایڤەتایزەکردنی پرۆژە و پیشەسازییە دەوڵەتییەکان و خزمەتگوزارییەکان ئەگرێتەوە، بەڵکو پێش هەموو شتێک بنکەنکردن و لاواز کردنی ڕیکخراوە جەماوەرییەکانی کرێکارانە و دەستکۆتا کردنی هەوڵە تەقەلای بۆ کۆمەڵیانە بۆ بەر گری لە مافە ئابوری و کۆمەلایتییەکانیان لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتیدا.

میژووی نیولیبرالیزم لە تەواوی جیهاندا لە ماوەی زیاتر لە ٤ دەیەی رابردوو ، لە پاڵ مەسەلەکانی تردا، بریتی بووە لە هێرش بردن بۆ سەر ریزی یەکگرتووی کریکاران و ریگری دانان لە سەر هیزو توانا وەرگرتنی بە کۆمەڵیان، بەهەر شیوەیەک بووبێت، لەوانە لە ریگەی تازەگەری لە شیوە و تەکنیک و جوگرافیای پرۆسەی بەرهەمهینان و تەگەرەخستنە بەردەم نەقابە کرێکارییەکان و ریکخراوە جەماوەرییەکانیان و فیدراسۆنەکانیان. هەر لەم راستییەشدا میژووی نیولیبرالیزم راوەستانەوە بووە بە ڕووی مانگرتن و خەباتی کرێکاری و هەوڵدان بۆ ڕامکردنی رابەران نەقابە کریکارییەکان و راکێشانیان بۆ ژێر رکیفی پێداویستییەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و کول کردنی رادیکالییەتیان.

سەرباری راکێشانی هەموو کەرتەکانی خزمەتگوزاری گشتی و دەوڵەتی بە ژیر رکێفی پرۆسەی جولە و کۆڵەکەی سەرمایەی تایبەت لە ریگەی پڕایڤەتایزە کردنیانەوە، دەوڵەتە بورژوازییەکانی جیهان بە دریژایی ئەم چەند دەیەیەی رابردوو، هەر یەکە بە پلەی جیاواز، خەریکی بڕین و کەمکردنەوەی بوجەی دەوڵەتی بوون، بە ئیستاشەوە، لە بواری دابین کردنی باشبژێوی و خزمەتگوزاری بە جەماوەر. بەم پێیە، بەرنامە و سیاسەتی “تەقەشف” دەوڵەتی بە چەندین دەیەیە سەپینراوە بەسەر کۆمەڵگەی بەشەریدا و کارەساتیکی گەورەی خۆڵقاندووە بۆ چەند ملیار ئینسانی سەر گۆیی زەوی هەر لە بێکاری و نەبوونی و بیخزمەتگوزارییەوە بگرە تا پەراوێز خستنی کۆمەڵایەتیان ئەمەش لەراستای قازانجی گەورە سەرمایە و سەرمایەدارن و کەمکردنەوەی باج لە سەریان.

هەر بۆیە نیولیبرالیزمی ئابوری هیرشیکی هەمە لایەنەیە بۆ سەر دەستکەوتەکانی چینی کریکار و چەوساوەکان و نەدارانی کۆمەڵگەکان کە بە دریژایی زیاتر لە ٢ سەدە لە خەبات بە دەستیان هیناوە. هەموو ئەم دەستکەوتانە لە بواری باشبژێوی و تەندروستی و رۆشنبیری کریکاران وزەحمەتکێشان و نەداران، کەتۆتە بەردەم هێرشی قەلاچۆکارانەی سەرمایەداری سەردەم. ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە سەد و یەک ریگاوە کەوتونەتە هێرش بۆ سەر ریزی یەکگرتووی کرێکاران و کارمەندان و ئینسانی زەحمەتکێشی کۆمەڵگەکان و ریکخراوەکانیان.

ژنانی چینی کرێکار و تۆێژە نەدارەکان لە ژیر سایەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم دا زەرەرمەندی سەرەکی ئەم مۆدێلە ئابوریەن. سەرباری ئەوەی ژنان پشکی سەرەکیان لە ڕیزی بیکاریدا بەرکەوتووە، بە هۆی سیاسەتی تەقشفی دەوڵەتیشەوە بێپەناگا بوون و پەراوێز بوونی کۆمەڵایەتی بە سەریاندا سەپێنراوە. کەرتی تایبەت تەنانەت لە وولاتە گەشەسەندوەکانیشدا جیگەی هەڵواردن و پێشێلکاری جێندەری و جنسیە، ئەم جگە لەوەی لە وولاتانێکی وەک عیراقدا کار بۆ ژنان لە کەرتی تایبەت یا داخراوە یا جیگایەکی پڕ دەردیسەرییە. سەرباری ئەمانەش بڕینی بودجەی خزمەتگوازارییەکان و پرایڤەتایزەکردنیان کاریگەری خراپی لە سەر پیر و منداڵ و کەسانی خاوەن پێداویستە تایبەتیەکان داناوە کە زەربەیان سەر بە چینی کریکارو زەحمەتکێشانن. هەر بۆیە ڕووبەڕووبونەوە لە بەرامبەر سەرمایەداری نیولیبرالیزم یانی ڕووبەڕووبونەوەی سەرمایەداری هاوچەرخ و بەرگری لە هەموو ئەو دەستکەوتانەی چینی کرێکار و سوشیالیستەکان و ئازادیخوازان و یەکسانیخوازانی کۆمەڵگەکان کە بە دریژایی مێژویەک بەدەستهێنراوە.

ناولێنانی ئەم سیاسەتە سۆشیالیستیە و ئەم بەرهەڵستیە چینایەتیەی

ئینسانی زەحمەتکێش بە رووی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم بەوەی کە یەکسانە بە بەرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتی یا مۆدیلی ئابووری تێکەڵ، کە هەندی لە چەپەکان بە نادروست وای بۆ ئەچن، لە راستیدا شتیك نیە جگە لە دۆگمەکی ووشک و بێگیان و نەزەریکی میکانیکی رەق و تەق لە بەرامبەر میژووی زیندووی خەباتی چیانیەتی کریکاران و نەداران. بەرهەڵستی سەرمایەداری نیولیبرالیزم لە بنەڕەتدا باسی خەباتی چینایەتی و بەرپەرچدانەوەی گەورەترین هیرشی میژووییە بە سەر ژیان و چارەنوسی چەند ملیار ئینسانی دانیشتوی ئەم ئەستێرەیە، هەر بۆیە ژاکاندن و تیکەڵکردنی لە گەڵ مۆدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی کولکردنی ئەم خەباتەیە.

ئاشکرایە ئەڵتەرنەتیڤی ئابوری وکۆمەڵایەتی سۆشیالستەکان لە بەرامبەر سەرمایەداری هاوچەرخدا سۆشیالیزمە، نەک مۆدیلی ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی یا تێکەڵ. سۆشیالیزم لە قۆناغی باڵایدا یانی "لە هەر کەس بە گۆیرەی توانا و بە هەر کەس بە گۆیرەی پیویستی"، وئەم یاسایەش بە بی ڕۆخاندنی سەرمایە و بە بێ ریخستنی نەیی ژیانی ئابوری لە سەر بنەمای بە کۆمەڵایەتی کردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمۆنیکیشن نایەتە دی و نابی بە یاسای سەلمێندراوی کۆمەڵگە. بەدیلی کۆمۆنیستەکان بە سەرمایەداری نیولیبرالیزم ئەم سۆشیالیزمەیە نەک سەرمایەداری دەوڵەتی یا هەر شیوازیکی تری تێکەڵ، هەر بۆیە چەکدادان و واقوڕمان لە بەرامبەر هیرشی ئەمرۆی بورژوازی جیهانی بە سەر چینی کریکار و چەوساوەکان و نەوەستانەوە بەرامبەری ئەبێت بە سیاسەتیک کە خزمەت بە بەرژوازی بکات و هیچ پەیوەندو سەروکارێکی بە بزوتنەوەی کرێکاری وسۆشیالیستیەوە نیە.

هەروەها بۆچونیکی تریش کە پێوایە پرایڤەتایزەکردنی پرۆژەکان مەسەلەیەکی جیاوازە لە تەقەشفی ئابورری و بێکارکردنی کرێکاران و بڕینی بودجەی خزمەتگوزاریەکان، هەر هەمان بوچونی نادروستە کە لە سەرەوە ئاماژەم پیدا. ئەم جۆرە بۆچوونەش هەر هەمان تێروانینی دەرەوەی خەباتی چینایەتیە و لەباری تیوریەوە میکانیکیە چونکە بە سادەیی بڵیم پرایڤەتیزەکردنی پرۆژە ئابوری و خزمەتگوزاریەکان لە پێکهاتەکانی خودی سیاسەتی نیولیبرالیزمە و بەشێکە لەپایەکانی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و بە خۆی وەڵامە بە پێداویستیەکانی کەڵەکەی سەرمایە و لەیەک جیاناکرێنەوە. پرایڤەتایزەکردن و بودجە بڕینی خزمەتگوزاریەکان و هیرش بردن بە سەر هەر کارێکی ریکخراوی بە کۆمەڵە کریکاران و نەدارن و سڕینەوەی هەر شتیک کە پەیوەندەی

بە کۆمەڵ و کاری کۆمەڵگەوە هەبێت و…هتد بە خۆیان یەک پاکێجن و لە یەک جیانا کرێنەوە . ناکرێت بڵێین دژی بڕینی خزمەتگوزاریەکان و دەرکردنی کرێکاران و بڕینی بیمە و یارمەتییە کۆمەڵایەتییەکان و بەرزکردنەوەی نرخی سوتەمەنی و کالاکانی بژێوی ین، بەڵام کارمان بە سەر پرایڤەتایزەکردنەوە نییە و بە دژی ناوەستینەوە، بیانوش بۆ ئەم هەڵوەستە ئەوە بێت کە گەر بە رامبەر پرایڤەتایزەکردن بوەستینەوە وەک ئەوە وایە کە بەدیلی سەرمایەداری دەوڵەتیمان قبوڵ بێت.
لە وەڵامدا بە ئەم جۆرە بۆچوون و سیاسەتەش ئەڵێیم کە ئەمانە تێڕوانینی نا کریکاری و نا سۆشیالیستییە بە مەسەلەکە. بە نمونە گەر تەرازوی هێز لە بەرژەوەندی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی بێت ئەوا بەدیلی پرایڤەتایزەکردن یەکسەر دامەزراندنی سۆشیالیزمە نەک سەرمایەداری دەوڵەتی. وە هەروەها گەر دەوڵەت کارەکی بە سەرەوە نەبێت و پلەیک لە ئامادەیی بزوتنەوەی کرێکاری هەبێت و ڕەواجی کالاکانی بەرهەمهاتوو هەبێت ئەوا بەدیل ئەتوانی ئیدارەی خۆبەخۆیی کریکاران و کارمەندان بێت نەک مولکیەتی دەوڵەتی.

بۆ نمونە، گریمان پرۆژەی پاریڤەتایزەکردنی کەرتی تەندروستی گشتی بە خەباتی جەماوەری رابگیرێت ئەمە یانی فەرزکردنی دابیکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی گشتی بە سەر دەوڵەتی بورژوازیدا کە بە خۆی بەشیکە لە داواکاریەکانی چینی کریکار لە سەرتاسەری جیهاندا و هیچ پەیوەندییەکی بە بەرگری لە سەرمایەداری دەوڵەتییەوە نییە، واتە مەسەلەیەکە سەر بە تەرازوی هیز لە مەیدانی خەباتی چینایەتیدا لە نیوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازیدا.
بە هەر حاڵ، داخستنی ئەو کارگانەی کەرتی پیشەسازی لە عیراقدا کە سودیان کەمە و یا خۆد پرایڤەتایزەکردنی بەشیکیان کە سوودمەندە هەر مەسەلەی ماتماتیکی ئابووری قازانج و زەرەر نییە کە بۆرژوازی ئیسلامی و قەومی و لیبرالی عیراق ئەیەوێت وای لە قەڵەم بدات. هەر وەک پێشتر باسم کرد هەموو کاریک لەم بوارانەدا بەشیکە لە پاکێجیک و لە سیاسەتی گشتی دەوڵەت بە ڕێکخستنی ئابووری کۆمەڵگە و پاراستنی بەرژەوەندی چینی بورژوازی دەسەڵاتدار. هەر پرایڤەتایزەکردنەک بەشیکە لە سیاسەتی گشتی رژیمی لە سەر کاربوو واتە بەشیکە لە سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابوری بورژوازی دەسەڵاتدار و هەر هێرش نییە بە سەر کریکارانی پیشەسازی بەڵکو هێرشە بە سەر پرۆلیتاریاو سەرجەم نەدارانی کۆمەڵگەدا.

ئەمڕۆ لە عیراقدا کەس لە ناو هیزەکانی بورژوازی قەومی و ئیسلامی و لیبرالی و ریفۆرمیستەکان و بورژوا “نیشتمانیەکان” بە دوای مەدەلی

سەرمایەداری دەوڵەتی و تیکەڵەوە نیە، بەڵکو لە ناو دینامیزمی جۆڵە و کەڵەکەی سەرمایەداری نیو لیبرالیزم و سەرمایەی جیهانی و گڵۆبڵایزەیشندا بە دوای بەرنامەی ئابوری و گەندەڵی و تاڵانوبرۆیەکانیانەوەن. لەم سەردەمەدا هەرچی زیاتر وەستانەوە بە رووی نیولیبرالیزم بۆ خۆی وەستانەوەیە بە رووی سەرمایەداری و سیاسەتی ئابوری چینی دەسەڵاتدار و گرتنی خەندەقێکە لە مەیدانی خەباتی زەحمتکێشی کۆمەلگە بۆ رزگاری خۆی لە کوت و بەندی سەرمایە و سەرمایەداری ، هەر بۆیە ئەبێ بە هەموو هێزو تواناوە بەرەوڕووی بوەستینەوە. نیو لیبرالیزم هەر لە بناغەوە لە دریژەی قەیرانی سەرمایداری خۆیدا لە ناوەڕاستی دەیەی هەفتاکانی سەدەی رابردووەوە هاتە ئاراوە، و بەدەر لە هەر شتیکی تر هەوڵی بورژوازی ئیمپریالیستی جیهانیە بۆ گۆرینی تەوازنی هێز لە بەرژەوەندی سەرمایە وسەرمایەداری لە جیهانی ئەمرۆدا بە دژی چینی کرێکارو چەوساوەکان.

کۆتایی ئوکتۆبەر ٢٠٢٠

ئەمەریکا لە زەلکاوی عێراقدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

(ئێمە دەبێت مامەڵە لەگەڵ ئەو عێراقەدا بکەین کە هەمانە، نەک عێراقێک ئارەزوومان دەکرد هەمانبوایە. عێراقی هەنووکەیی: عێراقێکی وێران، پڕ لە شەڕ و پێکدادانە، ئەگەر نەڵێین تووشی شەڕی ناوخۆیی بووە، لە راستیدا بەرەو ئەو ئاقارە دەڕوات).
هیلاری کلینتۆن

لە کاتی ئامادەکاریی و خۆسازدان بۆ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق، کاربەدەستانی باڵای دەوڵەتی ئەمەریکا لەسەرووی هەموویانەوە جۆرج بوش باسیان لە بونیادنانی عێراقێکی نوێی دیموکراتی و لیبرال دەکرد، عێراقێک ببێتە نموونەیەک بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە پیادەکردنی دیموکراسی و پاراستنی مافەکانی مر□ق و پێکەوە ژیانی ئاشتییانە. زۆربەی میدیاکانی سەر بەدەوڵەتی

ئەمەریکا و گەردراو بە هاوپەیمانەکانی لە تەواوی دنیادا مژدەی عێراقێکی نوێیان بە گوێدا دەداین، عێراقێک سەد و هەشتا پلە جیاواز لە عێراقی سەردەمی حکوومەتی دیکتاتۆریی و دەسەڵاتی ملهوڕانەی سەدام حسێن. لە باری عەمەلیشەوە زۆربەی عێراقییەکان چاویان لە پاشەڕۆژ و ئاسۆیەکی روون بڕیبوو، ئایندەیەک پەردە لەسەر شانەی گۆڕی بە کۆمەڵ و کاسەسەر و تاوان و هاڕین دابداتەوە.
عێراقێک هەموو هاووڵاتییەکانی هەست بە ئارامی و دڵنیایی بکەن و تیایدا بحەسێنەوە، بەڵام لە دوای سێ ساڵی و نیو تێپەڕین بەسەر ئەنجامدانی پرۆسەی ئازادکردنی عێراق، کاتی ئەوە هاتووە بارودۆخی عێراق هەڵبسەنگێنین و پرسیار بکەین، ئایا ئەمەریکا و ئەجیندای کۆشکی سپی لە عێراق سەرکەوتوو بووە؟. پرسیارێکی ئاسانە، بەڵام وەڵامدانەوەی کارێکی قورس و فرە زەحمەتە، بۆیە پێویستمان بە شرۆڤەکارییەکی ورد و بەدیقەتانە هەیە تاکوو بتوانین وەڵامێکی واقیعی و دروست و زانستی و دوور لە روانگەی ئایدلۆجیی و هەستێکی و سۆزدارییانە بەو پرسیارە بدەینەوە.
ئەگەر بڕێک واقیعیبینانە سەیری ئەو رووداوانە بکەین لە عێراقدا روو دەدەن، ئەوەی ئەمڕۆ لەم وڵاتەدا بەڕێوە دەچێت لە خۆیدا جەنگێکی رانەگەیەندراوی تائیفی و نێوخۆییە. ئەو جەنگەی ریشەیەکی قووڵتری هەیە لە دیرۆکی عێراقدا، ئەویش جەنگی نێوان هەردوو ئاینزای شیعە و سووننەیە. لە ماوەی هەشتا ساڵی رابردووی دەسەڵاتی سووننەدا لە رێی سەرکوت و توندوتیژییەوە هەموو جیاوازییەکان لە عێراقدا کپ کرابوونەوە و لە چوارچێوەی یەک ئیدۆلۆژیدا لە قاڵب درابوون. ساتێک دوای هەرەسی بەعس، دەرگا بە رووی جیاوازییەکانی ناو عێراقدا دەکرێتەوە لە یەکەمین بەریەککەوتن و کاردانەوەدا جیاوازییەکان بە رووی یەکتردا دەتەقنەوە، هەر بۆیە ململانێَ و ناکۆکییە تەقیوەکەی ئەمڕۆی نێوان شیعە و سووننە دەرئەنجامێکی نەخواستراو و گەلێک خوێناویی لێکەوتەتەوە. هەر ئەمڕۆ لە عێراقدا دەیان کەس بگرە زیاتریش دەبنە قوربانی ئەم ناکۆکی و جەنگە مەزهەبییە. هەزارانی تریش بێ ماڵ و حاڵ و سەرگەردان و ئاوارە و دەربەدەر دەبن. لە راستیشدا ئەو سەقامگیرییەی پێشتر لە سەردەمی بەعسدا هەبوو ئەمڕۆ ئەویش لە کیس چووە!!، لە سەقامگیرییەکەی بەعس لە ژێر قامچی و دارکوتەکدا بوو، بەڵام هێشتا لە رووی چەندایەتییەوە ژمارەی زیان لێکەوتووان و قوربانیان تا رادەیەک کەمتر بوو. ئەوەی هەنووکە لە گۆڕەپانی عێراقدا لە تیرۆر تەقاندنەوە و لاشەی کوژراو و شێوێنراو دەبینرێ زۆربەی هەرە زۆریان قوربانیانی ناکۆکی مەزهەبین نەک بەرئەنجامی کردەوە بێ بەزەییەکانی جەمسەری تیرۆری جیهانی لە عێراقدا. پێم باشە بە

پاڵپشتی دەربڕینەکانی سەرەوە لێرەدا سەرنجتان بۆ هەندێک داتا و ئاماری بایەخدار و راپۆرتی رۆژنامەنووسان و گۆشەنیگای سیاسەتمەداران لەمەڕ جەنگی نێوخۆیی راکێشم.

نووسەری لیبرالی عەرەب (عەدنان حسەین) دەنووسێت (بەپێی سەرژمێرییەکانی سەرچاوە فەرمییە عێراقییەکان و سەرچاوەکانی هێزی هاوپەیمانان، رۆژانە 100 عێراقی دەبنە قوربانی ئەو جەنگە ناوخۆییە تایفییەی لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا بەڕێوە دەچێت، ئەم قوربانیانەش هەروەک هەمان ئەو سەرژمێرییانە دووپاتی دەکەنەوە، زۆرینەی زۆریان خەڵکی سڤیلن و ژمارەیەکی زۆریشیان منداڵ و ئافرەت و بە تەمەنەکانن). ئەمە جگە لەوەی رۆژانە چوار تا پێنج سەربازی مارێنزی ئەمەریکی دەکوژرێن و تێکڕای کوژراوەکانی سوپای ئەمەریکاش لە سەرەتای پرۆسەکەوە گەیشتۆتە نزیکەی سێ هەزار سەربازا!، بەڵێ بەلای بەشێکی زۆری چاودێرانی سیاسییەوە خەریکە عێراق بۆ ئەمەریکا دەبێتە چاڵێکی هاوشێوەی ڤێتنام، چوونکە ئەمەریکاییەکان لەو قەناعەتەدا نەبوون رووبەڕووی ئەم سەختگیرییە ببنەوە لە عێراقدا و بەو جۆرە گیر بخۆن بە دەست وڵاتێکی پڕ ئاشووب و گێچەڵی وەک عێراقەوە. بەشێکی تر لە سەرچاوەکانی ئاگادار لە رەوشی عێراق ژمارەی قوربانییە عێراقییەکانی ئەم سێ ساڵە و نیوە بە نزیکەی سێ چارەگە ملیۆن دەخەمڵێنن. (سابرینا تاڤێرنیس) لە رۆژنامەی “نیویۆرک تایمز”دا دەنوسێت (تیمێک لە تۆژەرانی تەندروستی عێراقی و ئەمەریکی، ژمارەی کوژراوە عێراقییەکان بە 600 هەزار هاووڵاتی دەخەمڵێنن!، لە دەرەنجامی بارگرژیی بارودۆخی عێراق لە میانەی داگیرکردنی لەلایەن ئەمەریکاوە لە ساڵی 2003. بەپێی راپۆرتی نەخۆشخانەکانی حکوومەتی عێراقی تەنیا لە ماوەی مانگی تەمموزی ئەمساڵدا 15 هەزار کەس بوونەتە قوربانی کە زۆرترین رێژەی قوربانییە، جۆن هۆپ کینز لە خوێندنگای تەندروستی گشتیی بەم لێکۆڵینەوەیە هەستاوە، ئەویش لەبەر لە نزیکەوە سەرنجدانی بارودۆخەکە و تۆمارکردنی کوژراوەکان، چوونکە رۆژانە چەندین توندوتیژیی ڕوودەدات و ژمارەیەکی بەرفرە هاووڵاتی دەبنە قوربانی). ئەمەش وایکردووە دیمەنی مەرگئامێزی عێراقییەکان ببێتە هەواڵی یەکەم تێکڕای میدیا جیهانییەکان.

هەر لەمبارەیەوە و دەربارەی قەبارەی رووداوە خوێناوییەکانی عێراق، ماڵپەڕی (ئەلعەرەب ئۆنلاین) لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، دەنووسێت (سەرچاوە نێودەوڵەتییەکان لە دواهەمین سەرژمێریدا رایانگەیاندووە کە زیاتر لە 6500 عێراقی تەنیا لە دوو مانگی تەمموز و ئابی رابردوودا کوژراون!!!. بەمەش بناغەی جەنگێکی نێوخۆیی درێژخایەنی داناوە کە مەودا تایفییەکە رۆڵێکی گەورەی

تێدا دەبینێ). (ئەلوەتەنی سعودی) لەسەر هەمان پرس و ئاستی چۆنایەتی و چەندایەتی بارگرژییەکانی عێراق بڵاویکردەوە (هەر یەک کەس لەنێوان چل عێراقیدا، لە دەستپێکردنی داگیرکاریی ئەمەریکیی لە ئازاری 2003ەوە گیانی لە دەستداوە، واتا نزیکەی لە سەدا دوو و نیوی سەرجەمی دانیشتوانی وڵات. ئەمەش واتای ئەوەیە مەرگ لە دەرگای ماڵی گشت عێراقییەکی داوە، بە ماڵی ئەو گەورە بەرپرسانەشەوە کە حوکمی عێراقی ئەمڕۆ دەکەن. ئەوە هەمووی بە پێی تازەترین توێژینەوەیە کە پزیشکەکانی جۆن هۆبکینز و کۆلێژی پزیشکی زانکۆی موستەنسرییەی عێراق بە هاوکاریی پەیمانگای ماساشوسیش، ئەنجامیان داوە). ئەو ئامار و ژمارانەی لە ناوەندە جیهانییەکانی لێکۆڵینەوە و شیکاریی ستراتیژیی بڵاو دەکرێنەوە دەربارەی کوشتار و لەناوچوونی هاووڵاتیانی عێراقی، بە راددەیەکی وەها تۆقێنەر و خەیاڵییە، بووەتە جێگەی شۆکێکی گەورە لەسەر ئاستی جیهان و سیاسەتی نێودەوڵەتی، بەو پێیەی ئەوەی ئەمڕۆ لە عێراقدا دەگوزەرێ لە خوێنڕێژیی و کوشتن لە دەرەوەی هەموو پێشبینی و چاوەڕوانییەکاندا بوو.

رۆژنامەنووسانی بیانیی و چاودێرانی بواری ئەمنیی عێراق رۆژانە هەواڵی دۆزینەوەی ئەو تەرمە کوژراوە نەناسراوانە رادەگەیەنن کە دوای دەستبەسەرکردنیان بە دەست و قاچی بەستراوەوە گول□□باران کراون و لە کەناری شارەکان بە کۆمەڵ و تاک تاک فڕێدراون. ئەم حاڵەتە نەک حاڵەتێکی شازە بەڵکو دیاردەیەکی هەمەرۆژەی شارەکانی بەغداد و دیالە و موسڵ و رومادی و کەرکوکن. رۆژنامەنووسی پسپۆر لە کاروباری رۆژهەڵاتی نێوین (ریچارد ئینگل) زۆرترین ماوە لە عێراقدا ماوەتەوە دەربارەی ئەو دیمەنە سامناکانەی کوشتن و سەربڕین کە بەچاوی خۆی دیوێتی بە تایبەت لە شاری بەغداد، دەنووسێت (شتێکی قێزەون بوو، سەدان تەرمم بینی، تەرمی بۆگەنکردوو، تەرمگەلێک لە گۆڕی قووڵایی کەمدا نێژرابوون، جارێک سەگێکم بینی ک□ل□سەری مرۆڤێکی بە دەمەوە بوو، بۆنی تەرم دەکەیت، خەڵک دەبینیت هەست بە تووڕەیی دەکەن، ئەو کەسانەشی دەکوژرێن کەسە زۆر بە تەمەنەکانن، یان زۆر هەژارەکان یاخۆ منداڵ و زۆر لاوازن، بە جۆرێک ناتوانن وڵات بەجێبهێڵن).

زۆر بەڵگەش هەن تێوەگلانی وەزیر و کاربەدەستانی حکوومی لە جەنگی نێوخۆیدا دەسەلمێنن، تەنانت دیکۆمێنت ل□ بەردەستدایە لەسەر تێوەگلانی خودی وەزیری تەندروستی عێراق لە جەنگی تایفی!، لەمبارەیەوە رۆژنامەنووس (لارا لۆگان) هەوا□□ری کەناڵی (CBS) راپۆرتێکی سەیر و سەمەرەی لەسەر وەزیری تەندروستی ئامادە کردووە کە ئەو وەزیرە بە پشتیوانی مەلای بونیادگەر (موقتەدا سەدر)

شیعەگەرێتی دەکات، راپۆرتەکە دەڵێت (دکتۆری نەخۆشخانەکان لە بەغداد و کەربەلا بە بەرنامەیەکی داڕێژراو، نەخۆشە سووننەکان دەکوژن و لاشەکانیان دەخەنە ناو گۆڕی بە کۆمەڵەوە). جا ئەگەر ئەمە مامەڵەی وەزیری تەندروستی بێت وەک کار هەڵسووڕێنەری وەزارەتەکی خزمەتگوزاریی و کاروباری مرۆیی، ئەوە لەوە مەپرسە وەزیری ناوخۆ و بەرگریی و سەرۆکی دەزگا سوپاییەکان و هەواڵگریی و نیزامییەکان چۆن مامەڵە دەکەن؟ ئەی دەبێت کەنە ژەنەراڵ و تازە ئەفسەری راهاتوو لەسەر توندوتیژیی چۆن بەرپەرچی نەیارەکانیان بدەنەوە؟.
دەبینین ئەمڕۆ عێراق لە قەیرانێکی قووڵدا دەژی، جەنگی تایفی هەموو سنوور و پێوەرێکی جەنگ و ململانێی بەزاندووە، لەوەش عەنتیکەتر ئەوەیە ئەمڕۆ لە شارەکانی بەغداد و رومادی و دیالە خەڵکان لەسەر ناسنامە و ناو دەکوژرێن گوایە ناوەکانیان تەعبیر لە مەزهەبێکی دیاریکراو دەکات. دەیان بەڵگەی سەلمێنراو و راپۆرتی رۆژنامەنووسی لە بەردەستدان هەما بە ئەو جۆرە لە کوشتن و تیرۆر دەکەن لەسەر ناسنامە و ناو.
رۆژنامەنووسێکی بیانیی راپۆرتێکی لەسەر کوشتن لەسەر ناو ئامادەکردووە، راپۆرتەکە لە ماڵپەڕی ئینتەرنێتی (ئیلاف) بڵاوکراوەتەوە و دەڵێت (لە رێی وتووێژەکانەوە بۆم دەرکەوت هەندێ ناو و نازناوی دیاریکراو هەیە خاوەنەکانیان رووبەڕووی مەترسی دەکاتەوە، ئەمەش لە هیچەوە نەهاتووە. بەڵکو چەندین حاڵەتی کوشتن و فڕاندن لەسەر ناسنامە یان ناو لە زۆربەی ناوچە بارگرژەکاندا روویداوە، بە نموونە هەڵگری ناوەکانی وەک: حسەین، عەلی، عەبدولزەهرە، عەبدولحسەین و نازناوەکانی وەک: ئەلموسەوی، ئەلدەڕاجی، ئەلئەسەدی، شیعە مەزهەبن بە پێچەوانەشەوە هەڵگری ناوەکانی وەک: عوسمان عەلی، ئەبوبەکر، نازناوەکانی وەک: ئەلمەشهەدانی، ئەلکعەبدی، ئەلزەبەعی. نازناوی سووننە مەزهەبن و لە هەندێک شوێن داواکراون). هەر ئەو سەرچاوەیە باسی ئەوە دەکات زۆربەی عێراقییەکان ناچاربوون دوو ناسنامە هەڵبگرن، بۆیە دەڵێت، (ژمارەیەک لە عێراقییەکان ناچاری بەکارهێنانی دوو پێناسن، تا لە ناوچە بارگرژەکاندا هەریەکەیان بە پێی ئەو تایەفەی لەو ناوچەیەدا دەژی بەکاریبهێنێت). ئەمەش دەرخەری تاڵترین واقعییەت و چەڵپەپەی توندوتیژیی مەزهەبییە لە عێراقدا.
هەر لەبارەی کێشەی ناو نازناوەوە، نووسەری عەرەبی عێراقی (محەمەد بەغدادی) دەنووسێت (چوینەتەوە ناو دەردێکی دیکەوە کە لە مێژووی عێراقدا بەم قەبارەیە نەبینراوە، ئەویش بریتییە لە تایفەگەریی، گەنجەکانمان گشت رۆژێک لەسەر ناسنامە دەکوژرێن، لە هەواڵەکاندا جگە لە هەواڵی دۆزینەوەی دەیان تەرمی بێ ناسنامە لە شەقامەکانی

بەغداد لەلایەن پۆلیسی ناوخۆییەوە. گوێبیستی هیچی دیکە نابین، یاخود فەلان کەس لە فەلان پارت یان مەزهەب، یان لە فەلان هۆز لەلایەن، کەسانێکی نەناسراوەوە تیرۆر کراوە!!، ئێستا دیاردەی ناو گۆڕین لە ناوچە عەراقییەکاندا بڵاوبۆتەوە، ناوەکانی وەک عەلی و حسەن لە ناوچە سوننەکاندا گۆڕدراوە، عومەر و عوسمانیش لە ناوچە شیعەکاندا). رۆژنامەی (ریاز)ی سعودی لە ژێر سەردێڕی (سەربڕین بە پێی ناسنامە) بڵاویکردۆتەوە (سەربڕین بەپێی ناسنامە دواترین ناونیشانی ئەو جەنگەیە کە ئێستا لە عەراقدا بەرپا بووە، هەر کەسێک ناوی عەلی، حەسەن، حسەین، زەین لعابدین بێت لەلایەن سوننەکانەوە دەکوژرێت. شیعەکانیش عومەر، عوسمان، موعاویە، یەزید، سەردەبڕن، کارەساتەکە ترسێکی وای ناوەتەوە کە خەڵکی ناچار دەکات ناو و ناسنامەی خۆیان بگۆڕن و مەزهەب و تەنانەت ئاینی خۆشیان -بە ئەو کەسانەی لە دەرەوەی ئەو دوو تایفە ئیسلامییەدان- بسڕێنەوە، ئەم پێشکەوتنەش لە لوبنان و لە سەردەمی جەنگە ناوخۆییەکەدا، وەرگیراوە).

هەنووکە بازاڕی (مریدی) کە بازاڕی ساختە و تەزویرچییەکانی شاری بەغدادە و دەکەوێتە ناوچەی (سەدر) و چەندان ساڵە ناوبانگی بەوە دەرکردووە، پاسپۆرت و ناسنامە و بڕوانامەی ساختەی تێدا دروست دەکرێت، جمەی دێت و لە تازەترین جۆری داهێنانی ساختە و تەزویری ئەم بازاڕەدا ناسنامە دروستکردنە بە خەڵکان و پەیڕەوانی هەردوو مەزهەبی شیعە و سوننە، تا بەهۆی گۆڕینی ناوەکانیانەوە لە مەترسی تیرۆر بە دوور بن!!، هەر بۆیە ئەمڕۆ سەرجەم دانیشتوانی شاری بەغداد دوو ناسنامەیان لە باخەڵدایە، لە یەکێکیاندا شیعەی دوانزە ئیمامین و لەویتریاندا سوننەی سەلەفی!!. ئەم چەند مانگەی دوایش مەیدانی عەراقی توندترین و خوێناویترین حاڵەتی بەخۆوە بینی و تاوان و ستەمکاریی مەزهەبیی و سیاسیی تیایدا گەیشتە دوا لوتکە، ڕەنگە بەڵام دوای تەقینەوەکانی سامەڕا و کاولکردنی مەرقەدی ئیمام عەباس شەپۆلێکی توندوتیژیی و تیرۆری مەزهەبیی دەستپێکردووە و عەراقی گەیاندۆتە سەر لێواری ترسناکترین کارەساتی مرۆیی، ئەم نموونەیەی عەراق ڕەنگە لە مێژوودا بەرجەستە نەبووبێ، مەگەر لە دارفۆر و رواندای پێشتردا کارەساتی وا خوێناویی ڕوویاندابێت، چوونکە ئەوەی ئەوڕۆ لە عەراق دەگوزەرێ زۆر لە تراژیدیای کاتی شەڕی ناوخۆی لوبنانی تێپەڕاندووە.

ڕۆژنامەنووسی چاودێر (سابرینا تاڤێرنیس) دەربارەی ئەو شەپۆلە لە توندوتیژیی و تیرۆر، دەنووسێت (بەپێی خەمڵاندنی پسپۆڕانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە مانگی ئەگەستدا عەراق بەرەو رووی توندترین کاری خۆکوژیی بۆتەوە بە تایبەت لە بەغداد و شارەکانی دەوروبەریدا،

تەنیا لە ڕۆژەکەدا 97 هاووڵاتی کوژراون و نەخۆشخانەی یەرموک ڕاستیی ئەم قسەیەی سەلماندووە و ڕایگەیاند ڕۆژەکە لەوە زیاتریشە). نووسەر و پسپۆری ئەمەریکی بە ڕەگەز هیندیی (فەرید زەکەریا) سەرنووسەری گۆڤاری (نیوس ویک ئینتەرناشیۆناڵ) نووسیوویەتی (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی بۆ کۆچکردن هەڵیسەنگاندووە هەفتانە “9” نۆ هەزار کەس لە عێراقدا خانەبەدەر دەکرێن، یەکێتی قوربانیانی عێراقی کە ژمارەی قوربانییەکان لە عێراقدا دەژمێرن و پشت بە ڕۆژنامە ناوخۆییەکان دەبەستن دەڵێت: مانگی ئەگۆست و ئەیلوول بە خوێناویترین و پڕ مەرگترین مانگ تۆمارکراون بۆ عێراق، هەروەها ئۆکتۆبەریش بە زیادبوونی ئاستی ئەم توندوتیژییانە دادەنرێت). ئەم بارودۆخە ناهەموار و ناسەقامگیرەی عێراق، بە جۆرێک نائومێدیی خوڵقاندووە نەک سیاسەتمەدار و خەڵکانی ئەکادیمی عێراق بەجێ دەهێڵن بەڵکو کار گەیشتۆتە ئەوەی یاریزان و وەرزشکارانیش لەدەست ئەم دۆخە هەڵبێن. بە پێی ڕاپۆرتی (میدڵ ئیست ئۆنلاین) پرۆسەی کۆچی یاریزانانی یانە سەرەکییەکانی عێراق، بە ئامانجی گەڕانە بە دوای ڕەوشی ئاسایشی جێگیر لە تیپەکانی تردا لەلایەک و هەوڵی زاڵبوون بەسەر گرفتە داراییەکاندا لەلایەکی تر، هەر بەپێی هەمان ڕاپۆرت تەنیا لە یانەی (ئەلزەورا) هەشت یاریزان تیپەکەیان بەجێهێشتووە، لە کاتێکدا یانەکەیان بەهێزترین یانەی عێراقە و هەڵگری چەندین نازناوە و لە مێژووی نوێی عێراقیشدا ئەو یانەیە سەرکەوتووانە بەشداریی چەندان پاڵەوانێتی وەرزشی کردووە چ لەسەر ئاستی ئاسیا، چ لەسەر ئاستی جیهانی عەرەبی و ئیسلامی.

بە کورتی عێراق شوێنێکی پڕ مەترسییە بۆ هەموو هاووڵاتیان نەک تەنیا سیاسیی و کەسانی دیاریکراو و ناسراو. بارودۆخی ئەمنیی و تەنگژەی ئێستای عێراق جۆرە شڵەژانێکی لای ناوەندی سیاسیی ئەمەریکی دروستکردووە، لە هەمان کاتدا عێراقییەکانیشی تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی کردووە، تەنانەت زۆرێک لە پسپۆڕان و کارناسانی واقیعی عێراقی لەو قەناعەتەدان، پڕۆژەی ئەمەریکیی هەر لە بنەڕەتەوە هەرەسی هێناوە و نەیتوانیوە ئامانجەکانی بپێکێت، بگرە دەستکورت بووە تەنانەت لە ڕاگرتنی بارودۆخ و بەرقەرارکردنی سەقامگیریی. جاکسۆن دیڵ دەڵێت (سەرۆک بوش ڕایدەگەیەنێت بارودۆخی عێراق دەگۆڕێت و ئاسایشی نەتەوەیی دەپارێزێت، بەڵام سیاسەتە بە پێچەوانەوە هەنگاو دەنێت، ستراتیژیی سێ ساڵەی پێشوو هاوکاریی ئەوتۆی عێراقییەکانی نەکرد و هەڵبژاردن نەیتوانی ببێتە فاکتەرێکی سەرەکی بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی ئاسایش). بارودۆخی عێراق بۆتە مایەی واق وڕمانی ئەندامانی کۆنگرێس و سیاسەتمەدارانی سەر بە کۆماریی و بگرە دیموکراتەکانیش، تەنانەت دۆخی عێراق بە هەمان دۆخی

دارفۆر و کۆنگۆ بەراورد دەکەن بگرە زیاتریش. دیسان رۆژنامەنووس (سابرینا تاڤەرنیس) دەنووسێت (ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمەریکی کوژرانی عێراقییەکان بەم ژمارە زۆرە بە بارودۆخێکی مەترسیدار لە قەڵەم دەدەن و بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدان ئاسایشی وڵات چارەسەر بکەن و سەقامگیریی بگەڕێننەوە بۆ هاووڵاتیان، هەروەها ئەم بارودۆخەی عێراق بەراوورد دەکەن لەگەڵ دارفۆر و کۆنگۆ لە رووی ژمارەی کوژراوە و تەنگژەی سیاسییەوە).

لای عێراقییەکانیش هەموو گەشبینی و خەونێکی جوان بە ئایندەیەکی رووناکەوە گۆڕاوە بۆ رەشبینی و بە هیوایەکی ترسناک، ئارەزوومە ئەم چەند پەرەگرافەی نووسەری سیاسیی عێراقی (عەقیل ئەلقەفەتان) لەگەڵ مندا بخوێنینەوە: (هەموو ئەو بەڵگانەی ئێستا بەدەستمانەوەیە، گشت ئەوەی دەیزانین و دەیبیستین و دەیبینین و ئەوەی کەسوکاری لە ناوەوەی نیشتمانەوە بەمان دەگەیەننەوە، بەشێوەیەکی تەواوەتی دەیچەسپێنن ئەو عێراقەی خەونمان پێوە دەبینی و بیرمان لێدەکردەوە ئەم عێراقە نییە!!). ئەوجا دەڵێت (خەونەکانمان زیاتر لە خەونی منداڵی پێنەگەیشتوو دەچێت، ئەمە خەونمان بەهەموو شتەکەوە دەبینی، نەخشەمان بۆ هەموو شتێک بەشێوەیەکی هەڕەمەکی و بەگوناهییەوە دەکێشا). هەموو ئەوانەی لە عێراقدا روودەدەن پێچەوانەی ئەوەن ئەمەریکا بانگەشەی بۆ دەکات، شەمەندەفەری عێراق بە دۆزەخ ملی رێگای گرتەبەر نەک بۆ باخچەکانی عەدەن، عێراق لە ژێر سێبەری شمشێر و تیرۆر و فەتوادا راگیراوە نەک لە ژێر ساباتی دیموکراسی و پێکەوە ژیانی ئاشتییانە.

شەقامی ئەمەریکیش هەستی بەمە کردووە و دەیەوێ لەمە زیاتر نیزامی و هاووڵاتییەکانیان لە بەرداشی خوێناویترین جەنگی دنیادا نەبنە سووتەمەنی و قوربانی، هەر بەم هۆکارەوە کۆمارییەکان لە هەڵبژاردنی کۆنگرێسدا دۆڕان، چوونکە خەڵکی ئەمەریکاش نایانەوێ جارێکی تر سوژنی ڤێتنام لە دڵیان بچەقێنرێتەوە، ئەمەش داوای کشانەوەی هێزەکان لە عێراق دەکاتە داواکارییەکی جەماوەریی و میللی، بەڵام ئیدارە و دەستە راستڕەو و توندڕەوەکەی چواردەوری بوش سوورن لەسەر مانەوەی هێزەکانیان لە عێراق تا کۆتایی هاتنی پرۆسەی سیاسیی لە عێراق و سەرکەوتنی ئەمەریکا و بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. بگرە هەندێ قسەی پێکەنینهێنەر دەکەن، گوایە ئامانجی خۆیان پێکاوە لە دروستکردنەوەی عێراقدا و توانیویانە سەرکەوتن بەسەر تیرۆریستەکاندا بەدەست بهێنن.

کارناس و پسپۆڕی ناسراوی ئەمەریکی (دەنیس رۆس) دەنووسێت (..بەڵام ئیدارەی سەرۆک بوش چی دەوێت؟ ئایا توانیویەتی لەگەڵ ئەو هەڵکەوتە بگونجێت؟ هێشتا بانگەشەی ئەوە دەکات پێشکەوتنی بەرچاوی

بە خۆیەوە بینیووە، بەڵام خەریکە عێراق لە ژێر بەرداشی شەڕێکی ناوخۆییدا دەهاڕدرێت. هەروەک پلانەکانی ئاسایش سەرنەکەوتووە لە وەستاندنی توندوتیژیی، هەرچی جارێک رادەگەیەندرێت هێزەکانی لە عێراق کەم دەکاتەوە بەهۆی بەرزبوونەوەی شەڕ و کوشتارەوە پەشیمان دەبێتەوە؟ بۆیە وای لێهاتووە پارێزگاریکردن لەسەر ئەو پەیڕەوەی لە عێراق گرتویەتییە بەر بمێنێتەوە و زیاتر لە واقیع هەڵاتووە لە جیاتی ئەوەی رووبەڕووی بێتەوە). بەم حاڵەشەوە دۆناڵد رامسفێڵد (تا کاتی وازهێنانی لە پۆستەکەی لە وەزارەتی بەرگریی) چارەسەری لە رەوانەکردنی زیاتری سەربازەکاندا دەبینییەوە، ئەمە لە کاتێکدایە سەد و پەنجا هەزار سەربازی ئەمەریکی تا ئێستا نەیتوانیوە لە قورسایی جەنگی ناوخۆی عێراق کەمبکاتەوە، ئیتر چۆن دەتوانن بە هێزی زیاتر عێراق کۆنترۆڵ بکەن؟، پێموایە نەک دوو سەد هەزار سەرباز بەڵکو دوو ملیۆنیش ناتوانێ عێراقییەکان بخاتە سەرباری ئاشتی ئەگەر خۆیان بە ئاوەز بڕیاری لەسەر نەدەن و هەوڵنەدرێ بە فەرمی ئاشتیانە ئەو دۆخە شڵەژاوە چارەسەر بکرێت.

(فەرید زەکەریا) رەخنە لە پێشنیاری رەوانەکردنی زیاتری هێزە نیزامییەکان دەگرێ و پێیوایە ڕێی نابێت لە چارەسەرکردنی تەنگژەی عێراقدا، ئەو دەنووسێت (چاوەڕوانکردنی زیاد لە ئەندازە و ناردنی هێزی سەربازیی زیاتر، دوورە لەوەی کە بتوانێت هەلومەرجی ناوچەکە بگۆڕێت. من لە هەڵەشەیی و سەرەڕۆیی ئەو کەسانە تێگەیشتووم دەیانەوێ هێزێکی سەربازیی زۆر رەوانەی عێراق بکەن بۆ پاراستنی ئاسایشی وڵات، من لە یەکەم هەفتەی هێرشی هاوپەیمانان بۆ سەر عێراق هەوڵی جێبەجێکردنی سیاسەتێکی بەمشێوەم دا، بەڵام ئەمڕۆ ئەمە لەو شوێنەین کە دەستمان پێکرد، بە تێپەڕبوونی سێ ساڵ بەسەر ئەم جەنگەدا توندوتیژیی زیاتر تەشەنەی سەندووە و رێگەی بە وڵاتانی دراوسێش خۆشکردووە خۆیان لەو هەلومەرجە هەڵقورتێنن. لە زۆربەی ناوچەکاندا میلیشیا ناوخۆییەکان لەلایەن بەرپرسەکانیان لە بەغدادەوە کۆنترۆڵ ناکرێن، بە ئەم جۆرە دابڕانە لە دەسەڵات لە کاتی جەنگ لە شەقامەکاندا زیاتر لە سەد یان دوو سەد هەزار هێزی سەربازیی لە بەغداد جگە لە کاریگەرییەکی کاتی هیچ رۆڵێکی تری نابێت). هەرچەندە ئەمەریکا لە زۆر رووەوە شکستی هێناوە لە مەیدانی عێراقدا، بەڵام بوش لە کاتی لێدوانەکانیدا زۆر بە دڵنیاییەوە قسە لەسەر سەرکەوتن دەکات و لایوایە پێشڕەویی زۆریان کردووە لە هەلومەرجی عێراقدا و بەردەوامیش لە هەموو دەرکەوتن و پرێس کۆنفرانسەکانیدا پێداگریی لەسەر ئەو پێشکەوتنانە دەکات کە لە عێراقدا کردوویانە، بەڵام کام پێشکەوتن و سەرکەوتن؟ ئەو سەرکەوتنەی هەموو رۆژێ تەرمی سەربازەکانیان لە کیسەدا بۆ

دەچێتەوە؟ یان ئەو سەرکەوتنەی عێراقی غەرقی خوێن و کابووس و گریان کردووە؟!!. یان ئەو سەرکەوتنەی عێراق بۆتە گۆڕەپانێکی خوێناویی تەسفیە حساباتی ئەمەریکا و نەیارەکانی؟؟.

بوش، سەرکەوتنەکانی خۆی لەوەدا دەبینێتەوە لە عێراقدا بمێنێتەوە تاکوو کۆتایی، هەروەک (دان فرومکین) لە رۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا نووسیوو□تی (یەکێک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی سەرۆک بوش لەمەڕ جەنگی عێراق سووربوونییەتی لەسەر بردنەوەی ئێمە کە لە زۆربەی کۆنگرە رۆژنامەنووسییەکاندا جەختی لێدەکاتەوە، بوش دەڵێت: بە دڵنیاییەوە ئێمە سەرکەوتوو دەبین، ئەمەش راستییە!. بە پێی بۆچوونی من کاتێک لە عێراق شکست دەهێنین گەر لەو وڵاتە بکشێینەوە و کارەکانمان بە تەواوەتی جێبەجێ نەکەین. هاوکات لەگەڵ ئەم لێدوانانەدا بارودۆخ ئاڵۆزتر دەبێت و عێراق بەرەو جەنگی ناوخۆ هەنگاو دەنێت، تەنانەت حکومەتی ناوەندیی ناتوانێت کۆنترۆڵی ئەو بارگرژییە بکات، بوش چۆن دەڵێت لەم جەنگەدا ئێمە براوەین؟!). بە کورتی سەرەڕای گەرموگوڕیی ئەمەریکا لەمەڕ دروستکردنەوەی عێراقی نوێ کەچی زەمینە و تابلۆ ریالیستییەکەی ناو عێراق پێچەوانەی ئەمەمان پێدەڵێت!. ئایا دەتوانین لەم زەمینە پڕ هەڵبەز و دابەزەدا و لەم زریانی خوێنەدا بانگەشە بۆ دیموکراسیبوون بکەین؟ بێگومان نەخێر، رەنگە گرنگترین کار لە دیموکراسییەتیش راگرتنی ئەم لافاوی کوشتارە بێ بەزەییانە بێ کە ئەمڕۆ عێراقی گرتۆتەوە! گرنگترین کار بەرگرتنە بە رەشەبای تیرۆر و باهۆزی فەتوا و مەیلی مەزهەبگەرایی و وەستاندنی ئەو نەزیفەی خوێن و ئەنفالکردنی ئەوانیتر. بە بۆچوونی من ئەو نەخشەیەی ئەمەریکا هەیەتی بۆ عێراق و تەواوی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەجیندایەکی کامڵ نییە و تژیەتی لە کەموکورتی و ناواقیعبینی، چوونکە پێش هەرشت ئەمەریکا رەچاوی دۆخی دواکەوتووی رۆژهەڵاتی نەکردووە و خوێندنەوەیەکی قووڵی نەبووە بۆ مێژووی پڕ لە کارەسات و ک□ل□سەر و کوشتوبڕی رۆژهەڵات، چوونکە دۆخی رۆژهەڵات، دۆخێکی ئاوارتە و تایبەتە، میکانیزم و رێگاکانی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم ناوچەیە گەلێک هەستیارن.

لە راستیدا نهۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەموو روو□ی□کەوە پاشەکشەی بە خۆیەوە بینیووە، لە ماوەیەکی زۆر نزیکدا سەرکەوتنی (حەماس)مان لە فەلەستین بینی، دەتوانم بڵێم سەرکەوتنی حەماس بەشێوەیەک لەشێوەکان گوزارشت لە کەوتنی مەدی دیموکراسی دەکات لەهەموو رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. تراژیدیاکە لەوەدایە ئیسلامییە توندڕەوەکان سوودمەندترین خەڵکانێکن لە پرۆسەی دیموکراسی و هەڵبژاردن لە ناوچەکەدا، وەک تێبینیش کرا هەر ئەمە میکانیزمە بوو حەماسی هێنایە سەر تەختی دەسەڵاتداریی. محەمەد ئەبو رمان جوانی بۆچووە

کاتێک دەنووسێ (لە کۆتاییدا سەرکەوتنی حەماس لە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکاندا و دروستکردنی کابینەی حکوومەت لە فەلەستین، دووپاتی ئەو راستییەی کردەوە ئیسلامییەکان لە ڕێی سندوقەکانی دەنگدانەوە دەبنە یەکەم میراتگری ئەو رژێمانەی ئەمەریکا دەیەوێ بیانگۆڕێت). کارەساتی رۆژهەڵات لەوەدایە تاکە ئەڵتەرناتیف و جێگرەوەی رژێمە تۆتالیتارییەکانی ئەم دەڤەرە بە تەنێ گرووپە ئیسلامییەکان، تەیاری عەلمانی و لیبرال و پرۆ رۆژئاوایی و دیموکراتیک نەک لاواز و بێ پێگەن بەڵکو هەر لە سترۆکتەرەوە ئەم رەوتانە گەشەیان نەکردووە و لە هەبووندا نین. تەنانەت دۆخی نوێی رۆژهەڵات بە تایبەت دوای سەرکەوتنەکانی حەماس هەمووانی گەیاندە ئەو بڕوایەی گەدەی دیموکراسی و پلۆرالیزم روو لە سەرزەمینی رۆژهەڵاتی ناڤین ناکات، تا ئەو سنوورەی لە راددەی گەشبینی ئەمەریکاشی کەم کردەتەوە. لافرانشی دەڵێت (ئەوەی لەم ماوەیەی دوایدا رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە خۆیەوە بینی، بە تایبەت گەشتنە دەسەڵاتی حەماس لە چوارچێوەی هەڵبژاردنێکدا لەلایەن ئەمەریکاوە پشتگیریی لێدەکرا، هەروەک دەرککردن بە سەختیی و دژواریی چاندنی تۆوی دیموکراسییەت لە عێراقدا، هانی جۆرج بوش-یان داوە تاوەکو چاو بگێڕێتەوە بە گووتاری دیموکراسییەتدا، لە هەمان کاتدا لە راددەی ئەو دەگەرمییەش بێنێتە خوارێ کە بە هەڵوەستە یەکەمییەکانەوە دیار بوو). ئەمەریکا و خودی بوش تاکو ئێستاش شۆکی دۆڕاندنی فەتح و هاتنە سەر دەسەڵاتی حەماسی دەستی ئێران بەرینەداون.

فەرید زەکەریا بە وردبوونەوەی قووڵی لە هەلومەرجی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پسپۆرییەکەی، گەیشتەتە ئەو بڕوایەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆتە گۆڕەپانێکی سەرەکیی بۆ نەشونماکردنی ئیسلامی سیاسیی ئەویش لە ئەنجامی پاشەکشەی هزری سیاسیی عەلمانی و دیموکراسیخوازیی. زەکەریا لە وتارێکدا نوسیویەتی (خۆرهەڵاتی ناوەڕاست یەک لەو بەشانەی جیهانە لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا پاشەکشەی بەخۆیەوە بینیوە، خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بۆتە شوێنێک بە فراوانی دیکتاتۆرییەت و ستەمکاریی و هەڵاوسانی ئابووری و داخران لە هەموو لایەنێکەوە. ئیسلامی سیاسیی زمانێکی ئامادەکراوی بە ناڕەزایی خوڵقاندووە، ئەمەش خەڵکانی دواکەوتوو و رابردووخوازی پڕ فریو دەدەن هەروەک چۆن فاشیزم و کۆمۆنیزمی رادیکاڵ توانیان لە رابردوودا بە هەمان شێوە ترس بەرهەم بهێنن). عێراق وەک خانەیەکی دانەبڕاو لە جسمی هەمان ئەو رۆژهەڵاتە نغرۆی ستەمکاریی و کولتوور و دەسەڵاتی دیکتاتۆریی بووە، دیکتاتۆرییەتیش بەرلەوەی سیستەمێکی سیاسیی یان کارگێڕیی بێت، عەقڵییەت و تیگەیشتن و بیرکردنەوەیە.

چاندنی تەوی دیموکراسی لە عێراقێکی وا پڕ لە تەنگ و چەڵەمە و کێشمەکێشدا کارێکی ئەستەم و دژوارە، تا ئاستێک هەندێک لە شارەزایان بە موستەحیل لە قەڵەمی دەدەن. دەنیس رۆس کۆنە رێکخەری کاروباری ئەمەریکا بە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نووسینێکدا کە لە رۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا بڵاوکراوەتەوە دەنووسێ (پێویستە هەموو لایەنەکان بزانن عێراق ناتوانێ ببێتە وڵاتێکی مۆدیل دیموکراتیک و یەکگرتوو بۆ وڵاتانی هەرێمی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست). لە راستیدا عێراق دەتوانێ هەنگاو هەڵگرێ رووەو دیموکراسی و کرانەوە بەڵام بەپێی پرسە و چەند قۆناغێک، لەگەڵیدا پێویستی بە ماندووبوونی زۆر و پڕۆژەی جیددی و درێژخایەن هەیە. چوونکە مێژووی کۆن و نوێی عێراق مێژوویەکی پڕ تراژیدیا و رووداوی خوێناویی و توندوتیژانە بووە، لە بەرەبەیانی دەسەڵاتی سۆمەرەوە بیگرە تا ئەمڕۆی عەهدی مالیکی، مێژوو و دیرۆکێک بووە لێوانلێو لە کارەسات و خوێن، ماوەیەک نییە عێراق لە جەنگ و کاولکاریی و کوشت و کوشتار پشووی دابێت. رۆنانی دیموکراسیی لەسەر ئەو باکگراوندە تاریک و تاڵە کارێکی هەرزان نییە بگرە زۆر ماندووکەرە.
تۆ بڕوانە لە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی و هێرشی موسڵمانە بەراییەکان بەهەمان شێوە هێرش و پەلامارەکانی ئەکەدی و بابلی و ئاشوورییەکان عێراق وەک دەربەندێکی پڕ خوێن و کێشە و ململانێکان و گۆڕەپانێکی ترسناکی رووبەڕووبوونەوە دەرکەوت، بەو جۆرەش بە درێژایی دەسەڵاتی ئیسلامی هەر لە راشیدین و ئەمەویی و عەباسییەوە بیگرە بۆ ساتێک چییە عێراق بێ جەنگ و کاولکاریی نەبووە تا دەگات بە هێرشی مەغۆل بۆ سەر بەغداد، هەروا ئەم سەرزەمین و جوگرافیایەی ئەمڕۆ بە عێراق نێو دەبرێ لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانی و داگیرکاریی نوێ و حکومی پاشایەتی و کۆماریی و دەسەڵاتی بەعس توندترین و سەختترین جەنگ و ماڵوێرانی بە خۆوە بینیوە، بە ئەندازەیەک دڕندایەتی و کوشت و بڕەکان لە ئاستێکدان بە هۆشدا ناچن و لە چوارچێوەی ئەفسانە و حیکایەتی میللیشدا جێگایان نابێتەوە. سڕینەوەی ئەم مۆتیفە پڕ ئاشووب و خوێناوییە هەروا کارێکی ئاسان نییە. مرۆڤ کاتێک کتێبەکەی "باقر یاسین" بەناوی "مێژووی خوێناویی عێراق" دەخوێنێتەوە، دەمارەکانی گرژ دەبن و تووشی شۆک دەبێت، چوونکە ئەوەی لە میتۆلۆجی و داستانە خەیاڵییەکاندا هەیە لە پیادەکردنی توندوتیژیی لەسەر ئەرزی واقیع لە عێراق پەیڕەو کراوە.
عێراقێک کە بە (کۆماری ترس) وەسفکراوە و لە واقیعیشدا کۆماری ترس و داپڵۆسینە، دیموکراتیزەکردنی کارێکی ئاسان نییە و بە بڕیارێکی سیاسیی لەلایەن بوش و بلێرەوە نابێتە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی. خۆ

دیموکراسی جلەک نییە عێراقییەکان لەبەری بکەن هەروەک چۆن دیکتاتۆرییەتیش پۆشاک نییە تاوەکو فڕێی بدەن و بیکەنە تەنەکەی خۆڵەوە. لەبەرئەوە پەیوەستە دیموکراسی لە نێو بیرکردنەوەی خودی عێراقییەکانەوە لە دایک بێت نەک بە زۆر بەسەریاندا بسەپێنرێ، چوونکە رەنگبێ دیموکراسی تاکە شتێک بێت نەسەپێنرێت و بەتۆپزی نەیەتە دی. د.بورهان گلیۆن دەڵێت (پەیوەستە دیموکراسی لە ناو وەرچەرخانە قووڵەکانی هاوسەنگییە کۆمەڵایەتییە ناوخۆییەکانەوە سەرچاوە بگرێت و هەنگاو بنێت بەرەو پێداگرتن لەسەر سەروەریی جەماوەریی و بە فیعلی گەل بگەڕێت بۆ سەرچاوەی دەسەڵاتەکان). (ئەدۆنیس)یش هەمان رای لەسەر هەمان مەسەلە هەیە و دەڵێت (گەر وڵاتانی عەرەبی زۆر لەوە بەهیواترن بتوانن خۆیان دیموکراسی قبوڵ بکەن، ئەوە ناتوانن دیموکراسی بن بە هۆی دەستێوەردانی دەرەکی ئەوانیترەوە، ئەگەر ئەمە بمانەوێت دیموکراسی بین بەر لە هەر شت پەیوەستە پشت بە خۆمان ببەستین، بەڵام سەرباری ئەوەش مەرجەکان بۆ دیموکراسی بوون لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا بوونی نییە). بۆیە بیرکردنەوە لە پێشمەرجەکانی دیموکراسی ئەولەویترین کارە لە راستای بینای کۆمەڵگەیەکی دیموکرات و ئازاد. بۆ ئەوەی دیموکراسیی ببێتە سیستەم، لە پێشنەرەدا پەیوەستە لە تاکەوە دەست پێبکرێت، نەک لە دەسەڵاتەوە. دەبێت خەیاڵدانی تاک بگۆڕدرێت، چوونکە دواجار ئەو تاکانەن گشت پێکدەهێنن.

کەواتە دەبێت دیموکراسی چ وەک بیرۆکە و چ وەک سیستەمێکی حوکمڕانی لە پێش هەر شتێکدا لەلایەن خودی عێراقییەکانەوە پەسەند بکرێت، بەبێ ئەوە ئیمکان نییە تۆ بتەوێ بە زەبری هێز دیموکراسی تیا پراکتیزە بکەیت. لە کاتێکیشدا زۆربەری خەڵک دەستیان لەوە شۆردووە عێراق ببێتە نموونەیەکی دیموکراسی و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەرچەرخە بۆ ئەو دوورگە یۆتۆپییەی ئەمەریکا لە خەیاڵ و ئایدیاڵی ئەمەدا رەنگی بە رشتووە، ئاخۆ ئاڕاستەی ئەمەریکا چۆن هەنگاو بە هەنگاو لەگەڵ ئەم کۆمەڵگە دواکەوتووانەدا دەچێتە پێش؟ لە وەختێکدا ئەم کۆمەڵانە بە درێژایی مێژوو لە ژێر جەبەرووتی دیکتاتۆریی و ستەمکاریدا ناڵاندویانە و بەبەش بوون لە سادەترین حەقی دیموکراسی خۆیان. (فرەد هالیدی) دەنووسێت (دیموکراسی لە وڵاتێکدا بەدی نایەت خاوەنی مێژوویەکی درێژخایەن بێت لە دیکتاتۆریی، بۆ نموونە وڵاتێکی وەک ئێران 2500 ساڵە لە ژێر دەسەڵاتی پاشایەتیدا بووە چۆن ئەگەری ئەوەی لێدەکرێت ببێتە وڵاتێکی دیموکراسی.!؟ عێراقیش هەروەها، بە تەواوی کولتوورەکەیەوە هەر لە حامورابییەوە تا دەگاتە دەسەڵاتی هاشمییەکان بە هەمان شێوە..). هەر ئەمەشە وا دەکات پرۆسەکە لە عێراقدا سەخت و نالەبار و قورستر بێت، بەڵام

پرسیارەکەی ئێمە لەوێیە کوا پ□ژ□ و هەنگاوە کردارییەکانی ئەمەریکا بۆ گۆڕینی عێراق بەرەو دیموکراسی؟ پێم بڵێن لەوەتەی ئەمەریکا لە عێراقە کام هەنگاوی جیددیمان بەو ئاقارەدا هەست پێکردووە؟ بە پێچەوانەوە زۆربەی جار ئەمەریکا لەسەر حیسابی دیموکراسی بەرژەوەندییەکانی خۆی پاراستووە. زۆربەی جار بۆ راستکردنەوەی مەوقیفی لاری ئەمەریکا دیموکراسییەت باجەکەی داوە، وەک ئەو تەوافوقاتە درۆینانەی لە نێوان پێکهاتە عێراقییەکاندا بە فشار و پاڵەپەستۆی ئەمەریکا هاتنە دی!، ئەوە راستە دیموکراسی لە عێراقدا دەبێ لەسەر بنەمای تەوافوق و کۆدەنگی بێت، بەڵام ئەمجۆرە لە تەوافوق، دیموکراسی و گەوهەریی سیستمێکی لەو چەشنە دەخاتە ژێر پرسیار و گومانی زۆرەوە و خاڵی دەکاتەوە لە بنەما و رۆحە راستەقینەکەی.
بەندە نموونەیەکی لەلایە، کاتێک بۆ ماوەی یەک تاکە مانگ (عەبدولعەزیز حەکیم) وەک مەلایەکی بونیادگەر لە کۆتایی ساڵی 2003 کرایە سەرۆکی ئەنجوومەنی حوکمی ئەوسا، یەکەم بڕیار و دوا بڕیاری دەرکردنی بڕیاری 137 بوو لە دژی مافی□کانی ژنان، ئەمەریکا جوقەی لێوە نەهات، ئەوەی هاتە دەنگ هەندێک لایەنی عەرەبی و کوردیی بوون، ئەوانیش لە میانەی گەمەیەکی سیاسیی وشکدا. ئەمەریکایەک کە دەیەوێ دیموکراسی بەرقەرار بکات چۆن چاوپۆشی لەوە دەکات نیوەی کۆمەڵگەیەک دیل و پەڕاوێز بخرێت و کەنارگیر بکرێت لە رۆڵگێڕان لە وڵاتدا هێشتاش بانگەشە بۆ دیموکراسیەت بکەین؟ لە کاتێکدا رۆحی دیموکراسی ئەوەیە هەردوو رەگەزەکە شانبەشانی یەکتر رۆڵی چالاکانە و کارا بگێڕن لە وەرچەرخاندنی کۆمەڵگە رووەو ئایندەیەکی باشتر و پاشەکش□ پێکردنی سیستمی نەریتیی کۆن و دیکتاتۆریی. کوا دیموکراسییەکەی ئەمەریکا کە چاو لەبێ مافی ژن دەپۆشێ؟ رەنگە منیش رام لەگەڵ هەندێک نووسەری عەرەبدا بێت کاتێک دەڵێن دیموکراسی ئەمەریکا دیموکراسییەکی دووڕوو و تایبەتمەندە و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی بەندە.
رووناکبیری عەرەب د.عەبدولعەزیز مەقالیع لە وتارێکدا بەناوی (بوش و دیموکراسییەتی تاکڕەهەند) د□رbارەی جۆری دیموکراسیزمی ئەمەریکی دەنووسێت (باوەڕی بەجۆرە دیموکراسییەکی تایبەتی هەیە، دیموکراسییەک لەگەڵ ئارەزووەکانی خۆیدا بسازی□ت بۆ ئەوەی خۆی ئەوانە هەڵبژێرێت بە فەرمانڕەوای ئەو وڵاتانە وەکو موڵکی تایبەتی خۆی سەیریان دەکات، خۆ ئەگەر گەلان دژی ئیرادەی کۆشکی سپی دەنگیان دا و بەویستی خۆیان ئەوانەیان هەڵبژارد کە خۆیان دەیانەوێت فەرمانڕەوایان بکەن، ئەوکاتە دیموکراسی پەسەند نییە و لە ئەجیندای سیستمی نوێی جیهانیدا جێی نابب□تەوە). تا ئەو جێیەی

د.مەقالیع دەڵێت (گوومان لەوەدا نییە ئەو مەرج و پێوەرانەی ئیدارەی ئەمەریکا دایاندەنێت بۆ پیادەکردنی دیموکراسییە تایبەتییەکەی خۆی، گەلێک گیروگرفت بۆ ئیدارەکە و بۆ جیهانیش و بۆ ئەو گەلانەش دەنێتەوە کە دەمێکە بە پەرۆشەوە چاویان بڕیوەتە دیموکراسی دروست کە تەنیا ئیرادەی گەلان و سندوقەکانی هەڵبژاردن کۆنترۆڵی دەکەن. کەس وای بۆ نەچووە دیموکراسی وەک بەهایەکی سیاسیی و کۆمەڵایەتی رۆژێک لە رۆژان وای لێدێت ببێت بە ئامانجێک بۆ رازیکردنی ئەم یان ئەو هێزی نێودەوڵەتی، نەک بۆ دابینکردنی دادپەروەریی و بەدیهێنانی خەونی گەلان و رزگاربوون لە کابووسی دیکتاتۆران و فەرمانڕەوایکردنی گەلان بە قامچییەکانی توندوتیژیی و هێز و ناچارکردن).
لەلایەکی ترەوە شێوازی مامەڵەی ئەمەریکییەکان لەگەڵ عێراقییەکان شێوازێکی هەڵە و رەق و نادروستانەیە، دیموکراسی بە گوللە و مارێنز و توندوتیژیی ناچەسپێ، دیموکراسی بە ئۆپەراسیۆنی سەربازیی و تەقەکردن لە هاووڵاتیانی سڤیل و هێرشی فڕۆکە و پەمالاری جیمس بەندیانە پراکتیزە ناکرێ. دیموکراسی وەک کاڵایەک بە سواری ئۆتۆمبیل و زرێپۆشی دەرعی سەربازیی ئەمەریکا ناهێنرێت بۆ عێراق و بە فشاری هێزە دەرەکییەکان ناسەپێنرێ، بەڵکو دەبێت لە ناوەوەڕا لە گەردە زۆر بچووکەکانەوە دەستپێدەکات نەک لە لوتکە و هەڕەمی دەسەڵاتەوە. گەلێک هێشتا باوەڕی بەوە هەبێ توندوتیژیی و زەبروزەنگ تاکە ئامڕازی راگرتنی دەسەڵات و حکومە و لەگەڵ ئەم فۆرمە لە دەوڵەتداریی راهاتووە، ناکرێت ئەمەریکا بە بڕیارێک سیحری لێبکات و عەساکەی موسا بەسەریدا بدات و بیکاتە دیموکراسیخوازی عەیارە بیست و چوار. دیموکراسی بە سواری هەمەری سەربازیی ناهێندرێت، دیموکراسی پێش هەر فەرهەنگە. مامەڵەی ئەمەریکا لە شێوازی هەوڵدان بۆ جێخستنی دیموکراسی لە عێراقدا مامەڵەیەکی گونجاو نەبووە بە دەلیلی ئەوەی لەسەرەتای پرۆسەی ئازادیی عێراقەوە بە بڕیارێکی نێودەوڵەتی شێوەی خۆی گۆڕی بە دەسەڵاتی داگیرکەر، هەر ئەمەشە وا دەکات تەواوی گەلی عەرەب لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا مامەڵەی داگیرکەر لەگەڵ ئەمەریکا بکەن و بە ئیمپریالیزمی نوێ و نیو کۆلۆنیالیزم ناودێری بکەن، لەواقیعیشدا ئەمەریکا لە تەواوی دنیادا سومعەی شکاوە بە حوکمی ئەوەی هەموو موراڵ و سنوورێکی نێودەوڵەتی بەزاندووە، تەنانەت فۆکۆمایا لە رۆژی 2006-8-31 لە میانەی وتووێژێکدا بۆ ئەکبەری گەنجی وتووە (ئەمەریکا مەشروعییەتی خۆی لە دەستداوە، سەرلەنوێ بنیادنانەوەی ئەم ئیعتبارەش کاتێکی زۆری دەوێت).
هەڵبەتە تۆ ناتوانی خوازیاری شتێک بیت کە دوژمنەکەت یان

داگیرکەرەکەت خوازیاریەتی بەسەرتدا بیسەپێنێ، ئەمە جگە لەو هەموو توندوتیژیی و سکەنداڵ و ئابڕووچوونانەی ئاشکرابوون کە مامەڵەی ئەمەریکا لە بەرامبەر عێراقییەکان دەردەخات، ئەوەندەی تر پرۆسەکەی سەختتر کردووە بە تایبەتی دوای ئاشکرابوونی دەستدرێژیی سێکسی و فیزیکی بە سەر زیندانییەکان لەلایەن مارێنزەکانەوە ئەمە بە تایبەت لە ئەبوغرێب و هەندێ جێگەی دیکە. بێگومانیش پەرچەکرداری توندوتیژیی جگە لە خودی توندوتیژییەکی سەخت و قورستر چیدی نییە، (نۆم چۆمسکی) پێیوایە (بە مومارەسەکردنی توندوتیژیی، ئەمە یارمەتی تیرۆریستان دەدەین چوونکە کردەوەی توندوتیژیی کاردانەوەی وەهای لێدەکەوێتەوە کە لەوانەیە کارەسات بخوڵقێنێت). جگە لەوەش هەلومەرجی عەینی و بابەتی نێوخۆی عێراق لەبار نییە بە تاقیکردنەوەی ئەزموونی دیموکراسی، لە هەمان کاتدا ئەم وڵاتە کەنداوێکی گەمارۆ دراوە بە دەوڵەتگەلی دیکتاتۆریی و تۆتالیتاریی. بەم هۆیەوە سەرزەمینی عێراق بەروونە بە رسکانی خونچەی دیموکراسییەت تێیدا.

لەلای باشوور سعودیە و کوەیت و وڵاتانی تری کەنداوی عەرەبی هەیە، ئەم وڵاتانە سەرەڕای ئاوێتەبوونی دەسەڵاتەکانیان لەگەڵ ئاین، دەوڵەتگەلێکی دیکتاتۆریی و ئیستبدادیی رەهان و هەموو ئازادییەکی سیاسیی و بیروڕا تیایاندا سنووردار کراون. راستە لە رووی ئابوورییەوە ئەم دەوڵەتانە لە ئاستێکی باشدان کە تاک دەخل و بژێویی بەرزە و رەفاه دەژی، بەڵام لە رووی سیاسییەوە دیکتاتۆرییەت زاڵە. لە بەری رۆژئاواوە هەردوو دەوڵەتی ئوردون و سوریا هەن، ئەوانیش دوو دەوڵەتی دیکتاتۆریی و شانشینین، لە ئەوەی سوریا ئیدعای سیستمی کۆماریی دەکات بەڵام گوێزرانەوەی دەسەڵات لە حافز ئەسەدەوە بۆ بەشاری کوڕی بەشێوەی بەماوەیی نیشانەی ئەوەیە هەمان نەریتی دەسەڵاتی پادشایی ناوچەکانی تری دنیای عەرەب لەوێش باڵادەستە. ئەو دوو دەوڵەتە تۆمارێکی رەشیان هەیە لە سەرکوتکردن و یاساغکردنی بیروڕای جیاواز، بە تایبەتی سوریا کە نەزعە و مۆدیلێکی تری شۆڤێنێزمی عەرەبی شیعەگەریی عەلەوی و دەستێکی تر لە بەعسیزم، رەوڕەوەی دەسەڵات دەباتە پێشەوە، پێویست بە بەڵگەهێنانەوە ناکات ئەگەر سوریا دیکتاتۆرترین دەوڵەتی ناوچەکە نەبێت بێگومان یەکێکە لە دەوڵەتە هەرە دیکتاتۆرەکان.

لە بەشی باکووری عێراقیشەوە دەوڵەتی تورکیا هەیە، سەرەڕای ئەوەی لەوە دەستوورێکی سکۆلاری رادیکاڵ بوونی هەیە و دیموکراسی تەرمەکە هەموو رۆژێک بانگەشەی بۆ دەکرێت، بەڵام لە واقیعی حاڵدا تورکیا هەر ئەوەندە دیموکراسییە دەستەڵات تێیدا دەستاودەست دەکات، دەنا ئەم دیموکراسییە بچووکەش هەموو رۆژێک لە ژێر هەڕەشە و ئیهانەدایە

بە تایبەت لەسەر دەستی ئاکپارتی کە حزبێکی پڕ ئیخوانی خەلافەتخواز و لە نێو نوستالیژیای کۆنی تورکدا ناسنامەی خۆی دۆزیوەتەوە کە ئەویش مەستبوونە بە ڕۆژانی باڵاکردنی ئیمپراتۆریای عوسمانلییەوە. جیا لەمەش ڕۆژانە ژنەراڵەکان سوکایەتی بە جەستە و شکۆی دیموکراسی دەکەن و بەپێی میزاجی عەسکەریی خۆیان ئاڕاستەی سیاسیی حکوومەت و دەسەڵات لەو وڵاتەدا دەگۆڕن. لەلایەکی تریشەوە دیموکراسییەتێک نکۆڵی لە مافی بیست ملیۆن کورد بکات سەرەڕای ئەوەش قەیرانێکی مرۆیی لە ناوچە کوردنشینەکاندا دروست بکات هەرچییەک بێت دیموکراسی نییە. دەسەڵاتێک هاشا لە کوشتنی یەک ملیۆن ئەرمەن و پێنجا هەزار کورد بکات پێش 90 ساڵێک لەمەوبەر نیشانەی ئەوەیە هەرگیز نەبۆتە دیموکراسی، چوونکە دیموکراسی بە عەیار نییە یان ئەوەتا دیموکراسیت یان پێچەوانەکەی.

لە بەری لای ڕۆژهەڵاتیش دەوڵەتی ئێران هەیە، دەوڵەتێکە لەسەر بنەمای ئاین، بە پوختترین دەربڕین دەوڵەتێکی تیۆکراتییە، لەم دەوڵەتەدا نەک هەر موخالیفن و دژە ئاین و بە بڕواکان مافیان پارێزراو نییە بەڵکو دەسەڵاتێکی چەوسێنەری مەزهەبی لەسەر تەختی دەسەڵاتە. تەنانەت موسڵمانانی سوونەش لە ژێر چەپۆکی ئەم حکوومەتە ئیسلامییەدا تووشی چەوساندنەوە بوون و بێبەش نەبوون لە شاڵاوی توندوتیژانەی مەزهەبی. ئەم دەوڵەتە سەرچاوەی هەموو نائارامییەکانی ناوچەیەکە و لە پایەدا ترسناکترین دەسەڵاتی ئیسلامییە لە واقیعی ئێستاماندا. لە بەرئەوە زەمینەیەکی ناوچەیی و هەرێمی لە ئارادا نییە تا یارمەتی پرۆسەی بنیادنانەوە و پێشخستنی دیموکراسی بدات لە عێراقدا، بەڵکو بەردەوام ڕۆژانە ئەم دەوڵەتانە کێشە و نائارامی لە عێراقدا دەخوڵقێنن، دەیان دیکۆمێنت لەبەردەستدان ئاماژە بە ئەوە دەکەن هەریەک لەو وڵاتانە بە نۆرەی خۆیان و لەڕێی تۆڕ و گروپی جیاواز جیاواز و دەزگاکانی هەواڵگرییەوە پرۆسەی ئاشتەوایی و دیموکراسی لە عێراق پێکدەخەن، چوونکە دەزانن وەرچەرخانی عێراق بەرەو دیموکراسیی کۆتایی گەمەکە نییە بەڵکو هەموو چرکەیەک بۆی هەیە ئەم باهۆزە روو لە وڵاتەکانیان بکات و پەردە لەسەر شانەی دەسەڵاتی ڕەشیان دابداتەوە و کۆتایی بە سیناریۆیەک بهێنێ ئەم جۆرە دەوڵەتە شمولییانەی ناوچەکە چەند دەیەیەکە دەرهێنەرین. ئەوان لە ئێستاوە زەمینەکانی ئەو هەلومەرجە لە ڕەحمی دایکیدا لە باردەبەن.

هەنووکە دوای سێ ساڵ و حەوت مانگ لە کۆتایی هاتنی پرۆسەی “ئازادکردن”ی عێراق، هێشتا دووکەڵی جەنگ ئاسمانی عێراقی بەرنەداوە و وڵاتەکە بۆتە کەلاوەیەکی وێران و ئەشکەوتی خوێن و کابووس. ئەمریکییەکان لە بەردەم دووڕیانێکدان یان ئەوەتا

هێزەکانیان بکش□ن□وە کە دڵنیام بە کشانەوەی ئەم هێزانە هەرچی زیاتر عێراق روو لە کاولکاریی و جەنگی نێوخۆیی دەکات. یان ئەوەتا هێزی زیاتر رەوانەی عێراق بکەن. رامسفێڵد تا دوا ساتی لە وەزارەتی بەرگریدا بە گەشبینی و متمانە بەخۆبوونەوە رایگەیاند هێزی زیاتر رەوانە دەکەن بۆ چاڵی عێراق، بەڵام لایەنی بەرامبەر (دیموکراتەکان) ئەم هەڵوێستانەیان بە چەواشەکردن و بەلادا رێبردنی رای گشتیی وەسفکرد. هیلاری کلینتۆن لەم رووەوە دەڵێت (ئێستا زیاتر لە سێ ساڵ و نیوێکە هێزە سەربازییەکان لە رێگەی هەوڵە نیزامییەکانەوە تەواوی وزەی خۆیان تەرخانکردووە بۆ جێگیرکردنی ئاشتی و بنبڕکردنی توندوتیژیی، ئەمە لە کاتێکدایە وەزیری بەرگریی دەڵێت: هیچ کەسێک داوای لە ئێمە نەکردووە هێزی زیاتر رەوانە بکەین.. مەبەستم ئاشکراکردنی راستییەکانە، سێ ساڵە بەردەوام بیروڕای گشتیی چەواشە دەکرێت). ئێستا دەبینین گووتاری کۆمارییەکان لەمەڕ عێراق بە جۆرێک گۆڕاوە، بوش دەڵێ عێراق مەیدانی جەنگی ئێمەیە تەنیا لەگەڵ تۆڕی تیرۆریستی ئەلقاعیدە و لەم جەنگەشدا سەرکەوتوو بووین، ئەوەتا لە وتەیەکیدا دەڵێت (بێگومان ئێمە شەڕی دژە تیرۆر دەبەینەوە، چوونکە هێزەکانمان زیانی گەورەیان بە ئەلقاعیدە و هێزە دەمارگیرەکان گەیاندووە، شەڕی یەکلاکەرەوەش لە عێراقدایە، بۆیە ناتوانین بەر لە کۆتایی هێنان بەم ئەرکە عێراق بەجێ بهێڵین).

بوش لە بیری چووە خۆی و دەوڵەتەکەی نەیانتوانیوە رەوشی عێراق چاک بکەنەوە و سەرەتاکانی دیموکراسیبوون دابمەزرێنن و تەبەنی هزری دیموکراسی بکەن، بەڵکو عێراق لە دۆخێکی تەواو ناڕەحەت و ناجێگیردایە، لە مێژوودا ماوەیەک نابینین هێندەی ئەمڕۆ عێراق ئاڵۆز و ناسەقامگیر بووبێ، وەلێ گومانیش لەوە دەکەین ئەمەریکییەکان توانیبیان سەرکەوتن بەسەر ئەلقاعیدە و گروپە توندڕەوەکانی تردا بەدەست بهێنن، چوونکە کوشتنی زەرقاوی نەک شەپۆلی توندوتیژیی رانەگرت بەڵکو رەوشەکەی تەواو تەقاندنەوە و مەوجەیەکی بێوێنەی توندوتیژیی عێراقی تەنییەوە. لەم سۆنگەوە ناوەندی رۆشنبیریی و سیاسیی ئەمەریکا بە روونی پێداگریی لە شکستهێنانی کابینەکەی بوشی دووەم دەکەن و پێیانوایە هەڵوێست و پێشڕەوییەکانی بوشی کوڕ ئاکامێکی خەتەرناکتریان لێکەوت□وە، ئەمەش وای کردووە رۆژ لە دوای رۆژ نفوزی سیاسیی کۆمارییەکان روو لە کەمیی بکات. کە بێگومان باجەکەی بە شکستیان لە هەڵبژاردنی داهاتوودا دەدەن.

فۆکۆیاما دەڵێت (پێشوەخت کۆمەڵێک کتێب و وتار چاپکراون کە

سەرزەنشتی ویلەنیالیزمی خۆشباوەڕانی ئەمەریکا دەکەن و هەرش دەکەنە سەر بیرۆکەی هەوڵدان بۆ دیموکراتیزەکردنی جیهان.
هەوڵەکانی ئیدارەی دووەمی بوش بۆ دیموکراسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە بە دروشمە زبر و توندەکانی دەستپێکی سەردەمی دووەمی دەسەڵاتەکەی دەستیپێکرد، ئاکامی پڕ کێشەیان لێکەوتەوە).
فەرید زەکەریاش وەک پسپۆڕێکی بە توانا و شارەزایەکی ناسراو بۆچوونێکی هاوشێوەی ڕایەکی فەکەمایای هەیە، پێیوایە ئەمەریکییەکان لە عێراق نەیانتوانیوە سەرکەوتنی بەرچاو بەدەستبهێنن. بەڵکوو هەوڵیانداوە تەنیا بە راگرتنی جۆرێک لە هاوسەنگی، ئەو لە News Weekدا نوسیویەتی (سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکا لە عێراق لەماوەی سێ ساڵ و نیوی رابردوودا تێکەڵەیەک بووە لە بنیاتنانی نەتەوە و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆریستەکان، نەک سەرکەوتنێکی بەهێز). بە پێچەوانەشەوە هەلومەرجی عێراق بۆ جێگەیەک گەیشتووە خەڵکی وڵاتەکە هەست بە جیاوازییەکی ئەوتۆ ناکەن لەگەڵ سەردەمی رژێمی پێشوو چوونکە لە دیتنی ئەواندا پیاوکوژ هەر پیاوکوژە، جا عەمر یان زەید بێت، سەدام حسێن یان موقتەدا سەدر بێت. بە جۆرێک ئەم دۆخە وای لە نووسەرێک کردووە لە ڕۆژنامەی “ریاز”ی سعودیدا ئەم چەند دێڕە بەوپەڕی نائومێدییەوە بنووسێت (سەدام پاسەوانی دۆزەخ بوو، چەندین جەنگی هەڵگیرساند و چەندین کەسایەتی ناوداری سیاسیی و ئایینیی و تەنانەت زاواکەی و چێشتلێنەرە کریستیانەکەی و مامۆستاکانیشی لە ناوبرد. ئەمانە هەمووی بە بیانووی چەند هۆکارێکەوە کە بە ئەمنیی ناودەبران، بەڵام بارودۆخی نوێی عێراق هیچی کەمتر نییە لە رابردوو، ئەوەندە نەبێت تاکە پیاکوژەکەی جاران ئێستا بووە بە سەدەها پیاوکوژ، میلیشیاکان بوون بە جێگرەوەی گاردی کۆماریی و دەزگاکانی ئاسایش و پاسەوانی تایبەت). دەکرێت ڕەوشەکە لە دێڕێکدا کورت بکەینەوە، ئەمەریکا لە 2003 دیکتاتۆرێکی مەترسیداری لە عێراق گۆڕی، بەڵام لە هەمان کاتدا دەرگای کردەوە بۆ دەیان دیکتاتۆری مەزهەبی و فاناتیستی عەرەبی شیعی و سوونی.
هەر ئێستا میلیشیاکانی سەدر و بەدر و گروپە جۆر بەجۆرەکانی تری چەکداریی لە عێراقدا، لە نەگریسترین جەنگی تۆڵەسەنەرەوەدان لە بەرامبەر بە یەکتر، ئەم جەنگە لە ئاسایترین تاکی شیعە یان سووننەوە دەستی پێکردووە تا دەگات بە پێشەوایانی ئایینیی و کاربەدەستانی حکومی. خودی نوری مالیکی سەرۆک شالیاری عێراق بەردەوام ئەوە ڕەت دەکاتەوە پیاوی ئەمەریکا بێت، بەڵکو دەیەوێ سۆزی مەرجەعە ئایینییەکان و مەلا بونیادگەرەکان بۆ لای خۆی رابکێشێت. هەرچەند لە واقیعدا مالیکی بە ئەجیندای ئێرانی عێراق

بەڕێوە دەبات، بەڵام پێیوایە قۆناغی دووەمی یاری سیاسی شیعی دەستیپێکردووە، ئەگەر لە قۆناغی یەکەمدا بە هەڵبژاردن و دیپلۆماتییەت و دەنگدان شیعە سەرکەوتنی زۆری لە عێراقدا تۆمار کردبێت، ئیدی لەم قۆناغەدا کاتی ئەوەیە لەگەڵ باڵی عەسکەریی شیعی پێکبێت بۆ زیاتر سەقامگیرکردنی دەسەڵاتەکەی و کەمپینی پاکتاوکردنی سوننە و بژارکردنی دەک و داڵی بەردەم خەونە مەزهەبی و شەخسییەکانی کە دڵنیام پریشکی ئەم ئاگرە پێش هەر کەس بەر کورد دەکەوێ. بە ئاشکرا بادانەوەی مالیکی بەلای مەزهەبگەریی و مەلا توندڕەوەکان و هێزەکانی میلیشیا هەست پێدەکەین، ئەمەش بۆ هەموو شێوەیەک هەڕەشە لە ئایندەی ئەمنیی و سیاسیی عێراق دەکات، بەڵگەیەکیش دەدات بە دەستەوە لە بارەی ئەوەی پێکهاتەکانی عێراق ناتوانن پێکەوە هەڵبکەن، بەڵکو کۆی هێزەکان لە هەوڵی نەپساوەدان بۆ کۆنترۆڵکردن و لەنێوبردنی ئەویتری دەرەوەی خۆی. ئەوەش بە ریمەند کۆنترۆڵ و ئیحای ژێر بە ژێری مالیکی و ستافە شیعەکەیەتی کە مەرجەعەکان جارێکی تر دەم لە دەسەڵات و حوکمداریی وەردەدەن و دەبنە بەشێک لە دروستکردنی بڕیاری سیاسیی لە وڵاتدا.

دەبینین موقتەدا سەدر کە لە سەرەتای هاتنی ئەمەریکاوە بانگەشەی جیهادی راگەیاند و بە کرداریی جەنگی لە دژی هێزەکانی هاوپەیمان هەڵگیرساند دوای کەنارگیرییەکی درێژ ئەمڕۆ هاتۆتەوە سەر شانۆی سیاسیی و هەندێ لێدوانی عەنتیکە و سەیر و سەمەرە بە کەناڵەکانی راگەیاندن دەدات و بە شەفافی بەهەر چوار لای خۆیدا هەڕەشە دەبەشێتەوە. ئیدی عێراقێک مەلا و ئاخوند و تیرۆریست و سەرکردەی عەقڵ بەجێماوی دەمارگیریی مەزهەبیی و ژەنەڕاڵی دەست و پەنجە خوێناویی و دزی بانک و سیاسیی قەڵبە و دیکتاتۆر بەڕێوەی بەن و ئەمەریکاش پاڵپشت و دەست و هاوپەیمانیان بێت، ئاخۆ دەبێ چ ئومێدێک هەبێ بە پاشەڕۆژی دیموکراسی لەم وڵاتەدا؟ ئەم سیاسییە لەمپن و گەنداوە جگە لەوەی سەبەبکاری باری نائەمنیی و تیرۆر و تەقاندنەوەن، هاوزەمان دەستیان لە بینەقاقای خەڵک گیرکردووە و سەروەت و سامانی وڵات بە هەدەر و فیڕۆ دەدەن. گەندەڵیی سەری هەموو عێراقییەکانی خواردووە و کۆمەڵگەی شەل و ئیفلیج کردووە، دزینی پارەو پول و بە فیڕۆدانی سەروەتی نیشتمانی لە ئاستێکی جادوویی و سەرسوڕهێنەردایە! تەنانەت بە پێی راپۆرتێکی دەوڵەتی ئەمەریکا تەنیا لە ساڵی 2005دا چوار ملیار دۆلاری ئەمەریکی لە عێراقدا دزراوە و دیار نەماوە، ئەمەریکا لە چوارچێوەی داگیرکارییەکەیدا عێراقی یەک دیکتاتۆر و سەرکردەی پێویست (قائد الضرورة)ی گۆڕی بە عێراقی سەدان دیکتاتۆری قەزەم و سەدان حزبی تیرۆریست و پاشڤەڕۆ و کۆنەپەرست. تەنانەت من لەو بروایەدام ئەمەریکا هێشتا لە سەرەتای

پرۆسەیەکدایە بە ناوی لە رەگوڕیشە هەڵکێشانی بەعس، ئەگەر لاشەی بەعس پارچە پارچە کرابێت، بەڵام هێشتا دڵی بەعسیزمی کولتووریی لە ترپەترپدایە. ئەمەریکا لە میانەی پرۆسە و ئۆپەراسیۆنێکی بیست رۆژەدا توانی رژێمی سەدام حسێن لەسەر کار لاببات، بەڵام ئایا بە کەوتنی بتەکەی سەدام لە چەقی شاری بەغدادا بە مانای کۆتایی یەکجاری بەعسیزم دێت؟ بێگومان نەخێر، راستە ئەمەریکا توانی بەعس وەک دامودەزگای سەرکوتکەر و تەڵەی هەواڵگریی و سوپا و دامەزراوە ئەمنییەکان هەڵبوەشێنێتەوە، بەڵام نەیتوانی کۆتایی بە سەرلەبەری بەعسیزم بهێنێت. رەنگە ترسناکترین وەتەری بەعسیزم لە هەبووندا مابێ کە بەدڵنیاییەوە مەبەستمان ژینگەکەیەتی.

بەعسیزمی کولتووریی جیددیترین ئامادەیی هەیە و لە بیرکردنەوەی زۆربەی عێراقییەکاندا هێشتا بەعسیزم گیانێکی زیندووە، هەرچەندە ئەم قورساییە زیاتر لەسەر ئەندێشەی خەڵکی سوونە مەزهەبە، لێرە نەک بەعسیزم کۆتایی پێنەهاتووە بەڵکو رۆژانە بەیعەتی خۆیان لەگەڵی نوێژەن دەکەنەوە. هەیئەی عولەمای موسلیمین کە من دڵنیام یەک زانایان تیا نییە و سەرجەمیان مەلای وشکهەڵاتووی سەلەفی و دەمارگیرن مۆدیلێکی ترن لە بەعسیزم، تەنانەت ئەوان لە پەنا کتێبی قورئاندا پەرتووک و راسپاردەکانی سەدام دەبینین، ئەگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆزی کۆمۆنیستەکان بێت، ئەوا بە دوودڵی کتێبەکانی میشێل عەفلەقی تیۆریسێن و مامۆستای عروبە و بەعسیزم مانیفێستی ئەو دەستە بەناو زانایەیە. ئەم دەستەیە جێگرەوەی بەعسن و نووکە درێژە بە روانگە نەتەوەپەرستییەکانی بەعس و سەدام دەدەن، رەنگبێ لەوەشدا لە بەعس کاریگەرتر بن ئەمانە دەستەیەک مەلا و پیاوی ئاینین و دەتوانن بەرگێکی پیرۆز و ئاینیی ببەخشن بە تێزە رەگەزپەرستییەکانیان (وەک لە وتەکانی حارس ئەلزاریدا هەستی پێدەکەین).

ئەمەش لە کوردستان وێڕای ئەوەی پانزە ساڵ زیاترە بەعس وەک دەسەڵات و دامودەزگا لە نێوماندا نەماوە و هەڵکەندراوە، کەچی کولتووری بەعسیزم هەژموونی خۆی بەسەرماندا سەپاندووە و بگرە بەعسیزم بەشێکی هەرە گرنگە لە مامەڵەی سیاسیی و کارگێڕیمان، لە پەروەردە و سیمای بیرکردنەوەمان. بەعسیزم جوزئێکە لە خەیاڵ و روانینمان، بەعسیزم رووناکی ئەو لایتەیە بەرپێی خۆمانی پێ دەبینین، جا ئەگەر بەعسیزم پاش ئەم هەموو ماوەیە هێشتا لە کوردستاندا گیانێکی زیندوو بێت، ئەوە هەر باسی ناوەڕاست و باشوور مەکە کە تا ئێستاش سەدام لە بەرگی فریشتە و پێغەمبەرێکدا دەبینن و لێی رادەمێنن. گرفتەکەش ئەوەیە پێمانوایە بە سووتاندنی تانک و

دەبابە و فڕۆکەکانی بەعس و کاولکردنی جبەخانەکانی بەعس کۆتایی هاتووە، کارەساتەکە لەوێیە پێمانوابێ خنکاندنی سەدام و یاریدەدەرە دڕندەکانی خنکاندنی ڕەگەزپەرستی و وشککردنی تۆوی دیکتاتۆرییەت بوو، نا، بەڵکو سەدام حسێن لە پێست و ڕەنگێکی تردا ئامادەیی هەیە، ڕەنگبێ تەفکرینی سەدام لە کەللەی زۆربەی عێراقییەکاندا بێت، دەی بەعسیزم هێشتان دڵێکی زیندووە و لە بەشی چەپی سینگی زۆربەماندا ترپەترپیەتی. پەروەردەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیی بەعس، هێشتا باڵادەستە!! بەعسیزم وەک مێتیقێکی هەراش و کارا لەپشت تەفکرینی تاک و گشتەوەیە.

بۆیە دووبارە دەڵێم دیموکراتیزەکردنی عێراق کارێکی سەختە، قورسی ئەم پرسیارە لەوە ناڕەحەتترە ڕژێمێک بڕوخێنی، هەموو ئاگادارین ڕووخانی ڕژێم وەک دەسەڵات و سوپا هەمووی بیست ڕۆژی پێ چوو، بەڵام لەوانەیە لە ڕەگەوە دەرهێنانی بەعسیزم لە کولتوور و دنیابینیماندا بیست ساڵ و ڕەنگە زیاتریشی پێویست بێت. لێرەدا پرسیارێک دێتە پێشێ: کەواتە ڕێگا چارەسەر چییە بۆ کۆنترۆڵکردنی ئاسایش و کۆتاییهێنان بە تەنگژەی سیاسیی و ئاڵۆزیی و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق؟. بە بڕوای من چارەسەر هەڵوەشاندنەوەی عێراقە وەک یەک دەوڵەتی ناوەندیی و یەکگرتوو، هەروەها دابەشکردنییەتی بە سێ دەوڵەت، لەبەرئەوەی عێراق نەک ئەوەی دەوڵەتێکی سروشتی و خۆڕسک نییە بەڵکو سنوورێکی دەستکردی ئیمپریالیزمە و بە زۆری زۆرداریی خراوەتە ژێر چەپۆک و رکێفی عەرەبەوە. بەریتانیای مەزن لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە بە گوێرەی ئەجێندا و بەرژەوەندییە کۆلۆنیالیستییەکانی خۆی وێنەی ئەم وڵاتەی کێشا، شیعە و کوردی کردە سووتەمەنی دروستکردنی عێراق، بەڵام عێراق چ وەک دەوڵەتێکی یەکگرتوو چ وەک ئەوەی ئینگلیز بیری لێدەکردەوە دروست نەبوو. وینستۆن چێرچڵ، سەرۆک وەزیرانی پێشووتری بەریتانیا، لە یادداشتەکانیدا نوسیوویەتی (لە مارسی 1921 کۆنفرانسی قاهیرە بڕیاریدا میسۆپۆتامیا بکرێتە عێراق و دامەزراندنی شانشینێکی عەرەبی، کە سوپایەکی عەرەبی وەک شتێکی بنەڕەتی بپارێزێ و بە پەیماننامەیەکیش ببەسترێ بە بەریتانیاوە، هەروەها کاورباری ناوخۆشی بخرێتە ژێر کۆنترۆڵی عەرەبەوە، هێزی ئاسمانی پاشایەتیش پارێزگاری بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا بێت).

تەنانەت دەوڵەت و سەڵتەنەتی عوسمانلی بەو دواکەوتوویی و کۆنەپەرستییەی خۆیەوە هۆشی بەوە دەشکا عێراق پارچەیەکە لە ململانێ و ناکۆکێکی قووڵ، بۆیە دابەشی کردبوو بەسەر سێ یەکەی ئیداریدا (سێ ویلایەت) کە پێکهاتبوون لە ویلایەتی کوفە و ویلایەتی بەسرە و ویلایەتی شارەزوور (دواتر بوو بە ویلایەتی موسڵ).

ئەم نەخشەیە بەمجۆرە مایەوە هەروەک وتم تاکوو بەریتانیا و براوەکانی جەنگی یەکەمی جیهانە عێراقیان بەمشێوەیەی ئەمڕۆ دامەزراند کە پارچەیەکە لە توندوتیژیی و جەنگی نەوخۆیی نێوان تایفە و نەتەوەکانی ناوی بە درێژایی زێتر لە هەشتا ساڵ. عێراق بە بەرینی ئەم مێژووە وڵاتێکی ساختە و نیشتمانێکی وەهمی بووە و قەت نەبووەتە دەوڵەتێک تیایدا هەمووان هەست بە یەکسانی و کامەرانی بکەن. پێموایە بە دابەشکردنی عێراق بە سێ دەوڵەت، ئەم دەوڵەتە وەک بورکانێک هەمیشە لە تەقینەوەدا دەبێت، ئاگری ئەو گڕکانەش پێش هەر کەس کورد دەسووتێنێ. ئێستا تێدەگەین، دابەشکردنی عێراق کارێکی پێشنەرەترە وەک لە دیموکراسی هەروەک پێشمەرجێکیشە بۆ چەسپاندنی دیموکراسیەت لە ناوچەکەدا. نموونەی ئەم دەوڵەتانەی وەک عێراق لە تەواوی دنیادا فاشیل بوون و هەڵوەشانەوە، ئەگەر بڕوانین بۆ کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤێتی جاران، هەر لە یۆگسلاڤیاوە تا دەگاتە چیکۆسلۆڤاکیا و کوێ و کوێی تر، ئەم دەوڵەتە وەهمی و درێینانە لە بەرییەک هەڵوەشانەوە، سەرەڕای ئەو هەموو خوێنڕێژیی و تراژیدیەی مرۆییانەی لەم وڵاتانە روویاندا دواجار و دوا چارەسەر بریتی بوو لە بژاردەی جیابوونەوە و پێکهێنانی چەند دەوڵەتێکی نوێی سەربەخۆ، هەرێمی مۆنتینیگرۆ نموونەیەکی هەرە نزیکیانە لە رووی کاتەوە.

عێراق نیشتمانێکی ڕەسەن و واقیعی نییە، بۆیە دوای هەشت دەیە و پتریش لە سیاسەتی توندوتیژانەی دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی، ئەمڕۆ لە هەموو کات شەفافتر دیارە عێراق نەبێتە یەک نیشتمان و هەرگیزیش نابێت، ئەگەر بوش بیەوێ پرۆسەکەی لە سەرکەوتن نزیک بکاتەوە دەبێت هەنگاو لە راستای دابەشکردنی عێراقدا بنێ، بەڵام بە داخەوە ئیدارەی بوش مکوڕن لەسەر یەکپارچەیی خاکی عێراق، لە کاتێکدا گەلێک پسپۆر و کارناسی ڕۆژهەڵاتی ناڤین چارەسەری ئەم دۆخە لە دابەشکردنی عێراقدا دەبیننەوە، بۆ وێنە سیاسەتمەداری ئەمەریکی (هێنری کیسنجەر) وەک شارەزا و پسپۆڕ لە کاروباری ڕۆژهەڵات و خاوەن ئاگاییەکی قووڵ و بەوەنە لە هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکە لایەنگری دابەشکردنی عێراقە بۆ سەر سێ کەنتۆنی خۆ بەڕێوەبەریی یان راستتر بڵێم سێ وڵاتی سەربەخۆ لەسەر بنەمای کۆنفیدراڵی. بەڵام بوش لە ژێر بەنە و جەگەدا دژی ئەم پێشنیارە وەستاوەتەوە بە بیانووی ئەوەی بارودۆخەکە تەواو دەشڵەژێ و دەبێتە ناڕازیبوونی تورکیا و سوریا و ئێران. سوریا کە گرێدراوی ئێرانە لەوە بەهێزترە بتوانێ بەر بە ئەجیندای ئەمەریکی بگرێ بۆ دابەشکردنی عێراق، هەرچی وڵاتانی عەرەبیشە چەند کاردانەوەیان نواند لە پرۆسەی داگیرکردنی عێراق و لەسەر کارلابردنی سەدام و

هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتی حزبی بەعس، هەر ئەوەندەش کاردانەوەیان دەبێت لە ئاست دابەشکردنی عێراق، چوونکە ئەمەریکا دەتوانێ ئەو واقیعە بەسەریاندا بسەپێنێ! سەبارەت بە تورکیا، هیچ کات تورکیا ئەم بارودۆخە دیفاکتۆیەی باشووری کوردستانیشی پێ قبووڵ نییە، بەڵام ناشتوانێ هیچ بکات لە دەرەوەی خواستی ئەمەریکا جگە لە هاشوهوشی لەشکرکێشی و میدیایی، ڕەنگە کاردانەوەی هەر هەندەی کاردانەوەی سێ ساڵ و نیو بەر لە ئێستای بێت کاتێ ڕێگەی نەدا هێزەکانی ئەمەریکا ئاسمانی وڵاتەکەی بۆ هێرشکردنە سەر عێراق بەکاربهێنێت. لە کاتیشدا ئەمەریکا دوژمنی سەرەکی ئێرانە، کەوابوو پێویستی بە ڕازیکردنی دڵی ئێران نییە. ئەی بۆچی بە هەنگاو بۆ دابەشبوونی عێراق نانێت؟ هێشتا بەرژەوەندییە کۆلۆنیالیستییەکانی ئەمەریکا لە مانەوەی عێراقدایە بە یەکگرتوویی. نابێ ئەوەش لە یاد بکەین ئەمەریکا نیوئیمپریالیزمە نەک دەست و فریادڕەسی گەلان.

بوش لە ڕۆژی دووشەممە 16-10-2006 لە دیدارێکی تەلەفزیۆنیدا لەگەڵ چەنالەی (فۆکس نیوز)ی ئەمەریکی لەو بارەوە وتی (بەو شێوەیە ئاژاوەیەکی لەمە گەورەتر دەخوڵقێنین کە لە عێراقدا هەیە و دەمانەوێت چارەسەری بۆ بدۆزینەوە). ڕۆژنامەی (عوممان) لەسەر هەڵوەستی جۆرج بوش راپۆرتێکی تەروتەسەلی ئامادە کردووە، لە راپۆرتەکەدا هاتووە (سەرەک بوش دژایەتی دابەشکردنی عێراقی کرد، ئەوەتا لە چاوپێکەوتنەکەدا لەگەڵ کەناڵی فۆکس نیوزی ئەمەریکی ئاماژەی بە ئەوە کرد دابەشکردنی عێراق بە سێ ناوچەی خاوەن دەسەڵاتی خۆ بەڕێوەبەریی کارەکە نەک دەبێتە هۆی یەکترکوژیی سووننە و دەوڵەتە سووننەکان لەگەڵ شیعەدا، بەڵکو کوردەکانیش تووشی کێشە دەبن لەگەڵ تورکیا و سوریادا، ئەوکاتیش خەمان لە بە سەرەوبەرەییەکدا دەبینینەوە گەورەتر لەوەی ئێستا دەیبینین).

بەجگە لە بوش زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارانی تری سەر بە کۆمارییەکان و کاربەدەستانی کابینەکەی بوش لەسەر هەمان قەناعەت و بڕوان کە عێراق بە یەکپارچەیی بمێنێتەوە بەبیانووی ئەوەی کێشەی گەورەتر دەخولقێنێ، تەنانەت لە کاتی هەڵبژاردنەکانی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیران، کۆمارییەکان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد ئەگەر دیموکراتەکان زۆرینە بهێنن عێراق دابەش دەکەن (وەک ئەوەی کارێکی خراپ بکەن). بۆ نموونە ڕۆژنامەی (خەبات) لە ژمارە (2312) ڕۆژی دووی تشرینی دووەمی 2006 لە لاپەڕەی یەکەمدا لەو بارەوە ئەم هەواڵەی بڵاوکردۆتەوە (بەرنامەی دەسەی ئەمڕۆی کەناڵی جەزیرەی قەتەری تەرخانکرا بوو بە هەڵبژاردنی سەرەتاییەکانی کۆنگرێسی ئەمەریکا و بەپێی راپۆرتێکی ئەم کەناڵە کە لە ئەمەریکاوە

ئامادەکرابوو ئاماژە بە ئەوە کرا کە جەماوەری حزبی کۆماریی لە
بەرامبەر دیموکراتەکاندا بەرەو لاوازبوون دەچێت).
"هۆکاری سەرەکی ئەم لاوازبوونەش بۆ سیاسەتی جۆرج دەبلیو بوش لە
عێراقدا گەڕێنرایەوە، بە شرۆڤەکردنی ئەم دەسەیە بەرنامەی ناوبراو
میوانداریی لە خالید سەفوری داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی و
ئەندامی چالاکی ئەم حزبە لە کۆنگرێسی ئەمەریکا کرد، لە میانەی
قسەکانیدا خالید سەفوری بە دووری زانی کە دیموکراتەکان بتوانن
زۆرینەی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیرانی ئەمەریکا بەدەستبێنن، بەڵام
دووپاتی کردەوە کە تەنیا سەرکەوتنی کۆمارییەکان یەکجارەکی خاکی
عێراق دەهەڕێتەوە، ئەگەر دیموکراتەکان سەرکەوتن بەدەست بهێنن
ئەوە لە ماوەیەکی کەمدا دوای سەرکەوتنیان دەوڵەتی کوردیی لە
ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست دەبێت و زۆرشتی دیکەی چاوەڕوانکراویش
دەبینرێت. لە درێژەی قسەکانیدا داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی
کۆماریی لە کۆنگرێسی ئەمەریکا وتی: کۆمارییەکان جەنگی عێراق بە
بەشێک لە شەڕی دژی تیرۆر دەزانن و مەبەستیان نییە نەخشەی ناوچەکە
بگۆڕن". ئەگەر کەمێک بە دیقەتەوە لەو وتانە وردبینەوە، ئەوا لە
قسەکانی (سەفوری)دا دووشت بە روونی دەبینرێت:
یەکەم: سەفوری دەیەوێ عەرەبەکان بوروژێنێت یان سوود لە دەنگی
ڕەوەندی عەرەب لە ئەمەریکا وەربگرێ، بەڵام دواتر بینیمان سەرەڕای
ئەم بانگەشانەش کۆمارییەکان دۆڕاندیان.
دووەم: وەعد و بەڵێنەکانی ئەمەریکا بۆ دیموکراتیزەکردنی عێراق
بوون بە بەقی سەر ئاو. ئەوەتا عێراق بۆ ئەوان تەنیا مەیدانی
بەرەنگاریی تیرۆرە نەک گۆڕینی نەخشەی ناوچەکە، ئەمەریکا مەیدانی
ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ تیرۆریستان لە واشنتۆن و نیۆیۆرکەوە
گۆڕیوە بۆ بەغداد و رومادی و سامەڕا و تکریت و قەندەهار و کابوڵ،
بە کورتی ئەمەریکا تەپۆکەی لە ساحەی خۆی دوورخستەوە. بۆیە
ئەجینداکەی ئەوان خاڵییە لە عێراقێکی دیموکرات و دامەزراندنی
کوردستانێکی سەربەخۆ و پانکردنەوەی سەری دیکتاتۆریەت و لە
باربردنی بەستێنی کۆمەڵ بۆ دیکتاتۆرە سەرەمکوتەکان. بە
پێچەوانەوە ئەمەریکا وەک لووتکەی سیستەمی سەرمایەداریی بۆ دوای
بەرژەوەندییە نامەشروعەکانییەوەتی لەسەر خوێنی گەلانی ڕۆژهەڵاتی
ناوەڕاست. کێ ئوسامەی دروستکرد؟ کێ دەستگیرۆیی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی
کرد کە پێیان دەوترێ "عەرەب ئەفغانەکان"؟ و ئێستاش هەموو دنیا
گیرۆدەی دەستی تاوانکارییەکانیان بووە.
لە بەرامبەردا کیسنگەر و هاوبیرەکانی پێداگریی لەسەر ئەوە دەکەن
ئەگەر عێراق دابەش نەکرێت ڕەنگە ئەزموونی ڤێتنام جارێکی دووبارە
بێتەوە، لەولاشەوە باڵی توندڕەو لە کۆنگرێس و حکوومەتی ئەمەریکا

چارەسەر لە ڕەوانەکردنی هێزی سەربازیی زیاتردا دەبیننەوە، ئەوەش مامەڵەیەکی ستالینی و تەسکبینانەیە لەگەڵ ئەم واقیعەی عێراقدا. لە سەروەختەکدا بە دیفاکتۆ ئەمڕۆ عێراق سێ دەوڵەت و سێ دەسەڵاتی جیایە، لە بەشی باشووردا کە لە رووی سوکانییەوە زۆربەی دانیشتوانەکەی شیعە مەزهەبن دەوڵەتێکی تیۆکراتیان لەسەر بنەماکانی مەزهەبی شیعە هەیە، دەوڵەتێک بە هەموو پێوەرێک دەسەڵاتێکی مەزهەبییە و وێنەیەکە لە چەشنی کۆماری ئیسلامی ئێران، هەر لەم بەشدا حکومەکانی شیعەگەرێتی و ویلایەتی فەقیه بەڕێوە دەچێ و هەر ئەوەیە جەعفەری سادق لە نێوانیاندا نییە، ئەم پارچەیە لە وڵاتی درێینەی عێراق تەنێ ناوی باشووری عێراقە ئەگەر نا بووە بە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی ئێران. لە ناوەڕاستی عێراق بەرەو سەرەوە یان راستتر بڵێم سێگۆشەی سووننەنشین سەرباری نائارامی و ناجێگیریی بارودۆخی ئەمنیی تیایدا، بەڵام دەسەڵاتی یەکەم و سەرەکی بە دەست تیرۆریستان و پاشماوەکانی حزبی بەعسی رووخاوەوەیە. هەروەک ئاشکرایە ڕێکخراوی ئەلقاعیدە لەم دەڤەرانە حکوومەتی ئیسلامی خۆی راگەیاندووە (ئەمارەتی ئیسلامی عێراق)، هەڵبەتە لە باری عەمەلیشەوە تێکەڵەیەک لە پاشماوە سەدامییەکان و تیرۆرستەکانی ئەلقاعیدە و قوتابییە دەسەزەکانی ناسیۆنالیزمی پەڕگیری عەرەب بە هاوبەشیی حوکمی ئەو ناوچەیە دەکەن. ئەم بەشەش لە عێراق لە ژێر چەتر و کۆنترۆڵی راستەوخۆی ئەم پێکهاتانەدایە و حکوومەتی عێراق کە زیاتر وەک حکوومەتی شیعە خۆی دەنوێنێ بچووکترین ڕۆڵی ئیداریی و سیاسیی نییە لەوێ.

لە بەشی باکوورەوە یان هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی خۆماڵی کوردیی لە ژێر ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەیە، ئەم پارچەیەش بەشێکی دابڕاوە لەو دوو بەشەی تر، دەسەڵات فۆرم و مۆدیلێکی جیاوازترە لە شێوە دەسەڵاتی ناوەڕاست و باشوور، بۆشایی و کەلێنێکی کولتووریی و عەقڵیی لە نێوان خەڵکی کوردستان و خەڵکانی ناوچەکانی تردا هەیە، لە باشوور زۆرینەی خەڵک خوازیاری دەوڵەتێکی ئیسلامی شیعین. لە ناوچەی ناوەڕاستیش بەشی زۆری خەڵک خەون بە دەوڵەتێکی عەرەبی ئیسلامی سووننەی دەمارگیرەوە دەبینین. بەڵام جەماوەری کورد بە زۆرینەی دەنگ لەگەڵ دەوڵەتێکی دیموکراتی دادپەروەردان، بەڵام ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ بێ. ئیتر کوانێ ڕۆڵ و مانای حکوومەتی عێراق کە مام جەلال سەرکۆمار و مالیکی سەرۆک وەزیرانییەتی؟. ئایا جگە لە وێنەیەکی وەهمی و درێیەکی شاخدار شتێک لە ئارادایە بە ناوی حکوومەت و نیشتمانی عێراق؟. سەرەڕای ئەمانەش ئەم سێ پێکهاتە سەرەکییە ناتوانن بە یەکەوە هەڵبکەن، سووننە ئامادە نییە دەسەڵات و ئیمتیازانی هەشتا ساڵی رابردووی

واز ل□ب□ن□ و د□ست ل□ کورسی د□س□□ات ه□□بگر□ت، ب□ ئ□و□ش تاک□ ر□گ□ی ب□دیه□ن□انی ئ□م خ□ون□ ل□ ل□ ن□اوبردنی ک□ورد و شیع□دا د□بینن□و□، ئ□زموونی ه□شتا سا□ی رابردووشیان ل□ د□س□□اتدا ئ□م فاکت□ی س□لماندوو□، کوردیش ح□ز□ر و گومانی ه□ی□ ل□ نی□ت□کانی ع□ر□ب و ترس□ی ه□ی□ ل□و□ی ش□ڤ□□ک□انی ئ□نف□ال جار□کی ت□ر گ□□ ه□□ت□ک□نن و خ□ونی سا□□ها سا□ی ب□ با بد□ن. ئ□گ□ر ب□رژ□و□ندیی س□رانی کورد ن□بوای□ د□بوو ل□ 2003دا کورد ب□ ئ□ب□د ع□راقی ل□ ک□□ خ□ی بکردای□ت□و□ و د□و□□تی رابگ□یاندای□، ب□ ل□ب□رچاوگرتنی ئ□و□ی د□و□□تی ع□راق ل□ س□ر□تای دام□زراندیی□و□ ه□ند□ی ئ□وکات لاواز ن□ب□وو□ و چوارچ□□و□ ج□وگرافیی□ک□شی هی□چ ک□ات ئ□و□ن□د□ پاشاگ□ردانی و ناج□گریی ب□خ□و□ ن□بینیو□.

شیع□ش هی□چ ک□ام ل□ ک□ورد و س□وونن□ی قب□و□ نیی□، ب□□ک□و ل□گ□□ ع□راق□کی ی□کگرتووی ئیسلامیدای□ ل□س□ر بن□مای شیع□گ□ر□تی، ت□نان□ت ئ□لح□کیم (مح□م□د باقر ئ□لح□کیم) و□ک ئای□تو□□ای□کی ب□ره□□ستکاری رژ□م□ی پ□ش□ووی ع□□راق، ب□ر ل□پر□س□□ی ئ□ازادیی ع□□راق ل□ ه□ڤپ□یڤ□ن□کدا وتبووی (ل□ ک□ماری ئیسلامی ع□راقی پاش س□دامدا ج□گ□ی کوردس□ان□ک ل□و خ□اک□دا ن□اب□ت□و□). ئ□م□□ش ب□ روون□ی ئ□و دیم□ن□ د□بینین ک□ شیع□ چ□ن ل□ قوربانیی□و□ بوو□ ب□ ج□لاد. ئ□م□ گر□ی□کی سایکل□جیی شیع□ی ع□راق□، ک□ ب□در□ژایی ه□شتا سا□ ل□ سا□ی سوونن□ی ع□ر□بدا چ□وساو□ت□و□، ب□□ام چوونک□ دیموکراسی ل□ ع□راق□دا ف□ره□ن□گ نیی□، ب□□ک□و م□زه□بگ□ری□ی و دیکت□ات□ریی و خو□ن□شتن پ□رو□رد□ی با□اد□ست□، ب□ی□ ب□ ئاسانی ل□ س□ سا□□کدا شیع□ و□نای خ□ی ل□ قوربانیی□و□ گ□□ی ب□ ج□لاد. کورد وت□نیش قس□ ه□زار□ و ی□ک□ک□ی ب□ ک□ار□، ئ□گ□ر چار□س□□ری ک□ش□ک□انی ع□□راق و ک□تاییه□نان ب□ ق□یران□ قوو□□کانی د□رگای□کی ه□ب□ت، ئ□و□ ی□ک□ک ل□ کلیل□کانی کردن□و□ی ئ□و د□رگای□ داب□شکردنی ع□راق□ ب□ س□ ه□ر□می خ□ ب□□□و□ب□ریی ه□رو□ک ئاماژ□م ب□ کرد ب□ش□و□ی س□ د□و□□تی ک□نفیدرا□ تا ماو□ی□کی دیاریکراو ل□گ□□ ی□کتر بم□نن□و□. یان ئ□گ□ر د□خ□ک□ قبو□ی کرد ه□ر ک□س ل□ ما□ی خ□ی. پ□موای□ ئ□م□ ب□ ئ□م□ریکا و ناوچ□ک□ و جیهانیش، تاک□ ر□گ□چار□ی□، ب□د□ر ل□م□ ه□ر ر□گاچار□ی□کی تر من لای خ□م□و□ ناوی د□ن□م “چار□س□ری در□زنان□”.

دوای ئ□م ه□موو ش□ر و ر□وی□ی□ ه□ق□ ئ□و□ش ل□ خ□مان بپرسین: ئایا ب□ راست ئ□م□ریک□ا ب□ ن□وت ه□رشی ک□رد□ت□ س□□ر ع□□راق ی□ان ب□ دیم□وکراتیز□کردنی؟ ئ□م□ریک□ا ب□ پاراس□تنی ب□رژ□و□□ندیی□کان و سیاس□تی پاوانخوازیی و فراوانکردنی د□س□□اتی خ□ی س□ربازی□کانی ب□ کوشتن د□دا یان ل□ ب□ر چاوی کا□ی ع□راقیی□کان؟. ب□ ب□وای من ش□□ی ئ□م□ریک□ا ش□□ی مس□□گ□رکردنی بی□ر□ ن□وت□ک□ان و پاراس□□تنی

بەرژەوەندییەکان و درێژەپێدانی پاوانخوازیی خۆیەتی. ئەمەریکا نە سڵ لە جەنگ دەکاتەوە نە لە کوشتار نە لە کاولکاریی، بەڵکو کاری گرنگ و ئەولەویترین شت بۆی بەرژەوەندییە، بەرژەوەندیی بە جۆرێک ئەمەریکای وڕ و گێژ کردووە لە پەیامی گوللەباران و گوڵباران تێناگات، ئەو بەناوی گوڵاوی دیموکراسییەوە سووتێنەرترین چەکی مۆدێرن بەکاردێنێ، ئەو باسی مافەکانی مرۆڤ دەکات و گوانتانامۆشی هەیە، ئەو نموونەی مارلین مۆنرۆ پێشکەش بە ژنی دنیا دەکات وەک نموونەی ژنی ئازادی ئەمەریکی، کەچی دەستی گیانی بە گیانی سعودیەیە کە ماف بە ژن نادات تەنانەت ئۆتۆمبیلیش لێبخوڕێت.! ئەو بۆی گرنگە لە هەموو شوێنێک بێت و بەرژەوەندییەکانی لە پەڕاوێزترین سوچی دنیادا ئامادەیی هەبێ و پارێزراویش بێت.
مادلین ئۆلبرایت وەزیری پێشووتری دەرەوەی ئەمەریکا لە وتارێکدا بەناوی (مەشقکردنی دەسەڵاتی دەرەوەی ئەمەریکا)دا نوسیوویەتی (بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانمان، ئێمە پێویستە بە خۆ بکەوین، رێککەوتن ساز بکەین، دەستوور بێنینە رۆنان، نموونەی وا بێنینە پێشەوە لەسەر بنەماکانی دیموکراسی، بازاڕی کراوە، یاسا، ئاشتی بەرقەرارکردن، جیهان پتر لە یەکدی نزیک بخەینەوە). بوش لەهەڵپەی ئەوەدایە لە زووترین کاتدا دەست بەسەر چاڵە نەوتەکاندا بگرێ و مەترسی تیرۆریستەکانی ئەمڕۆ و دەستەکانی دوێنەی کۆشکی سپی لەو رووەوە نەهێڵێ، بوش لە بیری چووە دنیای ئێمە دنیایەکە پتر گیرۆدەی دەیەها کێشەی ترە، هەڕەشەکانی سروشت، زۆربوونی ژمارەی دانیشتوانی سەر گۆی زەوی، نەخۆشی و درمی کوشندە، ئایدز، بەدڕەوشتی و برسێتی و جەنگ و کاولکاریی، ئەفریکا تاریکترین بەشی سەر شانەی جیهانە و کارەساتاویترین جوگرافییە، بوش هەموو ئەمانە پشتگوێ دەخات و دەت دنیا لە شەڕێکی خوێناوییەوە دەئاڵێنێت تەنیا و تەنیا بە دەستەبەرکردنی خەونی چەند بازرگانێکی پترۆڵی وەک خۆی، بە تێگەیشتنی من جەنگی عێراق جەنگی نەوت و یەدەگی پترۆڵی ئەم وڵاتەیە و هیچی تر. جەنگەکانی ئەمەریکا هەموو لە یەک خاڵی ستراتیژییدا کورت دەبنەوە، ئەویش فراوانکردنی هەژموون و دەستەبەرکردن و پارێزگارییکردن لە بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان وەک سەرداری بێ رکاربەر و تاکە جەمسەری هێز لە جیهاندا.
جیفری دی.ساش مامۆستای زانستی ئابووری و بەڕێوەبەری پەیمانگای زەوی لە زانکۆی کۆڵۆمبیا، دەنووسێت (بوش لەم دوایانەدا بە رۆژنامەنووسان دوا و داوای ئەوەی لێکردن کە جیهان پاش پێنجا ساڵی دیکە بهێننە بەرچاویان، ئەو کاتێک ئەم داوایە ئاڕاستە دەکات بیری لە ئایندەی زانست و تەکنەلۆژیا، یان ژمارەی دانیشتوانی

جیهـــان نەکـــردەتەوە کە ژمارەکەیـــان لە نە هەزار ملیۆن کەس تێدەپەڕێت.. یاخۆ بیری لەو ململانێیە نەکردەتەوە کە پەیوەستە بە گەڕانی کەش و هەوا، بەڵکو لە جیاتی ئەوە دەیەوێت بزانێت ئاخۆ توندڕەوەکان لە جیهانی ئیسلامیدا دەستدەگرن بەسەر سەرچاوەکانی نەوتـی جیهانـدا، لە راسـتیدا ئەوەی کە پـاش پێنجـا سـاڵی دیکە سەرقاڵمان دەکات و خەونمان لە تێکدەدات، هەرچییەک بێت پەیوەستە ئەوە لە کۆتایی لیستەکەدا بێت). راستیش ئەوەیە ئەمەریکا زۆرەقانی بەرژەوەندییەکانی خۆیەتی، بە سەمینەوەش دوژمنی بەرژەوەندییەکانی هەر کەس بێت و لە هەر کوێ بێت تەنانەت ئەگەر لە حەشارگەکانیشدا بێت لە ناویدەبات. ئەمەریکا هەر بۆ ئەو مەبەستە هێرشی کردە سەر عێراق و سەدام حسێنی کەنە قوتابی و بەندەی گوێڕایەڵی زەمانەکی دوور و درێژی خۆی لەسەر کارلادا، بەڵام ئایا تۆ بڵێی لەم دەخەدا بەرژەوەنـدییەکانی ئەمەریکاییەکـان لەگەڵ بەرژەوەنـدی گشتیـی عێراقییەکاندا یەکانگیر بێتەوە؟ ئایا عێراق بە مانەوەی سوپای ئەمەریکـا قـازانج دەکـات یـان نـا؟ ئەگەر هێزەکـان بەمـاوەیەکی دیارینەکراو مانەوە تۆ بڵێی توندوتیژیی لە رادەبەدەر و زێدەتر بەرامبەریـان نەکرێـت و ناچـار بە کشـانەوە نەکرێـت؟. یـان ئەگەر هێزەکانی ئەمەریکا پاشەکشەیان کرد، تۆ بڵێی عێراق لەوە زیاتر نەبێتە مەیدانی تەراتێنی شانە جیهادیی و تیرۆرستییەکان و جەنگی ناوخۆیی درێژخایەن و نەبڕاوە چارەنووسی عێراقییەکان لەمە رەشتر نەکات؟. من نازانم دەبێ هەمووان چاوەڕوانی سیناریۆ و پەنگاڤەکانی داهاتوو بین. هەرچەندە مرۆڤی هۆشمەند لە هەنووکەوە هیچ ئاسۆیەکی گەش لە ئاسمانی پڕ غوبار و تەمی ئەم وڵاتەدا بەدی ناکات.

کاتی خۆی بوش لە 2003-2-26 واتە تەنیا بیست رۆژ بەر لە هێرش و ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق وتی (هەتا بزانین پەیوەستە لە عێراق دەمێنینەوە، بەڵام رۆژێک زیاتری لێ نابین). هەروەها وتیشی ئێمە عێراقێکی نوێ و دیموکراتیک دروست دەکەین، بەڵام (بیرژان لویزان)ی شارەزای فەڕەنسی وتی (سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق کارێکە شکست دەهێنێ)! ئایا بوش و بیرژان کامیان راستیان کرد و رووداوەکانی داهاتوو قسەی کامیان دەسەلمێنێت؟. تۆ بڵێی دوای ئەم ماوە تاڵە و تاریکە بە سوپاکەی بوش لەسەر هەمان رای خۆی مابێت؟ تۆ بڵێی پێش ئەوەی کاتی پێویست کۆتایی پێبێت ناچار بە کشانەوە نەکرێن؟ کە ناڵێ عێراق نابێتە ڤێتنامی دووەم و ئەمەریکا لوتی تیایدا ناشکێ؟ نازانم با بزانین لە رۆژانی داهاتوودا چی روو دەدات؟!!. تـاکە شتێـک کە بیزانـم ئەمەریکـا لە دروسـتکردنەوەی عێراقـدا سـەرکەوتوو نەبـوو. هیـچ کـاتێکیش مەرجـی سـەرکەوتن رەوانەکردنی هێزی زیاتر یان کشانەوە نییە، بەڵکو دابەشکردنی ئەم

دەوڵەتە ساختەییە بە ناوی عێراق کە مایەی ئاشووبە بۆ هەموو دنیا.

***ئەم وتارە شیکارییە پێش چواردە ساڵ، بە چوار بەش لە ژمارەکانی (108) و (109) و (110) و (111)ی ڕۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە ڕۆژەکانی 26-27-28-30ی نۆڤەمبەری ساڵی 2006 بڵاوبووەتەوە.**

تێبینی: کەی ئەم شیکارییە وەک بەشی چوارەمی کتێبی “گەمەی شەیتان” لە لاپەڕە 130-170 چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

بەشێک لە وتاری (ئەدەب و ئایدیۆلۆژیا و فاشیزم) … شیعری: (یەکەمجار کە هاتن) ناڵە حەسەن

شیعری (یەکەمجار کە هاتن)

یەکەمجار بۆ کۆمۆنیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کۆمۆنیست نەبووم
دواتر بۆ سۆشیالیستەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من سۆشیالیست نەبووم
پاشان بۆ کرێکارەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من کرێکار نەبووم
پاشان بۆ جولەکەکان هاتن
من هیچ قسەیەکم نەکرد
چونکە من جولەکە نەبووم
دواجار بۆ منیش هاتن

بینیم هیچ کەسێک لەوێدا نەماوە
تا قسەیەک بە من بکات ...!

مارتن نیمۆلەر

_ تێگەیشتنێک بۆ فاشیزم :

فاشیزم ئایدیۆلۆژیەکی ئالۆز و فرە ڕەهەندە ، فۆرمەکە بۆ بەڕێوەبردنی دەسەڵات ، ڕەگی فاشیزم لە نەو ئایدیۆلۆژیاکان بەتایبەت ، ناسیۆنالیزم و نەتەوەپەرستیی چەکەرە دەکات ، هەر ئایدیۆلۆژیایەک کاتێک دەگاتە ئاستی دۆگمایی فاشیزم بەرهەم دەهێنێ ، بەمانای (ئایدیۆلۆژیا / دۆگما / فاشیزم) . دەسەڵاتی فاشیزم دەسەڵاتێکی عەسکەرتاری تاکڕەوانەیە ، باوەڕیان بە یەکسانی و دادپەروەری نییە . لەم ڕەگەی توندوتیژییەوە مامەڵە لەگەڵ نەیارەکانییان دەکەن و تاکەکانی کۆمەڵگە سەرکوت دەکەن ، فاشیزم زۆرجاران بە یەکلایی کردنەوەی کێشەکان (شەڕ) بە باشترین ئەپشن و چارەڕێگە دەزانن ، کاریان بەوە نییە لە ئاکامدا چ کاولکارییەک و قەسابخانەیەکی لەدەکەوێتەوە لەمبارەوەش / کەمنین نموونەی کاولکارییەکان و کۆمەڵکوژییەکان ، (هۆلۆکۆست و جینۆساید) لە مێژووی فاشیزم هەمیشە دووبارە دەبنەوە ، لە سەرەتا لە ساڵی (١٩٢٢ _ ١٩٤٥) فاشیزم لە ئیتالیا بە ڕابەرایەتی مۆسۆلینی سەریهەڵدا ، پارتی فاشیستی نەتەوەیی پێکهێنا ، دواتریش لە ئەلمانیا ، بە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی ، لە ٥ی جانیوەری (پارتی کرێکارانی ئەلمانیا) دادەمەزرێ ، هیتلەر لە ١٦ی سیپتەمبەر دەبێتە ئەندامی ئەم حیزبە ، لە ٢٤ی فێبروەری ئەم حیزبە لە پلاتفۆرمێک ناوی خۆی دەگۆڕێت بە (پارتی کرێکارانی ناسیۆنال سۆسیالیستی ئەلمانیا) ، دواتر دەبێت بە (حیزبی نازی) (١٩٣٠ _ ١٤٣٥) . هیتلەر لە ساڵی ١٩٢١ دەبێتە سەرۆکی ئەم حیزبە ، بە شێوەیەکی ئاسایی هەموو فاشیستێک دیکتاتۆرە بەڵام ، مەرج نییە هەموو دیکتاتۆرێک فاشیست بێت . لە سەرەتا فاشیست بوون ناوێک و شوناسێکی ئاسایی بوو بەڵام ، دوای کارەساتی (هۆلۆکۆستی جولەکەکان) کە ، شەش ملیۆن مرۆڤ تیابوونە قوربانی ، دوای ئەوە بوو بە شوناسێکی شووم ، بەدوای ئیتالیا و ئەلمانیا ، فاشیزم پەڕییەوە بۆ هەندێک .لە وڵاتانیتر وەک ئیسپانیا ، ئەرجەنتین و زۆریک لە وڵاتی تریش ، فاشیزم تاکو ئەمرۆش بە ماسکی جۆراوجۆر درێژەی هەیە .

_ ئەدەب و فاشیزم

پێشتر لە وتارەکانیترمان / بە درێژی باسی پەیوەندییەکانی (ئەدەب

و ئایدیۆلۆژیا) مان کردووە ، لەم بەشە زێتر باسی پەیوەندییەکانی نێوان (ئەدەب و فاشیزم) دەکەین ، گوتاری ئەدەبی و گوتاری فاشیستی بە دوو ئاراستەی پێچەوانە ڕێدەکەن ، هەروەکو گوتمان ، فاشیزم لەسەر توندوتیژی و سەرکوتکردن و کوشتن و تۆقاندن ، درێژە بە تەمەنی خۆی دەدات ، پەیوەندییەکان لە فاشیزم ناڕێک و نا تەندروستن ، چ پەیوەندی نێوان تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک ، هەروەها بە تێزی حەقیقەتی ڕەها ئیشدەکەن ، واتە هیچ نرخێک بە باوەڕی ئەوانیتر دانانێن ، هەروەک ئەوەی کە دەڵێن (گەر لەگەڵمدا نەبیت _ دوژمنی منیت ..!) ئەمە بیرکردنەوە و ئاراستەیەکی فاشیانەی لە پشتە .. بەڵام ئەدەب ڕێک پێچەوانەی فاشیزمە ، ئەدەب ئامانجی گەیشتنە بە جوانی و هەوڵدانە بە گەیشتنی ژیان بە کەناری ئارامی، هەروەها گەڕاندنەوەی هەموو سەروەرییەک بە مرۆڤ ، لە نێو ئەدەب چ پەیوەندی تاکەکان یان پەیوەندی نێوان دەسەڵات و تاک پەیوەندییەکی تەندروستن ، حەقیقەتی ڕەها بوونی نییە ، بەڵام لە فاشیزم بوارێک بە کەناری ئارامی و پێکەوە ژیان نامێنیتەوە ، لە جیاتی پێکەوە ژیان / ملکەچبوون و دەستەمۆیی ڕەواجیان هەیە . هەر نووسەرو شاعیرێک گەر بە ئاگاهانە بەرگری لە فاشیزم بکات ، ئەوا بەبێ هیچ گومانێک (ئەدەب و شیعر) و داهێنانەکانی دەکەونە ژێر پرسیارەوە ، تەنانەت گەر لە نێو ئەدەبەکەشی بەم ئاراستە کاریی نەکردبێت .. دەکرێ لەم ڕاستایە باسی (ئێزرا پاوەند) بکەین ، کە نووسەر و شاعیرێکە لاینگر و بەرگری لە فاشیزمی ئیتالیا کردووە ، پاوەند قسەیەکی هەیە دەڵێت (ئەگەر کەسێک ئامادەیی موجازەفەکردنی نەبێت لە نێو بیرکردنەوەکانیدا ، ئەوا ئەوکەسە یان بیرکردنەوەکانی نرخێکی ئەوتۆیان نییە یان ئەمجۆرە بیرکردنەوانە لە بنەڕەتدا بیرەکەی فاشیزمی بەرهەم دەهێنن ، هەرچەندە (ئێزرا پاوەند) شاعیرێکی نوێخواز و داهێنەر بووە ، کاریگەری بەرچاوی هەبووە لە نێو ئەدەبی ئەمریکی و پێگەیاندنی زۆرێک لە نووسەرانی سەردەمی خۆی و داهێنانی قوتابخانەی (وێنەیی) و .. . لای خۆشمان کەمنەبوون ئەو نووسەر و شاعیرانەی بەباڵای (سەدام حوسەین) یان دا هەڵدەدا و هانیاندەدا ، لە کۆمەڵکوژی و توندوتیژییەکانی بەردەوام بێت ، یان ئەو نووسەر و پیاوە ئایینیانەی لە مینبەرەکان بە گوتارەکانییان پاڵپشتییان لە (ئەردوگانی فاشیست) دەکرد ، بە کۆمەڵکوژییەکانی کوردانی باکوور و ڕۆژئاوا . ئەوانە پێبزانن یان نا ، بە ئەدەب و گوتارەکانییان خزمەتییان بە فاشیزم کردووە . ڕەنگە ئەو شیعرەی (مارتن نیمۆلەر) ، کە لە دەسپێکی ئەم وتارە نووسیومانە ، ئەم (ڕەشبگیرییە) و (کۆمەڵکوژییە) ، باشترین

وێنە بێت ، کە سیمای فاشیزمی بە ڕۆشنی تیا بخوێنینەوە .

شەنگال، ئەوبرینەی تا ئەمڕۆش خوێنی لێ دەچۆڕێ ! … عەبدوڵا ساڵح

دانیشتوانی ناوچەی شەنگال زوربەیان ((یەزیدین)). یەزیدیەکان لە ناوچەکانی (موسڵ ، دهۆك، دیاربەکر،، حەلەب و دورگەی ابن عومەر) نیشتەجێن، ئەوان وەك جولەکە ((ئایین و شوناسی نەتەوەییان)) تێکەڵ بووە، شکانەوەیان بەسەر بیروڕا ئایینیەکان و دووره پەرێزی و تێکەڵاو نەبوونی خێزانیان لە گەڵ ئاینزاکانی تر، ئەوانی تا ئەندازەیەك خستۆتە ناو جوغزێکەوە‌، ئەگەرچی زمانی کوردی کرمانجی شێوازی سەرەکی ئاخاوتنیانە، بەڵام ئەوانەی ناوچەی بەعشیقەی نزیك موسڵ بەزۆری زمانی عەرەبی وەك زمانی سەرەکی ئاخاوتن بەکاردێنن، ئاشکرایە کە قسەکردن بە زمانێکی دیاریکراو ((شوناسی نەتەوەییت)) دیاری ناکا، بەڵکو هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەیمەنەو هەژمونی زمانی باڵا دەست لە ڕوی سیاسیەوە ‌، هەروەك چۆن دەیان ووڵات زمانی سەرەکیان ئینگلیزیە بێئەوەی خۆیان بە ئینگلیز، وەك نەتەوە ، بناسێنن ، یا زمانی ئیسپانی و ….

ئاوڕدانەوەیەکی خێرا بۆ مێژوو، ڕاستیەکمان بۆ دەردەخا کە یەزیدیەکان بەدرێژایی مێژوو، لەسەر بنەمای باوەر و ئایینیان جینۆساید کراون ، مێژووی ساڵەکانی 1832 / 1844 ئەو ڕاستیەمان پێدەڵێ کە میره کوردەکان کەمتریان بە یەزیدیەکان نەکردوە لەوەی داعش پێیکردن، بۆ نمونە (پاشای کۆر) کە هەر ئەمڕۆ ناسیونالیستە‌ کوردەکان پیا هەڵدەڵێن و بە (پاشای گەورە) ناوی دەبەن، و(بەدر خان بەگ) میری بۆتان، لەسەردەمی فەرمانڕەوایی ئەوندا، لە قەزای شێخان تەوەر عابدین و دەشتی نەینەوا و ناوچەی ئاکرێ، چەندین جار جینۆسایدی یەزیدیەکانیان کردوە‌ و بە دەیان هەزاریان لێکوشتون یا خود ناچاریان کردون ببنە موسوڵمان ! . لەهەمانکاتدا بەگوێرەی پلانێکی داڕێژراو ، هەر ئەم پاشا کۆرەیە

بەفێڵ میری یەزیدیەکانی بەناوی (عەلی بەگ) بانگهێشت کردوە بۆ ڕەواندز و دواتر لەگەڕانەوەیدا لە ناوچەی گەلی عەلی بەگ بۆسەی بۆداناوە وکوشتویەتی ، هەر بۆیەش ئەو شوێنە ئێستا بەناوی گەلی عەلی بەگ ناسراوە .

دوا کوشتاری یەزیدیەکان لەسەر دەستی کوردەکان ساڵی 1915 / 1923 بووە هاوکات لەگەڵ پاکتاوکردنی ئەرمەنیەکان ، کاتێك مەلای خەتێ کوشتنی موسڵمانان حەرام دەکاو کوشتنی غەیرە موسڵمان حەڵاڵ!!
دواتر ساڵی 1918 لەلایەن برایم پاشاوە پەلامار دەدرێن و ئەمجا پەلاماری ساڵی 1935 لەلایەن سوپای عێڕاقەوە و دواتریش لەلایەن سوپای سەدام حوسێنەوە .

سەرچاوە کان – ((ویکیبیدیا / الموسوعة الحرة))- (((تاريخ الموصل، الجزء الأول، تأليف القس سليمان صائغ، طبع الكتاب في مصر.))

دوا جینۆسایدی یەزیدیەکان بەدەستی چەکدارانی چەنگ بەخوێنی داعشی ئیسلامی لە 4 / ئابی / 2014 کاتێك غافڵگیر کەوتنە بەر پەلاماری دڕندانەی ئەو هێزە لەکاتێکدا نزیکەی پێنج هەزار چەکدار لە پێشمەرگەو ئاسایشو پۆلیسو پاسەوانی بارەگا حزبییەکان لە شەنگال و دەوروبەری هەبوون کە زوربەیان سەر بەپارتی بوون، هەمویان ڕایانکرد و یەزیدیەکانیان تەنیا جێهێشت وخستیاننە بەر کەڵپەی دڕندانەی داعش .

لە دوای ساڵی ٢٠٠٣، شەنگال لەڕووی کارگێڕیی و سیاسی لەلایەن هەرێمی کوردستانەوە ئیدارە دەدرا، بەتایبەت لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە، کە کۆنترۆڵی هەموو جومگەکانی ئەو قەزایەی کردبوو، وە قسەکەری یەکەم و کۆتایی یەزیدیەکان بوو لە ڕێگای هەندێك کەسایەتی یەزیدی وەك (تەحسین سەعید بەگ) کە وەك مۆرەی پارتی ناوزەد دەکرێ و دەنگۆی ئەوە هەبوو چەندین ملیار دۆلار لە بردنە پێشی سیاسەتی (کوردادن و پارتاندنی) ناوچەکە و دانیشتوانەکەی سەرف کراوە.

سەرچاوە : ((إضطهاد الايزيديين عبر العصور جريمة يجب ايقافها في القرن الواحد والعشرين د.علاء الجوادي / صفحة مؤسسة النور للثقافة والاعلام)).

ئێستا، بەشی هەرەزۆری یەزیدیەکان ئاوارەن ونەگەڕاونەوە سەر جێ وشوێنی خۆیان و ژمارەیان بە زیاتر لە 300 هەزار ئاوارە مەزندە

دەکرێ . دوای تێکشکانی سەربازی داعش ، ئەم شارە کە بەشێوەیەکی فەرمی دەبوو لەژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتی مەرکەزیدا بێ ، بەڵام لە ڕاستیدا چەکدارانی پارتی دیموکراتی کوردستان و هێزەکانی پەکەکە و حەشدی شەعبی نفوز وهەیمەنەی خۆیان تیادا سەپاند، ئەمەش بووە هۆکاری ململانێیەکی توند لە نێوان ئەم هێزانەدا لەسەر حیسابی ژیان وگوزەران و ئاسایشی دانیشتوانی ئەو شارە .

دوا پەردەی ئەم شانۆگەریە، ڕێکەوتنەکەی هەولێر و بەغدایە لەسەرەتای ئۆکتۆبەری ئەمساڵدا بۆ (ئاساییکردنەوەی دۆخی شەنگال)، کە هەرێم بە(هەنگاوێکی نیشتمانیی) و بەغدا بە(مێژوویی)و نەتەوە یەکگرتووەکان بە(هەنگاوێکی گرنگ) و واشنتۆنیش بە(شایانی پیرۆزبایی) ناویان برد. بەگوێرەی ڕێککەوتنەکە، دەبێت سەرجەم هێزە چەکدارەکان بچنە دەرەوەی شەنگال و دەسیەی ئەمنیی شارەکەش بە پۆلیسی فیدڕاڵی بسپێردرێت.

ئەم ڕێکەوتنە لە ڕاستیدا ڕێکەوتنی پارتی دیموکراتی کوردستانە لە گەڵ دەوڵەتی مەرکەزی ، پارتی بەمەبەستی وەدەرنانی هێزە نەیارەکەیان لە ناوچەکە ، واتا پەکەکە، و زیاتر جووت بوون و بردنە پێشی سیاسەتێك کە لەگەڵ و بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا دێتەوە . دەوڵەتی مەرکەزیش بەمەبەستی کەم کردنەوەی نفوز و دەسەڵاتی هێزەکانی حەشدی شەعبی وەك سیاسەتێکی گشتی لەسەرتاسەری عێراق و شەنگالیش وەك ئەڵقەیەکی دوورە دەست و لاوازتری نفوزی ئەم حەشدی شەعبیەیە .

هەر دوای ڕێکەوتنەکە، لە هەواڵێکدا ڕاگەیەنرا کە وەفدێکی سەربازیی حەشدی شەعبی لەسنوری پارێزگای نەینەوا سەردانی شنگالیان کردوەو لەگەڵ بەرپرسانی باڵای پەکەکە لەو ناوچەیە کۆبونەتەوە، دەیانەوێت بەم سەردانە ڕێککەوتنو هاوکاری لەنێوانیاندا دروستبێتو وتویانە، “هەر هێرشێک لەلایەن هەرلایەکەوە لەدژی شەنگال ئەنجامبدرێت، لەگەڵ هێزەکانی پەکەکە لەبەرانبەریان دەوەستنەوە”.

ئەگەر دەوڵەتی مەرکەزی وپارتی لەم ئاقارەدا بەرژەوەندیان یەکی گرتبێتەوە، ئەوا پەکەکە و حەشدی شەعبیش بەهەمان شێوە. هەر یەك لەو هێزانە، لەنێویشیاندا پەکەکە، دەیانەوێ شەنگال و ناوچەکە بکەنە پێگەیەکی تری ململانێی خۆیان لەسەر حیسابی دەرد و ڕەنج وئازاری خەڵکی ناوچەکە .

سەرنجێکی کورت لەم سیناریۆیە ئەوەمان بۆ ڕووندەکاتەوە کە ئەم

ناوچەیە کراوە بە مەیدانی تەراتێن و خۆسەپاندن و فرە کوێخایی جۆرەها گروپ و میلیشیای ناوخۆیی و دەرەکیی وەکیلی ئەم و ئەو . جۆرەها ئەجیندا و دەنگی ناساز و نامۆ و دوور لە بەرژەوەندی و ویستی شەنگالیەکان، هەڵتۆقیون و بونە دەمڕاست، ئەوەی نەبیسترا، تەنها دەنگ و ویستی خەڵکەکە و خاوەنە راستەقینەکەی شەنگال بوو کە ئاواتیان گەڕانەوەیەکی بێ سەرێشە بوو بۆ زێدی خۆیان. ئاکامی ئەو دۆخە نالەبارەش، درێژەکێشانی ئازار و مەینەتیی ئەو خەڵکەیە لە کەمپەکانی ئاوارەییدا.

ئەم سیناریۆیانە ، هەر هەمویان ، جگە لە تەشەنەکردنی برینێکی قوڵ بەسەر جەستەی ناوچەکە و دانیشتوانەکەی ناتوانی هیچی تر بێ ، هەر بۆیە دەبێ هەموو دەنگەکان بەئاراستەیەکدا بەرز بکرێنەوە کە خۆی لە وەدەر نانی هەر هەموو ئەو هێزانەو سپاردنی بەڕێوەبردن و پاراستنی ئاسایشی ناوچەکە بە دانیشتوانەکەی دەبینێتەوە .

شایانی باسە هەر ئێستا ولە درێژەی ئەم سیاسەتە کۆنەپەرستانەی لایەنە چەکدارەکانی ناوچەکە ، پارتی و پەکەکە زەنگی شەڕێکی ترسناك لە کوردستان لێدەدەن، شەڕێك کە باجە ماڵوێرانکەرەکەی دەبێ خەڵکی زەحمەتکێش و هەژار ونەداری کوردستان بیدا، هەر بۆیە ئەرکی خەڵکی ئازادیخواز لەمڕۆدا وەستانەوەیە بەڕوی ئەم سیاسەتی شەڕانگێزیە و جیاکردنەوە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستانە لە بەرژەوەندی ئەم دوو هێزە شەڕکەرە ، بەتایبەتی پارتی کە بۆتە مۆرەی دەستی دەوڵەتی کۆنەپەرستی تورکیا بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی لە ناوچەکەدا .

2020 / 11 / 5

(S686) … سندی ڕێشاخ

بەفر دەبارێ… لەسەر جادە چاوەڕێم، ڕەنگە کەمێکی تر بگات. پێم وا بوو ئەگەر بزەیەک بکەم، شێوەم لە شێوەی شەرەبەفرینە دەچێت. بزەیەکم کرد. دەستی ڕاستم بۆ پەنجەرەی یەکێک لە ژوورەکانی تابقی دووەمی ئەپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، کەسێک لەوێوە بزەم بۆ دەکات و دەستی ڕاستی بۆ ڕوومدا بەرز دەکاتەوە.

پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوەیین، ڕێینکۆتێکی سوور و بلووزێکی زەردم پۆشیوە، گۆرەوییەکانیشم کە ڕەنگیان سەوزە لە پووتەکەم درێژتر، تا سەر ئەژنۆم هاتوون. ئەو خۆی چاوەکانی سەوزن و سمێڵیشی سوور، لووتێکی زلی هەیە و کەمێکیش ورگنە. حەزی بە پۆشینی ستایلی جلوبەرگمە، هەرکات پێبکەنم دەڵێت: “ئۆوو! شێرە بەفرینەکەم…”

کە دەڵێت: “ئەگەر دوو شەپڵەگووی دوو قوونی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەکتری بڕیخێندرابا ین”، زۆر پێدەکەنم.
هەندێک جار منیش هەمان قسەی بۆ دووبارە دەکەمەوە: “حەزم دەکرد ئەگەر دوو شەپڵەگووی دوو قوونی…” پێدەکەنین.

بەر لەوەی دەرگای تڕومبێل دابخەم، دەڵێت: “چی هەیە؟”
دەڵێم: “سڵاو، د□ بێ چی ه□ بێت؟”
دەڵێت: “بەم بەیانییە، لەنێو تەشویشێکی زۆری ڕادیۆ، گوێم لە دەنگی بێژەرەکە بوو دەیگوت: “گۆرێکی تری بە کۆمەڵ دۆزراو□ تەوە”.
دەپرسم: “بەم سەرما و بەفربارینە لە خەو بەخەبەرت بێنن ناخۆشە، جا گۆڕ؟! نەفرەتییانە…”
دەڵێت: “هەر کەس بە جۆرێک دەمرێت، سەدان و هەزارەها کەسیش بەم جۆرە. سەدان و هەزارەهای تریش”… دەڵێم: “بە جۆر و شێوازی تر”.
دەڵێم: “ئەگەر مەرگ قبووڵ بکەم لە ژیانم و ددانی پێدا بنێم و ڕاستوخۆش ڕووبەڕووی ببمەوە، ئەوکات لە دڵەڕاوکێی مردن ڕزگارم دەبێت و خۆم لە ڕق و توڕەییش خاڵی دەکەمەوە؛ مارتن هایدگەر”.
دوای ئەوەی لە پێکەنین دەوەستێت، دەڵێت: “جوانە، بەڵام مارتن هایدگەر نییە، منم… من”. کە ئەوهای گوت، جووڵەی دەموچاوی لە هیی مناڵ دەچوو.
بزەیەک دەکەم، دەڵێم: “هیچ نییە دێڕێکی هەڵەم دووبارە کردەوە”.

ڕێگاکان درێژترن لە هەر شتێک، لە سێبەری پیادەڕەوان، لە وەڕینی سەگ، لە تارمایی چیاکان لەنێو سپییەتی زریانی بەفر…

هەر کە لەدایک بووم، تا ڕۆژی مردنی، یەک تاڵەمووی ڕەشم لە سەری باوکم نەبینی. پیرەپیاوێکی بێدەنگ بوو. بەشی سەرەوەی جەستەی تۆزێک لە دواوە بوو و سمتێکی پووچ و ورگێکی زلیشی هەبوو. پێڵاوەکانی هەمیشە دوو ژمارە بۆ قاچەکانی گەورەتر بوون، کە بە ڕێگادا هەنگاوی دەهاوێشت، دەتگوت مراوییە تووشی پەتا بووە، تا ئاستی ئەوەی خۆی هەستی پێ دەکرد، خەڵک پێی پێدەکەنین.
گوتم: “ئەوەی دەمێکە پرسیار بوو بۆم، ئێستا وەڵامەکەیم زانی”.
دوای ئەوەی گوتی: “ئەمە هۆکارە بۆ ئەوەی لەیبووکێکی وەک تۆم

خۆشبوێت".
دەڵێم: "ڕەنگە منیش بۆیە لووت زلێکی چاوسەوزی وەک تۆم…" بزەیەکی کرد.

پێم وا بێت هێشتان بیری لەوە نەکردیتەوە ماچێکم لێ بکات! دڵنیام لە گەرماویش لە کاتی خۆشووشتن ئەگەر وێنەی کچێک بەسەر دەبەی شامپۆکە ببینێت، ڕووی سوور هەڵدەگەڕێت و دەزریکێنێت و ڕادەکاتە دەرەوە.

"خەڵک بەگشتی و تەنانەت نووسەرانیش سپی وەسفی هەموو شتێک دەکەن لە کاتی بەفربارین، بەڵام من هەست دەکەم هەموو شتێک شینێکی ماتە، ئەی تۆ؟"
دەڵێم: "خەریکم سەیری دوور دەکەم، تارمایی شار لەنێو زریانی بەفربارینەکە، لە ڕاستیدا پێم وایە هەموو شتێک ڕەشە بۆیەش وەک لەیبووکەکان ڕەنگاوڕەنگ دەپۆشم و وەک شێرەبەفرینەش حەز دەکەم بزە بکەم".
دەڵێت: "ڕەنگە هەموو شتێک ڕەش بێت بەڵام من وا هەست بکەم".
دەڵێم: "ڕەنگە هەموو شتێک شینێکی مات بێت بەڵام من وا هەست بکەم".

"ئێستە لەنێوان من و تۆ هیچ شتێک نییە، دەتوانیت لە لاڕێیەک لابدەیت؟ حەز دەکەم کەمێک پەنجە بخەمە ناو کونی ناوکت". سوور هەڵدەگەڕێ! دڵنیام لە لاڕێیەک لادەدات و سەری لە جامی سەیارەکە دەباتە دەرەوە و دەڕشێتەوە، بۆیە ئەوەی لە دڵم بوو نەمگوت. نەمگوت تا ئێستە بۆ یەک جاریش بیرت لەوە کردیتەوە ماچم بکەیت؟ دەترسم نەخۆش بکەوێت و بە درێژایی ساڵێک هەموو بەیانییەک بڕۆم بۆ نەخۆشخانە و گوڵی سووری بۆ ببەم.

دەڵێت: "کتێبێکم دەخوێندەوە، دێرێک تۆی بیر خستمەوە، ئەمەش هۆکار بوو شەوی ڕابردوو پەیوەندیت پێوە بکەم و داوا بکەم یەکتر ببینین"
.
(دڵشکاو لەخەو هەڵدەستم، پێش هەر شتێک بیر ل□ تۆ دەکەمەوە…)

بە نزیک وێستگەیەکی کۆنی شەمەندەفەر تێدەپەڕین، سەردەمانێک ئەم شوێنە پڕ بوو لە خەڵکی شەکەت. لەسەر شوێنە بەرزەکان کۆمەڵێک ئاڵا و چەندین دروشمی سەربازی داندرابوون. بێتاقەتی بە شوێن پێی پیادەڕەوان دەردەکەوت، ڕەنگە خەڵکی ئەم ناوچەیە هەر لە سەرەتاوە

خەڵكانی ماندوو و بێتاقەت بووبن.
وابزانم لە کۆتایی خوێندنەوەی دێرەکاندا بوو: (دڵشکاو دەخەوم لێرەنیت و بیر لەتۆ دەکەمەوە…) ویستم جڕتێک بۆ تەواوی ئەم دێرانە لێدەم، خۆم گرت. دەڵێم: “دەنگێکی خۆشت هەیە بۆ خوێندنەوە”.

هەرچەند لێرە هیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژێنەوە، بەڵام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری ڕۆژانەی براکەم پڕ بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی دەیناسین خەتێکی سووری بەژێر ناوەکانیاندا دەخشاند. ئەو رۆژەی باوکم تەرمی براکەمی وەرگرتەوە چوار ڕۆژی مابوو خانەنشین بکرێت. تەمەنم شەش ساڵان بوو کە سەیری دەفتەری ڕۆژانەی براکەمم کرد، ناوی خۆیشی لە کۆتایی لاپەڕەکە خەتێکی سووری بەژێردا کێشرابوو.

بەنێو زریانی بەفرەکەدا دەرۆین و نازانین بۆ کوێ! ئەوەی دەکەوێتە سەر ڕێگامان، تارمایی کۆمەڵێک بینا و باڵەخانە و وێستەگەی شەمەندەفەر و باڕ و چێشتخانەی دیزاین ک□ن. ئەو دێڕەی نووسەرێکی سەردەمی جەنگ بە پێشبینییەکی ڕاست دەزانم: (دوای جەنگ، دوای گەڕانەوەی تەرمەکان، بەس کوژراوانی جەنگەکان نامرن…). دوای جەنگ نووسەری ئەم دێڕەیش خۆی کوشت.

دەپرسێت: “هیچ کات بیرت لە خۆکوشتن کردیتەوە؟”
سەیری چاوەکانی دەکەم، دەڵێی دوو ئەستێرەی ڕەنگ سەوزن بە تەنیشت لووتی، لووتیشی دەڵێی دووکەڵکێشی خانوویەکی کۆنە.
درۆم کرد، گوتم: “نا هەرگیز”.
نەمگوت هەندێک جار حەز دەکەم بە چەکی
(S686) کونێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جۆرێک حەفت پیاوە کورتەباڵاکەی چیرۆکی دەنکەهەنارە بەناویدا سەما بکەن. گوتم: “ئەگەر لەناو بتڵێکی بچووکی پلاستیکیش بێت، ژیان بۆ ئازاکانە”.
حەزم دەکرد پەنجەم لەنێو کونی ناوکی با. پەنجەی لەنێو کونەلووتی بوو، سەیری کردم و بۆ وەڵامەکەم بزەیەکی کرد.
دەی بڵێ: “ئەگەر دوو شەپ□□گ□ووی دوو قوونی جیاوازیش باین حەزم دەکرد لە تەنیشت یەک بڕیخێندرابا ین”. تا سوور هەڵدەگەڕێم و هەناسەبڕکێ دەبم، پێدەکەنم… ڕقم لە وەهمە و؛ خەیاڵ دەکەم. دڵنیام بە منا□یی دایکی زۆر بردوویەتی بۆ لای دکتۆر، لەسەر ڕێگاش دوای گەڕانەوەیان گەنمەشامی کوڵاوی بۆ کڕیوە.

لە فڵچەی جامی سەیارەکە دەڕوانم. تا سەدوشەست دەژمێرم، هەشتا جار بۆ سەرەوە و هەشتا جار بۆ خوارەوە… دەڵێم: “بۆ نەڕۆین بۆ

مۆنۆمێنتی پاڵەوانانی جەنگ؟”
پێنج جار بە لای ڕاستدا و دوو جار بە لای چەپ، بە ڕاستەڕێگەیەکدا ڕۆیشت، جارێک بە لای چەپدا و چوار جاریش بە لای ڕاست، لە بەردەم بینایەکی ڕەنگ سووری مامناوەندی لە دار دروستکراو وەستا؛ گوتی: “گەیشتین”. بۆ ئەوەی بگەینە نێو مۆنۆمێنتەکە پێویست بوو کەمێک بە پێ بڕۆین، بەنێو زریانی بەفرەکە سێ چوار ھەنگاو لەپێش من دەڕۆیشت، دەتگوت مراوییە توشی پەتا بووە، دەرگاکەی کردەوە و ویستم بڵێم: “ئەوە گەیشتین ترسنۆک، گوتی ئەوە گەیشتین”. بزەیەکم کرد.

وێنەکان بەدوای یەک ھەڵواسراون، پاڵەوانانی جەنگ ھەموویان شێوەیان لەیەک دەچێت. ناوی براکەم لەژێر وێنەکەی نوسراوە، ژمارە (٧٢٩٨) نەبێت، دە بێت دەمێک بەدوای وێنە ھەڵواسراوەکەیدا بگەڕێم. ئەگەر ئێستە ھەموو ئەوانەی لەنێو وێنەکاندا ھەن زیندوویان بکەیتەوە و داوایان لێ بکەیت کەمێک بەدوای یەکتریدا ڕێ بکەن، دڵنیام وەک کۆمەڵێک مراوی نەخۆش بەدوای یەکتری ھەنگاو دەنێن… سەیری چاوەکانی برام دەکەم، دەنگێک لە دواوەم دەڵێت: “بەداخەوە!” دەڵێم: “بەڵێ. دەبوو نەمردبا. بڕۆین؟” دەڵێت: “باشە”.

بەفر دەبارێت… لەسەر جادەکە دادەبەزم. پێم وا بوو ئەگەر بزەیەک بکەم شێوەم لە شێوەی شێرە بەفرینە دەچێت. بزەیەک دەکەم. دەستی ڕاستم بۆ پەنجەرەی یەکێک لە ژوورەکانی تابقی دووەمی ئەپارتمانەکەی ئەمبەر بەرز دەکەمەوە، باوکیشم دەستی ڕاستی بەرز دەکاتەوە و بزەیەک دەکات. دوای ئەوەی خانەنشین بوو شەوان زوو دەخەوێت و بەیانیان زوو خەبەری دەبێتەوە. کە تەرمی کوڕەکەی ناشت، وەک بڵێی سوێندی خواردووە لە شوێنی خۆی نەجووڵێت. بەیانیان زوو کە خەبەری دەبێتەوە، تا شەوان کاتی خەوتن لەبەر پەنجەرەکە دەوەستێت. پووتەکەم و کاسکێتەکەم قاوەیین، رەینکۆتێکی سوور و بلووزێکی زەردم پۆشیوە، گۆرەوییەکانیشم کە ڕەنگیان سەوزە لە پۆتەکەم درێژتر تا سەر ئەژنۆم. جار جارە سەیری وێنە کۆنەکانی دەکەم، باوکم خۆی چاوەکانی سەوزن و کەمێکیش ورگن، لە وێنەکانیشدا بە گەنجی خاوەن ڕیشوسمێڵێکی سوور بووە. دوای مەرگی براکەم حەزی کرد وەک لێیبووک دەربکەوم، حەزی بە ستایلی پێشینی جلوبەرگمە.
دەرگاکە دادەخەم، ئاوڕم لێ دەداتەوە و دەڵێت: “چی ھەیە؟”
دەڵێم: “بەفرێکی زۆر”. بزەیەکی بۆ دەکەم. دەڵێت: “ئۆوو! شێرە بەفرینەکەم…”

ھەرچەند لێرە ھیچ کات سیستەمی گەرمکەرەوەی ماڵان ناکوژێنتەوە،

بەڵام هەمیشە شتانێک هەن ساردن. دەفتەری ڕۆژانەی براکەم پڕ بوو لە ناو و ژمارەی کوژراوانی جەنگ، ئەو کوژراوانەشی کە دەیناسین خەتێکی سووری بەژێر ناوەکانیاندا دەخشاند. منیش لە دەفتەری ڕۆژانەم زەڕبێکی سوور بەسەر ناوی مراوییەکاندا دەکێشم. چونکە هەمیشە شتانێک لێرەدا ساردن، پێش ئەوەی بە چەکی (S686) کونێک لە جەستەم دروست بکەم، بە جۆرێک هەموو کورتەباڵاکانی جیهان لەناویدا سەما بکەن. بۆ ئەوەی گەرم ببمەوە خەیارێکی درێژ لەگەڵ خۆم دەبەمە ژێر جێگەی خەوتن.

بەفر دەبارێت، کاتژمێر ٢:٣٠ دوای نیوەڕۆیە، زەنگی تەلەفۆنەکە لێ دەدات، لە بیستۆکەکە گوێم لە دەنگی مراوییەک دەبێت، تەلەفۆنەکە دادەخەمەوە.

پرسەیەکی بچووک بۆ پیاوێکی گەورە ... پشکۆ ناکام

ـ...... ماڵ جۆڵ... شار چۆڵ......

هەوری ماتەم سەرتاپای ئاسمانی پایتەخەتەکەی ” بابان”ی داپۆشیوە ، فرمێسکی ئەو خەڵکەی لەێ نێوان باوەڕ کردن و باوەڕ نەکردن وون بوون بوونەتە مۆم و سەیری ڕۆشنایی هەر مۆمێکیان ئەکەیت ڕووخساری” قادری حاجی علی” تیا بەدی ئەکەیت......

چاڵێکی دوو مەتری و جەستەیەک جێی یاد کردنەوەی تیا نا بێتەوە، ژیانی نەمریی دواتر دواتر دەست پێ ئەکات ، نەمریی لە چاکە..لە شەهامەت..لە ئینسان دۆستی،.لە ڕۆح سووکی،.لە خۆش مەعشەری،.لە نیشتمان پەرەوەری وەک سیفاتەکانی “کاک قادر” تا هزرمان توانای یادکردنەوەی هەبێ ئەویش نەمرە...............

کاک قادر بە جەستە ماڵ ئاوایی کرد بەڵام وا لەگەڵ هەنوومانا..وا لە ناو هەر پیت و دێڕێکی بۆ ئەو نووسراوە ، وا لە ڕەونەقی ڕەنگی هەر ڤرمێسکێکمان..ئەو لە قوڵترین ڕەگی ناخمانا دەیان چیرۆک و باس و سەرگوزەشتەی هەیە و کاتێک بەجێی هێشتین هەست بیر و ئیحساساتی هەر یەکەمانی هەژان ، بەڵام یاد و یادەوەرییە جوانەکانی،، ئەو کانیاوەن کە تینوێتی شوێنی چۆڵی ئەومان ئەشکێنێ......

کاک قادر ئەوەنە سیاسەتی کردود کە زانیبێتی ئەو سیاسەتە بە خواستی هەژار و لەقەوماوان نیە هەڵوەستەی کردوە و بەشداری تیا نەکردوە ، لە دەستایەتیشیا کە درکی بەوە کردبێ ئەو دەستایەیە لاسەنگیەکی خوارە بەرامبەر بە پرسە نیشتمانییەکان دروست ئەکا ئەو دەستایەتییەی بچڕانوە و کەتایی پێ هەباوە .. ئەو بەریگارەکی بە جورئەتی دەگمەنی بووکی هەڵمەت و قوربانی بوە لە بەرامبەر سیاسەتی پەراوێز خستن و وێران کردنی لەسەر خۆی شارەکە کە ئەمەش سیفەتێکی بەرزی ئەو کەسانەن کە بە خۆیان نا ، بەڵکو بە خەڵک ئەژین،،،

ئەو نیشتمان پەروەر و “کوڕی شار” بوو بە مانا فراوانەکەی…

لە ڕیزی پێشەوەی بەرەی خەڵکی چەوساوە بوو بە وێنە واقیعیەکەی،…

ئەو لە ماڵەوە،،،لە بازاڕ

لەقسەکردن..لە بێ دەنگی

لە شاخ و لە شار هەمان کارەکتەرە پڕ لە میهرەبانییەکەی خۆی بوو بۆیە خۆشەویستی ئێمە بۆ ئەو لە هەموو بوارە جیا جیاکانی ژیانی ئەوایە…. گەر لە هەڵوەستەکانی بدەیین یەک ئاوڕی بچووک بۆ وەستگە و قۆناغە یەک لە دوای یەکەکانی ژیان و تێکۆشانی وەک سەلمانی خاک و ڕۆژ…

ذەست و قەڵەم…

پیت و ڕۆمان وایە…

ماڵ ئاوا ئەی هاوڕێ بە هەموو مانا جوانە ئینسانیەکانی هاوڕێ و هاوڕێیەتی لە زەمەنی پاشقول و کورسی و خۆڵ کردنە چاو …… هەتا دە ووزەی هەبێ لە یادمانای…

پایزی ئەمساڵمان لە هەموو پایزێ تەڵخ تر..

بەفری ئەمساڵمان لە هەموو زستانێ تەزیوو تر،،،

بیر کردنەوە لە تۆ لە هەموو ساتێ گەرم تر…..

تۆ چویتە دونیای ئەبەدی و نەمریی …ئێمەش ڕوو کە دونیای ئاهی سارد و ژیان لەگەڵ یادەوەریەکانتا مل ئەنێیین…

” سلێمانی” یش جارێکی تر تەسلیم بە بێ خاوەنی ئەکەین…

کوڕی خەم … کەنعان مدحەت

پێی ووتم: کوڕی خەم

ئاگات لەم کەمەکەوانییەی پشتم بێت

ئەم گۆچانەم لێ وەربگرە
ئەو چاوانەی نێو چاویلکەیەیشم بپارێزە
ئەوجار لە کۆڵتم بگرە و
سەربان بە سەربان بمگێڕە
بیریشکەرەوە چۆنم سەردەخەی
چونکو پیپلیکە قوڕاوییەکان ڕزاون
سەرخەرێنە کارەباییەکانیش
لە کار کەوتوون و
بۆڵبەرینەکانیشیان
هەر لە مێژە بە هۆی ژەنگ
خلیسکییان لە دەستداوە

پێی ووتم: کۆڕی خۆم
ئەو چەکە شاڕاوەیەی ناو کادانەکەم
بۆ دەربێنە
نارنجۆکەکانی ناو گونیە شەکەرییەکە و
خەنجەر و دەمانچەی ژێر سەرینەکەشم
کیفەکەیشی ل□ بیرنەکەی
ئەم چل پاکەتە
سەرو چل مەخزەن و
سەرو چل گول□□ی□یشم بۆ سەربخە
بیریشکەرەوە چۆنیان ڕێک و
پاشوپێش دەخەی.. کوڕم
لەبەر ئەوەی گونیە نارنجۆکەکانت لە کۆڵە و
ڕوومەتت بە مشکیی داپۆشراوە و
چاوەکانیشت بەحاڵ
بەرپێت هەڵدێنن

دواتریش پێی ووتم:
کۆڕی خۆم
ئەم هەمو کتێبانە ببە
ئەو هەمو کاغەز و قەڵەمە ڕەنگاوڕەنگانە و
شووشە مەرەکەبەکان و
ووشە جیوەییەکانی بەردەوامی سەر زاریشم
بیریشکەرەوە چۆنیان بۆ سەرەوە
سەردەخەی

پێیم بڕی و

سەیرێکی سەرەوەم کرد و
ووتم: خوایە
دەستێکی بەزەیی بەسەر نەوەکانما بێنە و
من ئاسا بە پەنیان نەبە‌یت
گەڕام و
بە باوکیشمم ووت؛
بڵێی لەو بەرزاییەی ڕووە و کازیوەدا
کەس پێویستیی
بەم هەمو ووردە واڵاتە
کۆکراوانەت هەبێت؟

مالموێ ٢٠١٠

تینووی ئاڵا … ستار ئەحمەد

شەو گلێنەی ئەستێرەیەکی خوماربوو
زریوە لەبادا سەمای باڵداری دەورژان
شنەیەك لەهێرۆ دەتۆراو
گەواڵە بەفرێکی خستبووە سەرشان
ئەو بانگەی لەگرمەی هەور دەترسا
سیمرخی هەنگاوێك دڕندەی دەهاویشت
دەروازەی رێیەکی تاریمایی کۆڕاڵەو
بۆ چیا دڵی خستۆتە سەر پشت
ئێواران لەناڵەی هوزاری باڕەش
گەرووی دیواری ژوورەکەم
بەئەسکڵ ئارایشت دەکرد
دەموت نەخوازە هەڵۆیەك برسی
چڕنووکی بۆ کۆرپەی ئەوینی ئاڵم
بۆ عەشقێك سروەیەك بخاتە ماڵم
بکاتە پەیژەی روبارێك بێپرد
لانەیەك خوێنەهەور دەکاتە لانکی
تاریمایی چڵێکی دارسێوی عومرم
لەسۆزی تەنی چیا وەردەدا

لەسۆنگەی شەوچرای
خەمێکی قەترانی دەگەڕێم
بۆ ئەوەی ناوکی سەحرایەك گەرمەشین
بەگاشە بەردی لوتکەیەك ببڕم
ـ با ـ پەیامەو چقڵەزا دەماڵێ
ـ رێ ـ خەرمانی سۆزەو
بەستەی داد دەڵێ
ـ هەور ـ چەرمی پاڵتۆی لاڵێکە
لەعەشق تێدەگاو
ناتوانێت نەبێتە هاوشینی عەوداڵێ
هەورو سۆز
عەشق و با
گلێنەی شەوێکن
ئەستێرە دەکەنە شارێکی پڕچرا
گەواڵەو لوتکەی چیا
باڵدارو هێلانەی پەرستگا
دروشمی خاکێکن تینووە بۆ ئاڵا

ستار ئەحمەد

بەرەو کـــوێ؟!… شیعـــر : نـــزار قبانی وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

چی تر نازانم
روو لە کوێ بکەم
هەموو ڕۆژێک.......
هەست ئەکەم
نزیکتر ئەبیت لێم
هەموو ڕۆژێک
ڕوخسارت ئ□ بێتە بەشێک
لە ژیانم

و
تەمەن بە بەرەكت تر...
ئ□ بێت
و
شێوەكان جوانتر ئەبن
و
شت و مەكەكانيش
جوان و بەتامتر ئەبن
+++++++++
وەک دڵۆپەكانی ئاورنگ
بە هەموو لەشما
بێ دەنگ
چويت□ تە خوارێ....
خۆ ڕاهێنان
لەسەر دووريت ، قورسە
و
خۆ ڕاهێنان..
لەسەر ئامادە بوونت
قورستر...
++++++++
ئای چەنم خۆش ئەوێيت
ئەوەنەم خۆش ئەوێيت
کە تەنا نەت خۆم
سەرم ل□ خۆم سوڕماوە !!
شيعر لە باغچەی چاوەكانتا
نيشتە جێ بوە..
بۆيە بێ چاوەكانت
شيعر نانووسرێتەوە
بێ چاوەكانت....
++++++++
لەوەتی خۆشم ويستويت
ئەستێرەكان
ڕوويان وەرگێڕاوە....
و
ئاسمانيش
پاک تر
ڕوون تر
كراوە ترە....
+++++++
لەوەتی خۆشم ويستويت
هەموو دەرياكان

لە چاوەکانتەوە
ئاو ئەخۆنەوە......
ئەم خۆشەویستییە
بێ بەزییە
لە خۆم گەورە ترە
ئیتر بۆچی
بە قۆڵەکانتا
لە خاچ بدرێم
بۆچی..؟
++++++++
خۆشەویستم.............
هەڵە بووم کە وام زانی
پاشایەکم
تووشی دۆڕان نابم
وەک مناڵێکی بچوک
ڕەفتارم کرد
مناڵێک کە بیەوێ
دوورتر لە ئەستێرەکان
هەنگاو بنێ......
+++++++++
حەز ئەکەم
ببیت بە " بیل بیلەی" چاوم
پێت وایە
داوایەکم کردوە
کە نا بێ داوا بکرێ..؟!
پێم بڵێ ،
تۆ کێیت!
هەستم وەک هەستی
کەسێکە
کە کەروێشک
....   ڕاو ئەنێ
تۆ لە ژیانما
جوانترین خەرافاتی
ئەو کەسەش
کە دوای خەرافات ئەکەوێ
ئەبێ تامی
ماندوو بوون بچێژێ...
+++++++++++++

مارس / 2018